

ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA
Gorica

1388

5.

JOSIP POTRATA

ZDRAVJE IN BOLEZEN V DOMAČI HIŠI

V. DEL
(LJUDSKE BOLEZNI)

GORICA, 1931.
KNJIŽEVNA ZADRUGA „GORIŠKA MATICA“ .

Dr. JOSIP POTRATA

ZDRAVJE
IN BOLEZEN
V DOMAČI HIŠI

V. DEL

2321

GORICA 1931.

IZDALA IN ZALOŽILA KNJIŽ. ZADRUGA „GORIŠKA MATICA“

VSE PRAVICE PRIDRŽANE.

1388/5

613/614

POTRATA, Josip
Zdravje in bolezen v

CODISS #

70014463/Šo DOM 0

NATISNILA TIPOGRAFIA CONSORZIALE V TRSTU

Jetika.

Jetika ali tuberkuloza je ena izmed tistih bolezni, ki je žal še dandanes v času največjega napredka in vseh mogočih izsleditev ena izmed najbolj razširjenih in obenem najbolj nevarnih nadlog, ki tarejo človeški rod. Da je jetika res najbolj razširjena bolezen, nam v dovoljni meri dokazujejo številke. Iz njih lahko razberemo dovolj kruto resnico, da je v deželah, ki se ponašajo z visoko kulturo in civilizacijo, najmanj vsaka sedma oseba okužena s klicami te zavratne bolezni. In ako hočemo nadalje zvedeti, kateri so neki vzroki smrti pri delazmožnih ljudeh t. j. od 15. pa do 60. leta, lahko dosežemo, da nam jih je prištevati ogromen odstotek na rovaš jetike. Dovolj bo, ako navedem, da umre za to boleznijo samo v Nemčiji na leto okrog 100.000 oseb, izmed katerih gre dobrih 90% na rovaš pljučne jetike.

Jetika je razširjena po celem svetu in ni ga predela zemlje, kjer bi ona ne žela svojih žrtev. Neznana je bila sicer ta bolezen Črncem v Afriki in indijanskim rodovom širom Amerike vse dotlej, dokler niso ti narodi prišli v dotiko z Evropci. Belo pleme ni tem divjim narodom, ki so preje živeli osamljeni in bili tesno spojeni z naravo samo, narinilo proti njihovi volji in s silo tako zvano civilizacijo, ampak jim je podarilo obenem tudi celo vrsto doslej njim neznanih bolezni, med njimi tudi jetiko.

Tuberkuloza, kužna bolezen, ima svojega povzročitelja v obliki drobne in tanke palčice, bacila; viden je seveda samo pod drobnogledom, kajti njegova dolžina znaša komaj nekako

$\frac{1}{300}$ milimetra. To bi pomenilo da bi komaj nepretrgana vrsta treh sto bacilov dala dolžino enega milimetra. Mi vemo že iz prejšnjih poglavij, da se najrazličnejše bolezenske klice pod ugodnimi pogoji strahovito hitro množe. Tako tudi bacil jetike v tem oziru ne zaostaja, ampak baš nasprotno. Vsaka palčica se razcepi, ko doseže gotovo dolžino na dvoje, iz dveh bacilov nastanejo štirje itd. do neskončnosti. Ako pomislimo, da se to razmnoževanje vrši dokaj hitro in v razmeroma kratkem času, si lahko predstavljamo, kako ogromno mora biti število bacilov, seveda v zanje ugodnih življenskih razmerah, v onem delu človeškega telesa, kamor so te klice dospele.

Večina ljudi si z vsakdanjim delom in trdom služi svoj pošteno zasluženi kruh. Najdemo pa med njimi tudi take, ki jim delo nič kaj preveč ne diši, ki pa vkljub temu bodisi na ta ali oni način, seveda nepošten, žive in se rede na škodo svojega bližnjika. Med take zajedavce spadajo tudi bacili jetike, ki najdejo vsepovsodi v človeškem telesu pravi zemeljski raj za svoje nadaljnje bivanje in razmnoževanje. Seveda gre ta zemeljski raj na škodo onega, ki teh požrešnih in nezaželjenih gostov ni povabil prostovoljno v svojo sredo. Človeško telo, v katero so se zajedli in zagrizli ti zajedavci, hira pod neugodnimi razmerami iz dneva v dan, medtem ko se oni nepovabljeni gostje na njegov račun debelijo in neprestano razmnožujejo. Seveda, o kaki hvaležnosti z njihove strani ni govora, ampak nasprotno. Bacil izpodkopuje človeku ne samo zdravje, ampak izločuje tudi vsepolno strupenih snovi, ki bolnika še bolj slabijo.

Jetiki ni podvržen samo človek, tudi nekatere živali so sprejemljive za to bolezen. Za nas je najbolj važno to, da ravno domače živali, med njimi posebno govedo, večkrat obole za to bolezen.

Bacil, ki povzročuje jetiko pri govedu, je po svoji obliki in po svojih lastnostih različen od onega, ki tare človeški rod. Dognano je nadalje, da so omenjene klice goveje jetike človeku manj nevarne. Vkljub temu pa možnost okužitve iz te strani pri človeku ni nikakor izključena. Nevarno je v tem oziru pred vsem mleko jetične krave. Kravje mleko, ki nam tvori del vsakdanje hrane, je često okuženo s klicami goveje jetike. Mirne duše lahko trdimo, da vsebuje mleko, ki ga kupujemo v velikih mlekarnah, skoro vedno večje število klic jetike. Pa saj to ni nikakor čudno, saj je jetika pri kravah precej pogosta bolezen. Posledice uživanja okuženega mleka bi se morale predvsem pokazati pri otrocih, vendar so si mnenja tozadevno precej različna. Eni trdijo, da otrok, tudi ako uživa mleko na jetiki bolne krave, nikakor ne more zboleti za to boleznijo, drugi zopet so prepričani, da taka možnost okužitve nikakor ni izključena. Vendar izključiti že v naprej pri človeku vsako možnost okužitve z mlekom bolne krave je vsaj po današnjem stanju znanosti po vsem nespametno in neumestno, če tudi ni v tem vprašanju izrečena že zadnja beseda. Gotovo je samo to, da odrasli človek kaj sila redko na ta način zboli za jetiko. Pač pa moramo v tem pogledu posvetiti tem večjo skrb otrokom, ki so večkrat navezani izključno le na kravje mleko. Zato je najbolje mleko pred uporabo dobro zavreti, kajti edino le tako mleko postane prosto vseh bolezenskih kali, torej tudi morebitnih jetičnih klic bolne krave. Dovoljno je, da pustimo mleko vreti dobrih pet minut.

Za jetiko bolan človek je vir vsesplošne okužitve z omenjenimi klicami. On izločuje bacile tuberkuloze in jih trosi v svojo okolico. Najdemo jih v prahu, v zatohlih sobah in prostorih, na stenah, na postelji kjer bolnik leži, na hišni opravi, na krožnikih, kozarcih, jedilnem orodju, torej povsod tam, kjer stalno ali začasno biva bolnik,

najdemo jih nadalje na vseh onih predmetih, s katerimi prihaja bolnik v posredno oziroma neposredno dotiko. Tu se jetične klice ohranijo pri življenju čile in zdrave mesece in leta in čakajo samo ugodnega trenutka, da zamenjajo svoje trenutno bivališče zopet z onim boljšim, ki ga najdejo v človeku samem.

Jetičnim klicam pa nič kaj ne prijata dober zrak in toplo solnce. Posebno solnce mu je neizprosen sovražnik, kajti ono ga zamore v najkrajšem času popolnoma uničiti. Kako moč ima solnce lahko spoznamo že iz tega da v hribovitih krajih ne srečujemo tako zlepa ne jetike ne njenih klic. To pa ne morda radi tega, ker so gorati kraji manj obljudeni, ampak se ravno v tem poleg drugih činiteljev, kaže tudi moč solнца in njegovih žarkov, ki uničujoče vpliva na bacile tuberkuloze.

Jetika je torej kužna bolezen, ki se prenaša na človeka posredno in neposredno. Večinoma je jetičen človek vzrok, da se okužijo drugi zdravi ljudje, ki se nahajajo v njegovi bližini ali ki prihajajo ž njim v dotiko. Tako se prenaša bolezen od žene na moža, od bratov na sestre, od bolne matere na otroke itd.

Ako se recimo v kaki tovarni, kjer je več oseb navezano na eden in isti prostor, nahaja kak jetičen delavec, se kaj pogosto zgodi, da zboli sčasoma za to boleznijo cela vrsta zdravih ostalih sodelavcev. Ravnotako postanejo nevarna za okužitev s klicami jetike ona stanovanja, oni prostori, v katerih prebivajo oziroma so živeli nekaj časa bolniki. V bolnicah in zdraviliščih za pljučna obolenja se čestokrat zgodi, da zbole na tej bolezni zdravniki oziroma ostalo bolniško osebje. Otrokom so posebno nevarne na jetiki bolne dojilje in vzgojiteljice. Naravnost nekako leglo tuberkuloze so pa jetnišnice in pa razni samostani, kjer se možnosti okužitve s strani na pljučih bol-

nih oseb pridružujejo še pomanjkanje prostosti, solnca, zraka in ostalih dobrin zdravstva.

V vseh teh navedenih slučajih se prenaša bolezen navadno po tako zvani zračni poti. Z govorenjem namreč in posebno z pokašljevanjem spravljamo skozi svoja usta na dan vse polno drobnih kapljic, ki lahko onemu, ki se nahaja v naši bližini, zaidejo v usta in nos in od tod v pljuča. Če pomislimo, da tiči pri jetičnem človeku v teh kapljicah ogromno število bacilov jetike, nam bo dovolj jasno, kako lahek in enostaven je ta način okuževanja. Kdor poljublja jetičnega človeka, je skoraj gotov, da ne uide okuženju. S kašljanjem, s kihanjem in s pljuvanjem trosi na pljučih bolan človek okoli sebe vse polno bacilov jetike, ki skupno z omenjenimi kapljicami lahko dalje časa ostanejo v zraku; ta postane na ta način nevaren za druge osebe. Izmečki, ki jih jetičen človek spravlja s kašljanjem na dan, se na tleh sčasoma osuše in nič ni lažjega da te suhe pljunce veter razprši na drobne delce, ki potem v obliki prahu nekaj časa vise v zraku. Redkejša je okužitev po hrani in pijači. Omenil sem že, da se v nezavretem mleku na jetiki bolnih krav nahaja polno bolezenskih klic, ki kot rečeno, niso v toliki meri strupene kot one človeške, pa vendar morejo vcepiti jetiko posebno otrokom.

Nihče ne prihaja na svet jetičen, kajti jetika se ne podeduje od staršev na otroke. S to boleznijo se otrok okuži šele pozneje. In ako le malo otrok jetičnih starišev uide temu zavratnemu sovražniku, tiči vzrok v tem, da se dete nahaja vedno in povsod v stikih z okuženo okolico, ki obdaja njegove starše.

Sprejemljivost napram jetiki ni pri vseh ljudeh enaka. Marsikdo, ki je v večkratnih stikih z okuženo okolico, ostane obvarovan pred to boleznijo. Ali slabo misli oni, ki računa na svoje še doslej neomajeno zdravje in na svoje korenjaštvo.

Izkušnja nas uči, da se je moral že marsikdo, ki je slepo zaupal svoji lastni moči in podcenjeval tega nevidnega nasprotnika, prepričati baš o nasprot-nem. Zdravi močni, kmečki ljudje, katere je bor-ba za vsakdanji kruh privedla v velika mesta, v katerih ne primanjkuje ravno nevarnosti okuže-nja, obole mnogo preje in tudi hitreje za jetiko kakor tiste «mestne podgane», ki so navajene že z mlada na pokvarjen zrak, na prah in na vse ne-prijetnosti, ki jih v zdravstvenem oziru na žalost nudi vsako večje mesto.

Ne da se torej tajiti, da obstoja neka različna sprejemljivost za to bolezen. Ta sprejemljivost prihaja posebno do izraza pri otrocih jetičnih staršev, kajti od bolnih ljudi pač ne moremo pričakovati zaroda, ki bi se mogel trajno in uspešno braniti pred okuženjem. Ni pa s tem še rečeno, da je usoda takega človeka že v naprej neusmilje-no zapečatila z znakom jetike. Nespametno bi bilo tudi, če bi se v tem slučaju izgovarjali z re-kom: «Moja usoda je pač taka, da je vsaka borba zaman in brezuspešna.» Naš pesnik Gregorčič pravi nekje: «Usoda — to si ti!» To velja tudi za take ljudi. Ta, ki se ne more bahati s trdnim zdravjem, ki ne beži proč od okužene okolice in ki ne krepi svojih duševnih in telesnih moči, ne bo smel pričakovati dolgega življenja.

Velika sprejemljivost za jetiko se opaža pri otrocih, ki so bolni na ošpicah, dušljivem kašlju in pri onih ljudeh, pri katerih se naha-jajo njihovi dihalni organi v neprestanem vnetju in ki so radi tega le malo sposobni za boj proti jetičnim klicam. Ljudje, ki trpe na večnih prehladih, se ne morejo šteti med one, ki bi jim jetika ne mogla do živega. Sprejemljivost za jetiko je večja pri ljudeh z nezadostno prehrano, kar vi-dimo posebno pri mestnih otrocih, pri katerih se pomanjkanju zraka in solnca pridružujejo še nezadostna prehrana. Vse pravkar navedeno slabi

že odraslega človeka, kaj pa še tako nežno bitje kot je otrok.

Sprejemljivost za pljučno jetiko je pod enakimi pogoji večja v deželah z ostrim, mrzlim in vlažnim zrakom, kjer vladajo ostri vetrovi, kakor v onih krajih, ki so obdarjeni po naravi z toplim zmernim podnebjem. Zato ni nič čudnega, da je v naših pokrajinah mnogo več jetike kakor v onih, ki leže na jugu.

Čim bolj na gosto je kak kraj obljuden, tem obilnejša je tu žetev, ki jo leto za letom žanje jetika. Tem manj jo je najti tam, kjer le malo ljudi prebiva skupaj, kot se to dogaja v goratih krajih, kjer poleg solnca in nepokvarjenega zraka prihaja v poštev še navedena pičla obljudenost, radi česar je tudi možnost okužitve manjša.

Vsak bodisi žival ali človek, ki je napaden od sovražnika, se skuša braniti; tako tudi klice jetike ne najdejo onega, v katerega so prodrle, brez sleherne obrambe. Jetika je kot vsaka druga bolezen boj med našim telesom in onim sovražnikom, ki nam hoče uničiti zdravje. Gre za to, kdo je močnejši in spretnejši v tej medsebojni borbi na življenje in smrt. Naše telo ima na razpolago vse polno obrambnih sredstev, s katerimi lahko uniči sovražnika v podobi bacilov jetike. Sluznica, s katero je pokrita pot, ki vodi iz zunanjega sveta v pljuča, nato pljuča sama, sluznica črevja in drugi organi, stavljajo vse polno ovir na pot prodirjočemu sovražniku. V naši krvi se nahajajo snovi, s katerimi bacili jetike ne prihajajo nič kaj radi v dotiko, zavedajoč se opasnosti, ki jim, pri tem srečanju preti. Zdravo, krepko, nepokvarjeno telo se bo z vsemi svojimi razpoložljivimi silami branilo sovražnika in to delj časa nego tisto, ki je že samo na sebi oslabiljeno. Vendar v tem slučaju ne moremo pričakovati čudežev od svojih telesnih moči. Morje, ki buta uro za uro, dan na dan svoje valove v trdo skalo, jo sčasoma razjè, tako more podreti jetika

tudi najbolj krepko telo, če telo ne negujemo in ga ne delamo vsak dan bolj odpornega, in ako se ne izogibamo priložnosti okuženja.

Opisal sem kako in pod kakimi okolnostmi človek lahko oboli za tuberkulozo. Moramo pa še na kratko opisati, kake bolezenske spremembe povzroča bacil jetike v organih, kamor je sedel. Ker uberejo bacili tuberkuloze navadno tako zvanu zračno pot in pridejo na ta način v pljuča, zagadatelj se bodo tudi v večini slučajev te bolezenske izpremembe ali j e t i č n o g n e z d i š č e najpreje pokazalo v pljučih samih. Vse druge možne poti, po katerih bacil jetike lahko vnikne v naš organizem, zaostajajo daleko v svoji važnosti za ono ravnokar omenjeno. Niti črevje, niti koža, niti uho ali oko, niti goltni bezgavki, ne igrajo pri tostranski okužitvi one vloge, namenjeni po naravi sami sopilom.

Bolezenske spremembe, ki jih povzročajo bacili jetike na mestu njih naselitve prihajajo do izraza v takozvanih tuberkeljnih t. j. brbončkih. (Tuberkulus — latinska beseda — znači v slovenščini ravno brbonček.) Odtod tudi ime tuberkuloza. Brbonček, ki spočetka ni večji ko proseno zrno, sestavlja cela vrsta raznih stanic in veznega tkiva, ki v njihovi sredini obdajajo večje število bacilov jetike. Bacili jetike namreč, ki so se naselili na tem ali onem mestu pljuč, povzročajo s svojo prisotnostjo v neposredni okolici neke vrste vnetja. Z imenovanim vnetjem skuša narava sama stvoriti okrog nepoklicanih gostov neke vrste obrambni zid. Jetične klice, ki so obdane vsepovsodi od tega obrambnega nasipa, se pa z njihove strani tudi ne vdajajo brezdelju, ampak dogaja se ravno nasprotno. Radi strupov, ki jih izločajo omenjeni bacili, odmre tkivo v sredini tuberkeljna, se o s i r i, kakor pravimo v tem slučaju. Mrtva gmota postaja namreč krhka, rumenobelkaste barve; je torej po svoji obliki in barvi precej slična siru. Novo nastalo

tkivo, ki obdaja jetične klice, se vedno bolj in bolj širi in brbonček, ki spočetka ni bil večji od prosenega zrna, se vedno bolj večja in se sčasoma strne v celoto z ostalimi sosednimi in enakimi tvorbami.

Od nadaljnega razvoja bolezenskih izprememb bolnega okrožja pljuč je odvisna usoda okuženca. Ako se izpremembe v bolnem mestu pljuč očitujejo predvsem v vedno večjem širjenju in osirjenju tuberkuloznih tvorb, torej ako narava sama ne more biti kos vsestranskemu širjenju bolnega mesta, ako ni dovolj hitra v nizanju trdnih in močnih obrambnih zidov, ako takorekoč ne more zamašiti zadanih ji ran, potem govorimo o n a p r e d u j o č i j e t i k i. Pri omenjeni vrsti jetike osirjeno, torej mrtvo tkivo, ali zvodeni, ali pa osirjena gmota polagoma prodre do kakega večjega ali manjšega odcepka dušnikove cevi, kamor se tudi izlije. V obeh slučajih nastanejo na imenovanih mestih nekake votline, k a v e r n e imenovane, ki pod neugodnimi pogoji zavzemajo vedno večji razmah in obseg in ki se le redkokedaj popolnoma zacelijo t. j. ozdrave, ako so dovolj velike.

Ako so pa obrambna sredstva, katerih se v tem neenakem boju poslužuje napadeno človeško telo, dovolj učinkovita in ako povzročitelji jetike niso preveč strupeni, tedaj si bolno mesto pljuč kaj kmalu zopet opomore. V tem slučaju preplete in prekrije vezno tkivo od vsepovsodi bolna, oziroma morda že odmrla mesta. Rana se zaceli. Nastane nekaka močna z apnenčevimi solmi prepojena b r a z g o t i n a, ki večkrat v svoji sredini skriva večje ali manjše število še živih, toda le malo strupenih bacilov. Bolnik je v tem ugodnem slučaju popolnoma ozdravel. Seveda obstoja možnost, da omenjeni, kot v nekaki ječi zaprti bacili, prodro zopet na dan in da znova ožive davno ugaslega vnetja. Vendar se to zgodi le za časa kake hude bolezni splošnega značaja, ko

človek popolnoma obnemore, ali pa za časa gotovih kužnih boleznih kot n. pr. pri ošpicah in dušljivem kašlju. Ali pa ako človek z nerednim življenjem slabi svoje telo.

Oba ravnokar naštetata načina nadaljnega poteka početnega tuberkuloznega vnetja — prvi za napadenca skrajno pogibeln, drugi pa ugoden —, imata vse polno prehodnih stopenj in oblik, katerih pa tu ne bom našteval.

Pri vsaki rani na roki ali nogi, ki se je le količkaj prisadila, se vnamejo obkrajne žleze bezgavke. Ravnotako ima tudi vsako tuberkulozno gnezdišče v pljučih za posledico vnetje žlez bezgavk, ki do globine pljuč samih opletajo tudi najtanjše odtenke dušnika. Večje ali manjše število žlez kaže iste bolezenske izpremembe, ki se dogajajo začasa tuberkuloznega vnetja v pljučih samih. V njih se torej naselijo bacili, žleze se deloma osirijo in si pod ugodnimi pogoji zopet opomorejo in sicer na ta način, da s tvorjenjem veznega in z apnenčevimi solmi prepojenega tkiva preprečijo jetičnim klicam njih nadaljno razdorno delo.

Vse to razdorno delo jetike se vrši seveda zlasti sprva le počasi in večkrat tudi sčasoma popolnoma preneha. Omenil sem že, kako napadajo pod neugodnimi okoliščinami za okuženca, jetične klice, se širijo v druga še zdrava okrožja pljuč in kako pride v pljučih samih do tvorbe votlin. Nadalje se lahko zgodi, da okužena gmota, ki je na ta ali oni način iz prvotno vnetega okrožja pljuč, navadno iz zgornje lopute, prodrla v kako dušnikovo cevko, prenese tem potom jetične klice na druga zdrava mesta pljučnega tkiva, navadno na srednjo, oziroma spodnjo loputo. Tako tudi bolnik, ki s kašljanjem spravlja na dan svoje, s tuberkuloznimi klicami prepojene izmečke in jih deloma zopet požira, zboli čestokrat na jetiki grla, odnosno oni črevja.

Rekli smo, da so navadno pljuča oni organ, ki pr vi zboli na tuberkulozi in da se šele iz tega organa klice raznesejo v druge dele človeškega telesa. To se zgodi navadno takrat, kadar kako manjše število bacilov iz kake tuberkulozne bezgavke udre v krvni obtok. Na ta način dospejo jetične klice v druge organe, v obisti, v vranco, v kosti, v hrbtni mozeg, v možganska okrožja, v spolne organe, v pljuča sama, v sklepe, sploh povsod tja, kjer jih krvni obtok slučajno odloži. Vnetje, ki se vsled tega na enem ali več izmed naštetih organov poraja, je v bistvu slično onemu prvotnemu v pljučih. Ako pa jetične klice v veliki množini in nenadoma pridejo v kri, takrat se loti bolezen skoraj vseh organov. Posledica tega nenadnega prepljavljanja bo smrt. Da pride do vsesplošnega zastrupljenja organizma z jetičnimi klicami, je navadno vzrok ta, da kaka bolna bezgavka priraste na kako žilo, počí in izlije del osirjene in okužene gmote naravnost v kri, ali pa vdere iz jetične žleze večja množina bacilov po mezgovnih vodih v krvni obtok. V obeh slučajih bo kaj kmalu večina organov posejanih z drobnimi, prosojnimi tuberkeljni.

Iz prejšnjih poglavij nam je znano, da človek, ki je v teku svojega življenja prestal kako kužno bolezen, ostane večinoma za vse svoje življenje pred isto obvarovan. O jetiki tega ne moremo trditi. Pač pa se tudi v telesnih sokovih človeka, ki je že enkrat prestal to bolezen, pojavlja neka vrsta čeprav malenkostne zavarovanosti. Zadeva je namreč sledeča: večina ljudi se namreč okuži z jetičnimi klicami že v zgodnji otroški dobi in sicer najrajsi med 4. do 5. letom starosti. Ta okužitev, oziroma te bolezenske izpremembe na pljučih so povečini take naravi, da se jih človek večkrat niti ne zaveda, da torej okuženec bolezen brez posebnih posledic preboli.* Le razmeroma mali odstotek otrok kaže v tej dobi početne bo-

lezenske znake jetike. Večinoma pa, kot rečeno, prva okužitev v tej starostni dobi ne kaže pogubonosnih posledic. Prva okužitev, prvo srečanje človeka z bacili tuberkuloze je njegovo zavarovanost proti tej bolezni v toliko spremenilo, da postane človek pripravljenejši in odpornejši za boj proti morebitnemu ponovnemu napadu s strani jetičnih klic. Ponovna okužitev bi torej izgubila mnogo na svoji napadalnosti. Bolezen ne poteka v tem slučaju naglo in hitro, ampak se vleče leta in leta.

Ljudski pregovor pravi; da je jetike 99 vrst. Res, ni ga dela človeškega telesa o katerem bi lahko rekli, da ga jetične kali ne morejo napasti. Vendar najbolj pogosto in najlažje obole za to boleznijo ravno pljuča. Raditega se bom omejil predvsem na opis pljučne jetike ter se šele pozneje pobavil z jetiko pri otrocih.

Pljučna jetika.

Jetika se torej najrajši in najpogosteje loteva pljuč samih. Pljučna jetika je bolezen odraslih oseb, kojih starost se giblje med 18 in 30 letom. Tudi med otroci žanje pljučna jetika veliko število žrtev. Izredno nevarna je dojenčkom in malim otrokom do tretjega oziroma četrtega leta starosti. V omenjeni otroški dobi je tuberkulozno vnetje pljuč skrajno nevarno, ker prehajajo jetične klice iz pljuč kaj rado v druge organe. Omenil sem že, da v poznejši otroški dobi t. j. po 4 letu starosti se veliko število otrok, okrog 80%, okuži z jetičnimi klicami ter da se vrši okužitev in iz nje izvirajoče vnetje malenkostnega pljučnega mesta več ali manj neopaženo in da se isto večinoma konča brez nevarnih posledic. Torej navadno pridejo človeška pljuča že v otroški dobi prvič v neposredno dotiko z jetičnimi klicami. Prava slika bolezni se pa po ponovnem okuženju z bacili tuberkuloze pokaže šele pozneje v zreli dobi.

Pa ne samo starostna doba, ampak tudi nepovoljne zdravstvene razmere, gotovi poklici, nepovoljne klimatične prilike in drugo so p o s r e d n i v z r o k, da zbolijo toliko ljudi za pljučno jetiko. Posebno oni ljudje, ki morajo delati sključeni v slabo zračenih prostorih, kaj čisto zbole na pljučih. Takim nepovoljnim prilikam v zdravstvenem oziru so podvrženi čevljarji, krojači, šivilje, urarji, knjigovezi. Radi slabe drža prsnega koša je namreč zračenje pljuč pomanjkljivo, kar vse dela človeka sprejemljivejšega za okužitev z bacili jetike. Nadalje najdemo jetiko zelo razširjeno med onimi ljudmi, ki jim je prah radi njihovega

posla postal tako rekoč nekaj vsakdanji kruh. Tako zbole mlinarji, kamnoseki, ogljarji, žagarji itd. kaj često za pljučno jetiko. Radi neprestanega požiranja prahu so njih pljuča že v toliko poškodovana in ranjena, da je dovoljna že malenkostna okužitev z bacili tuberkuloze za početek pljučnega vnetja. Posebno nevaren je v tem oziru prah v tobačnih tovarnah. Saj je splošno znano, da so slabo urejene tobačne tovarne naravnost legla tuberkuloze.

Znaki, s katerimi se začneta pljučna jetika, so večinoma splošnega značaja in več ali manj negotovi vsaj spočetka. Med take početne znake nam je prištevati malokrvnost, splošno oslabelelost, shujšanje, pomanjkanje teka, utrudljivost, pokašljevanje, lahke bolečine v prsih in na hrbtu, zbadanje in trganje med lopaticama, zvišana telesna toplota, potenje ponoči in v zgodnjih jutranjih urah. Vsi ti znaki so več ali manj, kot omenjeno pomanjkljivi, nezanesljivi ter v svojem bistvu nam še ne povedo, da je človek zbolel za tuberkulozo pljuč. Sklepati iz naštetih znakov kar tako na lahko roko je povsem zgrešeno. Te motnje nam samo vedo povedati, da ni nekaj v dotičnem organizmu v redu in da je previdnost skrajno potrebna. Ne primanjkuje namreč bolezní, ne lahkih ne težkih, ki se v večjem ali manjšem obsegu ujemajo z početnimi znaki pljučne jetike. Ne smemo pa biti z druge strani toliko lahkomišelní češ, saj to bo itak prešlo samo od sebe in nobenega smisla nima, da bi šel na posvet k zdravniku. Zavedati se moramo predvsem tega dejstva, ki je za nas življenske važnosti, namreč to, da je jetika v svojem početnem razmahu ozdravljiva, oziroma, da je možnost uspešnega zdravljenja v navedenem slučaju večja kot pa pozneje, ko je bolezen že razjedla dobršen del kake pljučne lopute.

Posebne pozornosti z naše strani morata biti deležna dva znaka; in sicer potenje ter lahka

v r o č n i c a. Vročnica se javlja običajno proti večeru. Potenje se pa javlja ponoči ali pa proti jutru. Včasih je tako močno in obilno, da je bolnik ves moker. Zapomniti si pa moramo tozadevno dvoje: Prvič, da je potenje ponoči in tudi v zgodnjih jutranjih urah precej sumljiv, četudi ne popolnoma gotov znak jetičnega obolenja; drugič da pa ni še s tem rečeno, da se mora v početku in v teku bolezni, javljati potenje. Čakati na potenje in pri tem zanemarjati vse druge znake, se pravi ravnati nadvse neprevidno in lahko-miseljno.

Lahka večerna vročnica je eden najbolj pogostih znakov obolenja pljuč; znak, katerega z ozirom na njegovo važnost ne smemo nikakor prezreti, oziroma staviti v nemar. Telesna toplota, ki se giblje pri zdravem človeku med 36° in 37° C, ne prekorači v normalnih razmerah zadnje številke. Tuberkulozno vnetje pljuč pa ima za posledico zvišanje telesne toplote in sicer tako, da znaša temperatura, merjena zvečer, več kot 37° C. Temperature, ki se torej, gibljejo v nenormalnih mejah, ki znašajo 37° C ali več stopenj, so skrajno sumljive za tuberkulozno obolenje pljuč. Večina ljudi čuti vročnico, ve, da ni z njihovo toplino vse v redu; tej domnevi jim da gotovost toplomer. Najdemo pa ljudi, ki za lahke vročnice ne kažejo nikake občutljivosti, ki se je torej niti ne zavedajo. Da se take osebe morajo posebno paziti in da ne smejo prezreti drugih morebitnih motenj v telesnem počutenju je povsem jasno in očitno.

Bodimo torej skrajno previdni takrat, ko smo prišli do gotovega zaključka, da se naša telesna toplota ne giblje v normalnih mejah in pojdimo na posvet k zdravniku.

Eden izmed prvih znakov početne tuberkuloze pljuč, je nadalje k a š e l j. Javlja se spočetka v obliki čisto nedolžnega pokašljevanja, posebno v jutranjih urah. Kašelj je spočetka navadno suh.

Vendar moram poudariti, da ne začenja vsako vnetje pljuč s kašljem, temveč, da večkrat isti začne lahko nadlegovati bolnika šele mnogo pozneje.

Obenem z napredovanjem jetičnega gnezdišča v pljučih, postaja tudi kašljanje izdatnejše. Kašelj postaja obenem manj suh in manj nadležen. So bolniki, ki izmečejo na dan naravnost veliko količino pljunca. So pa zopet drugi, ki z največjim naporom in po precejšnjem davljenju, izpljunejo komaj malo sluzi. Vendar pa iz tega še ne moremo sklepati, kdo je bolj bolan.

Izmečki so v začetku bolezni navadno sluzasti. Šele pozneje je sluzi primešana večja ali manjša količina gnoja. To se sicer ne dogaja samo pri jetiki, ker ognrojene pljunce imamo tudi pri drugih obolenjih pljuč, n. pr. pri kroničnem bronhijalnem katarju.

So še ljudje, ki so še dandanes mnenja, da nam pljunec, ki ostane in plava na površju vode, ki se torej ne potopi, predstavlja nadvse gotov znak neokuženih t. j. zdravih pljuč. «Dokler moj pljunec plava lepo po vodni gladini, dotlej je vse dobro. Ni mi treba skrbeti, kaj in kako je z menoj, čeprav sem v zadnjih časih precej shujšal in imam proti večeru nekaj vročice.» Da je tako in podobno mišljenje popolnoma zgrešeno, ni treba, mislim, še posebej poudarjati.

Vzroki kašlja so res da raznovrstni, vendar nas mora spomniti lahko pokašljevanje, skupno z ostalimi početnimi znaki tuberkuloze, na morebitno nevarnost.

Bolečine, zbadanje in trganje, bodisi v ramah, med lopaticama, v prsih in sploh povsod tam, kjer vemo, da se nahajajo pljuča, nas morajo le napotiti k skrbnemu proučevanju teh in morda drugih, z njimi vred prisotnih znakov. Predvsem moramo gledati v takih in podobnih slučajih, kaj pravi naša telesna toplota. Bolečina v prsih in na hrbtu je, kot ome-

njeno, negotov znak. Včasih je že dobršen del pljuč razjeden po jetičnih klicah in vendar bolnik ne čuti nikakih bolečin. Lahko pa je tudi nasprotno. Pljuča so morda komaj za spoznanje načeta, zbadanje pa je naravnost neznosno. Čakati samo na bolečine, na trganje, zbadanje, čeprav človek hira iz dneva v dan, je skrajno nesmiselno in nevarno.

Še en znak je, ki ga do sedaj še nisem omenil in to je: krvavenje iz pljuč, ki včasih okuženca, ki morda prej ni čutil nikakih niti najmanjših tegob, nenadoma osupne, kakor strela z jasnega neba. Krvavenje se lahko javlja, takoj v začetku bolezni, ali pa šele pozneje v nadaljnjem razmahu. Obenem pa ta znak ni nikakor stalen. Koliko je namreč ljudi, ki so umrli na jetiki, pa vendar se ni pri njih, med vso njihovo, morda dolgotrajno boleznijo pojavila niti senca kake krvavitve pljuč.

Večkrat se krvavenje pojavi brez posebnega posrednega povoda. Vendar večinoma tvorijo povod krvavenja, glasno in dolgotrajno govorenje, petje, kričanje, telesni napor, preobilna hrana in pijača, nenadno in jako duševno vznemirjenje, izprememba vremena. Radi zadnjega vzroka so krvavitve bolj pogoste v jeseni in spomladi. Neposreden vzrok krvavitve tiči seveda v pljučih samih. Jetične klice ali njihovi strupi, so v tem slučaju razjedle steno kake večje ali manjše krvne žile oziroma žilice.

To začetno krvavenje, ki je le malokdaj smrtnevarno, je mnogokrat naravnost zdravilno. Osuplost in strah, ki se lotevata človeka ob pogledu na kri, postaneta vzrok, da si bolnik takoj in nemudoma poišče zdravnika. Podvrže se smotrenemu zdravljenju, ki ga edino lahko in tudi večinoma reši pogube. Krvavenje iz pljuč se javlja v živordečih lisah in nitkah v pljuncu, ali pa v nenadnem izbruhu krvi, v večji ali manjši količini, ki je v tem primeru tudi živordeče

barve. Včasih je krvi, kot pravimo naravnost na škafe, in vendar dotičnik čestokrat popolnoma okreva in se oprusti bolezní. Ako torej vidimo, da se v izmečku nahajajo nitke in lise živordeče barve, bodimo prepričani, da tiči izvor krvavenja v pljučih samih in ne morda kje drugje. Vse druge krvavitve, bodisi iz nosne dupline, ali pa iz golti, niso sicer redke, toda kri je v teh slučajih temnomodre barve. Krvavenje izpod zobov je lahko opazljivo in ga je torej lahko razlikovati od onega, ki se zbira v pljučih samih.

Krvavenje iz pljuč, bodisi v tej ali oni obliki, je precej resna zadeva in ga pod nobeno pretvezo ne smemo prezreti in staviti v nemar. Ono nam pove točno in jasno, da so naša pljuča načeta, da so jetične klice pričele z svojim razdirajočim delom. Seveda ne smemo čakati edinole na ta znak, češ, da dokler ni krvavenja iz pljuč, dotlej vsi ostali prisotni znaki ne pomenijo ničesar. Pomisliti moramo, da nismo vsi ljudje enaki, in da se tudi jetika ne pojavlja povsod z enakimi bolezenskimi znaki. Številke nam namreč govore, da se krvavenje iz pljuč, javlja le pri 30% vseh na pljučih bolnih.

Naštel sem glavne znake, splošnega in krajevnega značaja, s katerim se javlja v svojem početku bolezen. Omenil sem, da so ti znaki po svojem bistvu in obsegu, posebno oni, ki zadevajo splošnost človeškega telesa, negotovi glede na pravilno tolmačenje istih. Gotovost jeli naš sum upravičen ali ne, nam more dati le zdravnik po preiskavi pljuč in ostalih delov našega telesa. Opirati se pri takem življenjsko važnem vprašanju na mnenja in nasvete raznih «lažistrokovnjakov», «botrov in boter», je skrajno nesmiselno in večinoma naravnost pogubno.

Drugim se pa pojavi bolezen brez ravnokar opisanih znakov. Največkrat po navadnem prehladu, po bronhijalnem katarju, po kaki influenci ali hripí. Prehod iz ene

izmed navedenih bolezni v jetiko ni nagel. Vrši se le polagoma, tako, da se človek tega prehoda skorodà ne zaveda. V takih in podobnih slučajih trajajo pokašljevanje, vročnica, bolečine v prsih in druge nadloge več časa, nego je to pri naštetih obolenjih običajno. Dotična oseba si pač misli, saj to bo vendar minilo in si zategadelj ne dela prevelikih skrbi. Seveda, vse te nadloge, vse to počutenje zbitosti, bo enkrat končalo. Vprašanje pa je, kdaj in kako?»

Jetika se pri odraslem človeku loteva predvsem pljučnih vrškov in sicer je tozadevno predvsem prizadeta desna gornja loputa. Tu nastane navadno prvo jetično gnezdišče, ki se pod pogoji, za obolelega neugodnimi, širi in razvleče vsenaokoli. Bacili tuberkuloze razjedò v danem slučaju dovršen del pljučnega tkiva, katerega narava deloma zamaši z veznim tkivom. Iz razdejane lopute se tuberkulozno vnetje širi v druga obnožja še zdravih pljuči. Tvorijo se kaverne, tako da s časoma najdemo le še malo pljuč ene lopute, ki bi bila bacilov prosta. Iz ene polute prihaja vnetje neposredno ali pa po krvnem obtoku na drugo pljučno krilo. Taka bi bila v glavnem delu slika bolezenskih izprememb v pljučih samih.

Ravnokar omenjene težave in sitnosti končno tudi najnevernejšega Tomaža prepričajo, da je treba prašati zdravnika za svet. Bolnik se začne zdraviti in se ozdravi več ali manj popolno. Tudi tu velja rek: «Kdor prej pride, prej melje!» Večkrat bolnik okreva nepopolno. Temu stanju je večkrat sam kriv. Moramo se zavedati, da je jetika dolgotrajna bolezen in da potrebuje zategadelj gotov čas, da se tuberkulozno vnetje popolnoma izleči. Gola lahkomiselnost, mnogokrat nezdrave socialne prilike, v katerih živimo, so krive, da se bolnik predčasno loti zopet svojega posla in se znova podvrže škodljivim uplivom. Jasno je, da pod takimi okoliščinami ne moremo

pričakovati popolnega izlečenja. Bolezen se v takih slučajih res za nekaj časa ustali in okuženec živi v prepričanju, da je popolnoma ozdravel. Vendar se bolezen po dolgi ali krajši dobi zopet vrne in navadno še v hujši obliki nego prvič. Znova odprte pljučne rane se celijo le polagoma in večkrat nepovoljno. Jetika se v takih in podobnih slučajih javlja po daljših ali krajših odmorih priličnega zdravja. Tudi sedaj bi ne bilo morda prepozno ustaviti bolezen, ako bi gospodarske prilike dopuščale bolniku, da da za delj časa slovo svojemu poklicnemu delu in se povrže dolgo trajnemu zdravljenju. Pa tudi, ako na ta način, ne more doseči trajnega izlečenja, se mu lahko stanje v toliko poboljša, da se sčasoma lahko spet loti primerne posla, da si podaljša življenje za leta in leta.

Ako pa tega ne zmore, ali pa iz lahkomišelnosti noče, tedaj pritiska bolezen na njegovo zdravje iz dneva v dan vedno huje. Njegove telesne moči popolnoma opešajo in bliža se s sicer počasnim, a zato gotovim korakom, koncu. Smrt nastopi časih bolj naglo, posebno takrat, ko se tudi bolezen razširi bolj naglo, po večjem delu pljuč, in to pod sliko nekake pljučnice. Ali pa razje tuberkuloza kako večjo žilo v pljučih, česar posledica je smrt radi izkrvavitve. Zgodi se pa nadalje lahko, da dospejo klice jetike v kri in odtod v možganske mreže. Tuberkuloza možganskih opeš, je pa vselej, bodisi pri odraslih ali pri deci, smrtna.

Potek tuberkuloznega vnetja pljuč, je kot omenjeno, raznovrsten. Pri jetiki ravno ne moremo vedeti, posebno ne pri njenem početnem stanju, kako bo bolezen končala. Možna je popolna ozdravitev, posebno takrat, ko se je bolnik že koj spočetka odpravil k zdravniku. Možno je dolgo trajno hiranje, možen pa tudi hiter konec. V tem zadnjem slučaju imenujemo bolezen *urino ali ja derno jetiko*.

Charles Dickens, slavni angleški pisatelj, je naravnost s čudovito natančnostjo popisal potek te bolezni: «Je to bolezen, katere potek je svečan in počasen. Konec največkrat usoden. Dan na dan, uro za uro, se taja umrjoči del, medtem ko duša postaja toliko bolj lagodna in prosta, kolikor bolj se njeno zemeljsko breme krči.»

Zamudil sem se precej pri opisu pljučne jetike posebno še ob naštevanju početnih znakov te bolezni, in to namenoma. Bolezen, to vemo vsi, je grozno razširjena. Posebno zadnja svetovna vojna je jako pomogla do tolikšnega razmaha. Dandanes najdemo težko tudi v najbolj osamljeni hribovski vasi, vse njene prebivalce zdravih pljuč. Vem, da bo radi tega marsikdo zbolel na «domišljavi jetiki». Toda po mojem mnenju je mnogo bolje, da zboli kdo iz med mojih čitateljev na domišljiji, kakor pa da bi oni, ki res kažejo početne znake jetike, iste prezrli.

Tuberkuloza dece.

V prejšnjih časih so bili znanstveniki mnenja, da se loteva jetika izključno le odraslih oseb. Šele, ko je leta 1882. našel Robert Koch povzročitelja jetike in ko so spoznali, da je velikemu številu bolezni najrazličnejših organov vzrok bacil tuberkuloze, tako pri odraslem človeku kot pri otroku, se je izkazalo, da tuberkuloza ni samo izredno razširjena med deco, ampak da je obenem ista med mestnim proletarijatom ena izmed najpomembnejših kroničnih otroških obolenj.

Kako zelo je razširjena jetika pri otrocih, nam kažejo raziskavanja na otroških truplih. Tako so n. pr. našli na Dunaju pri 3213 umrlih otrocih tuberkulozo v

1. letu:	2.—4. leta:	5.—15. leta:
14.6%	44.3%	50.1%

Dò sličnih primerov so prišli tudi drugi raziskovalci. Glede umrljivosti v posameznih dobah so našli, da umre v prvem letu starosti 80% vseh tuberkuloznih otrok, v drugem letu 10%, nakar umrljivost za to bolezen pada in je najmanjša pri 10 letnih otrocih.

Iz teh števil je razvidno, kako razširjena je jetika pri otrocih in kako velika je umrljivost za njo posebno pri dojenčkih.

Že v prejšnjih poglavjih smo se seznavali z vsemi možnimi načini okužitve z bacili jetike. Tuberkulozni starši, sorodniki, s katerimi je otrok v več ali manj stalni dotiki, nerazkuženo kravje mleko, polno bacilov, bivanje otrok v zatohlih, gotovo tudi okuženih prostorih. Pri

otročih vsaj v prvih letih moramo upoštevati, da se deca kaj rada plazi po tleh, da nese vsako stvar, bodisi čisto ali umazano, v usta, da sega nadalje z umazanimi rokami v usta in da mora vsako stvar razen z rokami otipati tudi z usti. Morebitne tuberkulozne klice, ki se nahajajo v prahu umazanih tal ali pa ki so prilepljene najrazličnejšim predmetom, prihajajo z umazanimi rokami v usta in odtod v notranjost otroškega telesa.

Znano je, da je otrok nekaka «občinska last», da ga sme vsak bodisi tujec ali domačin po mili volji poljubljati in lizati. Ali moremo biti, ako to miljenje mirno prenašamo, gotovi, da so taki in podobni oboževalci in oboževaljice otrok popolnoma zdravi na pljučih? Ali ni s tem dana krasna prilika jetičnim klicam, da se iz starejšega organizma izsele v novi mlajši njim pogodnejši? Vsemu temu se v mestu pridruži, še kot neposreden vzrok, nezadostna hrana, pomanjkanja solnca, zraka in prostega gibanja.

Razvoj, potek in slika bolezni se precej razlikuje od onega, ki smo ga opisali pri pljučni jetiki odraslih. Pri otrocih ne povzroča jetika onih razdejanj v pljučih, ki jih opazimo pri odraslih osebah. Kot tam se tudi tu tuberkulozno vnetje javlja najprej skoraj izključno v pljučih samih. Nekatere v pljučih se pojavi tuberkulozno gnezdišče, ne večje od leče ali lešnika. Vname se radi tega večje ali manjše število pripadajočih dušnik in njegove odcepke opletajočih bezgavk.

Tuberkulozno žarišče v pljučih večinoma povapni, toda v okuženih bezgavkah prav za prav leži usoda nadaljnega poteka bolezni. Vendar tiči največja nevarnost v tem, da najdejo iz nabreklih in vnetih žlez, bacili tuberkuloze pot v kri in odtod v druge organe.

Tuberkulozo dece delimo v tri razdobja, ki so medsebojno bodisi po bolezenskih spremembah, bodisi po sliki bolezni same, dokaj različna

in med seboj dokaj ostro ločena. Prvi štadij bolezni temelji na tuberkuloznem gnezdišču v pljučih in v vnetju bezgavk. Kar nam v tem primeru pripovedujejo starši bolnih otrok, je vse zgolj splošnega značaja. Najbolj tožijo, da otrok nič ne jè, da je shujšal, da ni nič več tako živahen kot je bil prej, da je bledičen, da mu ni nič po volji, da ga vse razburja in da se morda ta razdraženost in nemoč javljata, oziroma stopnjujeta popoldne, odnosno proti večeru. Posebno pri dojenčkih opazimo občuten in nagel padec njihove telesne teže. Ako pazljivo in vsak dan merimo telesno toplino, pridemo večkrat do spoznanja, da ima bolán otrok navadno proti večeru nekaj vročine tja do 38° C in še čez. Temperatura je lahko več dni normalna, vendar temu navideznemu ravnovesju, sledijo dnevi lahke vročnice. Na kašelj se ne moremo mnogo ozirati, ker isti lahko popolnoma manjka, ali pa je njegov značaj popolnoma neizrazit. Kadar so bezgavke močno nabrekle, je njihov pritisk na dušnik in sapnik tolikšen, da se nahajajo te cevi pod neprestanim dražljajem. Posledica tega je več ali manj močan kašelj. Kašelj je v tem primeru precej podoben pasjemu laježu in večkrat nastopa v obliki krčevitih napadov, radi česar ga je prav lahko zamenjati z dušljivim kašljem. Pravi oslovski kašelj postaja le postopoma jačji in vsak dan hujši, medtem ko ostane pri tuberkulozi bezgavk kašelj vedno enak bodisi po svoji obliki ali po jakosti.

Pri starejših otrocih se navadno konča prvi štadij z vnetjem dušnikovih bezgavk. Dojenčku pa preti še nadalje nevarnost s strani prvotnega tuberkuloznega gnezdišča v pljučih samih. Radi nezadostne obrambne sile mladega telesa, se večkrat zgodi, da tuberkulozno vnetje v pljučih ne poneha in utihne, ampak da se širi dalje v zdrava okrožja, ali pa da kaka bezgavka izleže del osirjene gmote v kak razcepek dušnika. Posledica

obeh možnosti je tuberkulozni bronhijalni katar, ali pa pljučnica istega izvora. Ravno vsled tega se umrljivost pri dojenčkih giblje v tako visokih odstotkih.

Taka je v glavnih obrisih slika prvega štadija bolezni pri otrocih. Pripomniti moramo, da ostane ta prvi sestanek človeka z jetičnimi klicami večkrat neopažen. Bolezen se večkrat izleči sama po sebi in zato je tudi tuberkuloza v tem štadiju ozdravljiva. V ugodnem slučaju, ni otrok več podvržen nevarnostim, ki jih krije v sebi drugi štadij. Ker so uspehi v zdravljenju torej zelo povoljni, je velike važnosti, spoznanje bolezni že v njenem prvem razmahu.

Nevarnejši pa je otroku drugi štadij. Jetične klice dospo v kri in odtod v druge dele telesa. Pripeti se potemtakem večkrat, da kroži večje ali manjše število bacilov po krvi in da se klice poljubno nekje ustavijo, nakar nastanejo na mestu njih naselitve slična tuberkulozna gnezdišča.

Smrtna nevarnost preti otroku, ako bacili tuberkuloze nenadoma in v velikem številu udrò v kri. Kri jih razprši po vsem telesu in vse telesne organe najdemo preprežene in prepojene z njimi. Življenje je pod takimi pogoji nemogoče. Ravno isti izid ima bolezen, ako se bacili tuberkuloze naselijo na možganskih opnah. Tako zvano vnetje možganskih mren se kaj često pojavlja ravno pri otrocih mnogo pogosteje nego pri odraslih. Bolezen traja najdalje mesec dni, je neozdravljiva in smrtna. Najrajši se javlja v drugem do petem letu starosti. Slika bolezni bi bila v glavnem sledeča: Bolezen začne navadno s sledečimi splošnimi znaki: oslabelostjo, shujšanjem, brezbriznostjo, pomanjkanjem teka, lahko vročnico. Otrok, ki je bil živahen, postane zaspan in najrajši ždi v kakem temnem kotu sobe. Kmalu dobi bolnik visoko temperaturo, toži, da ga boli glava, posebno ob zatilniku, bljuje, škripa z zobmi. V nadaljnjem poteku bolezni opazimo, da

leži bolnik z nazaj nagnjeno glavo in da je vsak poskus zravhati mu glavo precej bolesten in brezuspešen. Tilnik mu je otrpnil in to je eden glavnih znakov vnetja možganskih mren. Kot omenjeno, tega stanja reši bolnika edinole smrt.

Vendar je najbolj pogost izid v drugem štadiju bolezn, iz pljuč prenešana tuberkuloza katerega drugega telesnega organa. Najrajši obole v tem času žleze bezgavke. To je slika tako zvane skrofuloze. Bolezen se javlja na ta način, da obole najprej za čeljustne bezgavke. Odebelela bezgavka je na otip trda, na pritisk pa bolna, dosega velikost fižola, oz. golobjega jajca. Bolezen se sčasoma razširi na ostale vratne in zatilnične bezgavke. Otekle bezgavke postanejo sčasoma mehke, se deloma osirijo. Pod neugodnimi pogoji se omehčana bezgavka sprime s kožo in izlije svojo ogojeno vsebino na dan. Tako gnojenje traja mesece in mesece in na tem mestu nastane končno brazgotina, ki kazi več ali manj vrat in opominja vse življenje na bivše in že davno ugaslo vnetje vratnih bezgavk. Prava slika skrofuloze pa nastane tedaj, kadar se bolezenskim izpremembam v vratnih bezgavkah pridruži še vnetje očesne veznice, sluznice nosa in zgornje ustnice. Bolezen daje otroku poseben izraz lica.

Skrofuloza je le redkokdaj smrtno nevarna. Večinoma se bolezen izleči popolnoma, tako da kaže le morebitna brazgotina ob vratu pozneje na srečno prestalo obolenje. Proti koncu otroške dobe izginejo večinoma vsi znaki skrofuloznega vnetja.

Nadalje se v drugem štadiju bolezn raztresejo jetične klice lahko po prsni in trebušni mreži. Posebno vnetje trebušne mreže, ki vodi večinoma do vodenice, je dolgotrajno in posebno nevarno obolenje.

Najrajši zbole nadalje v tem štadiju otroci na tuberkulozi kosti. Kostna jetika je sila

redka prikazen pri odraslih in jo v pretežni meri najdemo le pri otrocih. Kost se na prizadetem mestu zdebela, v njeni notranjosti pride s časoma do gnojnega razpada. Skozi odprtine v kosti in koži sami se cedi gnoj tedne in mesece, da, celo leta. Medtem ko se na enem mestu rana čeli, se razpad širi v druga zdrava mesta kosti. Najpogosteje zbole za to vrsto tuberkuloze kosti in koščice rok in nog. Koščice prstov kažejo v podobnih slučajih v r e t e n u podobne otekline. Še usodnejše je pa tuberkulozno vnetje hrbtenice. Navadno je vnetje omejeno na eno ali dve vretenci. Ako se bolnemu delu takoj ne odpomore, se zgodi, da stlači radi gnojnega razpada na omenjenih mestih teža in pritisk ostale zdrave hrbtenice in splošči bolno vretence, oziroma vretenca. Hrbtenica se ukrivi navzven in posledica tega je g r b a, ki deloma in popolnoma izgine le pod ugodnimi pogoji in po dolgotrajnem zdravljenju.

Končni izid kostne jetike, čeprav je bolezen dolgotrajna, je večinoma dober. Bolna mesta se sčasoma zacelijo, vendar kost ostane več ali manj okrnjena.

Jetika se v otroški dobi kaj rada loti tudi s k l e p o v. Navadno se vname samo en sklep in večkrat ravno oni, ki je za gibanje spodnjega uda ob trupu najbolj važen in to je s k l e p v k o l k u. Sklepu odgovarjajoča okolica, ne samo nabrekne, ampak otrok čuti pri hoji bolečine in začne sprva v presledkih, kasneje stalno šepati. Ako bolezen takoj ne spoznamo in je ne začnemo pravilno zdraviti, potihne tuberkulozno vnetje v sklepu samem, sčasoma res večinoma samo od sebe toda otrok bo nakažen za celo življenje. Postal bo š e p a v.

Praktično so torej najbolj pogosti slučaji drugega štadija. Iz tega je razvidno, kako skrajno pazljivi moramo biti ravno pri otrocih in kake pomembne važnosti je takojšnje spoznanje bolezni.

Na tako zvanem t r e t j e m š t a d i j u t u b e r k u l o z e, ki je slična navadni pljučni jetiki odraslih, zboli večinoma le precej odrasla deca. Tudi bolezenske izpremembe v pljučih samih in početni znaki obolenja sličijo, v glavnih obrisih onim, ki prihajajo do izraza pri odraslih osebah. Krvave nje iz pljuč, ki pri odraslih ljudeh večkrat nastopa, kot početni znak tuberkuloznega vnetja pljuč, je pri otrokih sila redka prikazen. Smrt nastopi tudi pri tej vrsti dečje jetike šele po dolgotrajnem hiranju, potem ko je človeško telo izčrpalo vse svoje razpoložljive moči. In vendar je bolezen v primeru z ono odraslih, laže in bolje ozdravljiva.

Da zaključim! Jetika pri deci je sila pogosta prikazen. Ena izmed najbolj razširjenih otroških bolezni. Da je deci nevarna radi svoje velike zavratnosti, postane vsakomur ki je prebral to poglavje, jasno. Pretečo nevarnost zajezi tako od začetka, ko je bolezen še najlaže ozdravljiva, ako pazljivo motrimo naše otroke v njihovi telesni, kakor tudi duševni rasti in ako znamo pravilno presojati njihove nevolje in slabo počutenje. So pa matere, ki jim kar v glavo ne gre, da bi mogel biti njihov otrok tuberkulozen, čeprav jim je to zdravnik izrecno povedal in jim dal navodila za pravilno zdravljenje. Vem za tak slučaj, ko mati, čeprav je vprašala več zdravnikov za svet, kar verjeti ni mogla, da je v presledkih ponavljajoče se šepanje njenega otroka, posledica tuberkuloznega vnetja sklepa v kolku. Seveda, otroka ni podvrgla pravilnemu zdravljenju. Posledica temu je bila, da je zamudila pravi čas zdravljenja in da niso mogla vsa poznejša prizadevanja in denarne žrtve rešiti otroka omenjene nakaze.

Zdravljenje jetike.

«Čemu se bom zdravil, ko je pa vse zaman? Pa saj še pravega, edino učinkovitega zdravila za to bolezen zdravniki ne poznajo?» Tako govorenje je popolnoma nesmiselno in brez vse stvarne podlage. Izkušnja nas pouči o nasprotnem.

Prvo, kar moram na tem mestu pribiti in kar sem že večkrat razložil, je dejstvo, da je jetika v svojem početnem razvoju in mnogokrat tudi pozneje ozdravljiva bolezen. S korcem vode z lahkoto pogasimo majhen ogenj, požara pa večkrat ne moremo niti s celimi potoki vodé. Isto se dogaja tudi pri tem obolenju, ako je tudi vsako besedičenje o neozdravljivosti tuberkuloze popolnoma neresnično. Če pri kateri stvari ima volja kaj besede, se to gotovo nanaša na jetiko. Tu velja stavek: «Ozdraveti hočem!» Trdna volja in vztrajenost brez kakršnegakoli popuščanja je že marsikoga rešila gotove propasti. Komodnosti, seveda, tu ni mesta. Ali se človek popolnoma preda v roke strokovnjaku in si jemlje njegove navete k srcu in se po njih ravna, ali se niti ne poskuša zdraviti, ako nima trdne volje podvreči se vsem v ta namen koristnim meram. Škoda v tem slučaju truda, jeze in denarja.

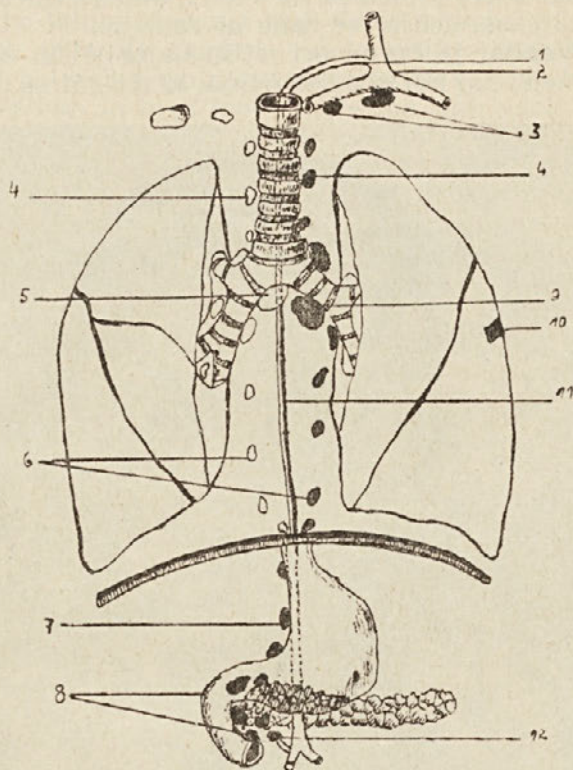
Res je, da danes še ne poznamo sredstva, ki bi bilo popolnoma kos jetiki. Tudi najnovejša odkritja na tem polju nam niso prinesla zaželjenega uspeha. Mnogo upanja se je tozadevno polagalo na tako zvani G e r s o n o v način zdravljenja. Nemški zdravnik Gerson je namreč prišel do zaključka, da se da tuberkuloza najhitreje ozdraviti na ta način, da se izloči iz hrane k u h i n j s k a s o l. Bolnik se mora hraniti samo s tako hrano, ki

je prosta vsake primesi kuhinjske soli. V nadomestilo iste se jedi solijo z drugimi, rudninskimi solmi. Vendar se ta način zdravljenja, razen pri tuberkulozi kože in kosti, ni obnesel. Ravnotako je v naših krajih stopilo v ozadje vprašanje Z o p i c h e v e g a načina zdravljenja.

Ni pa še s tem rečeno, da moderna medicina nima na razpolago sredstev in pripomočkov, ki zamorejo ugodno vplivati na razne pojave jetičnega obolenja. Z njihovo pomočjo se dajo odstraniti marsikateri nepovoljni pojavi tuberkuloze. Zdravniku je dana naloga, da iz raznovrstnih zdravil, ki so mu na razpolago, izbira od slučaja do slučaja primerno. Ni vsako zdravilo za vsakega. To, kar enemu koristi, lahko drugemu v občutni meri škoduje in mu s tem bolezen le poslabša.

Ne dajmo se zapeljati od brezvestne reklame, ki polni dan na dan zadnje strani dnevnega časopisja in ki na vse pretege poje hvalo temu ali onemu dozdevno najbolj učinkovitemu sredstvu zoper tuberkulozo. Bodimo torej v tem oziru previdni in ne skušajmo biti modrejši od zdravnika samega. On že ve, kaj je komu dobro in kaj ne.

Večkrat slišimo, da so temu ali onemu p o s u š i l i levo ali desno pljučno krilo. O pravem posušenju seveda ni govora in je način zdravljenja tak-le: Pod ugodnimi prilikami in ako je le eno pljučno krilo načeto, drugo pa popolnoma prosto, se pri zdravljenju tuberkuloze poslužujemo sredstva, ki ga je v medicino uvedel italijanski zdravnik F o r l a n i n i. Pri tem načinu zdravljenja uvajamo namreč z gotovo pripravo v prsno duplino določeno količino kakega plina, navadno dušika. Pljučno krilo, na katerega pritiska omenjeni plin se skrči, neha radi tega delovati in ne služi več dihanju. Bolna pljuča, ki pa popolnoma mirujejo, hitreje okrevajo. Seveda izgine plin v nekaj tednih, kri ga polagoma vsrkava, zato moramo vsako toliko znova napolniti pljuča z du-

Širjenje tuberkuloznega vnetja iz pljuč na bezgavke:

- 1-2. Izliv glavnega mezgovnega voda v veno (v krvno žilje).
 3. Skupek bezgavk, ki opletajo imenovano veno.
 - 4' in 4. Desni in levi skupek žlez bezgavk, ki opletajo sapnik.
 5. Desna bezgavka ob razcepku sapnika.
 6. Bezgavke zadirnega medpljučnega prostora.
 7. Skupek bezgavk ob gornjem robu želodca.
 8. Skupek bezgavk, ki opletajo gornji in spodnji rob trebušne slinavke.
 9. Leva bezgavka ob razcepku sapnika.
 10. Prvotno tuberkulozno ognjišče v pljučih.
 11. Glavni mezgovni vod.
- Črno: Vneto pljučno mesto in nabrekle žleze bezgavke,

šikom. Torej pljuča se ne sušijo, ampak mirujejo toliko časa, dokler se rane ne zacelijo.

Vendar je ravno pri jetiki najboljši in najuspešnejši oni način zdravljenja, ki stremi za o j a-

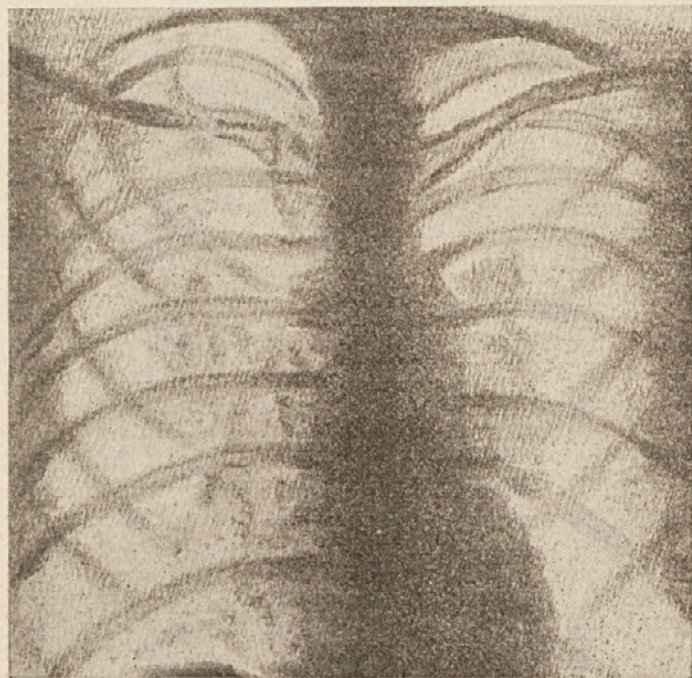
Izgled skrofuloznega otroka:

zgornja ustnica in očesni veznici se kažejo vneti.

čenjem bolnega telesa. Zdravljenje je splošno in ni omejeno na pljuča sama. Vse to, kar krepi telo in ga utrjuje, prihaja v dobro tudi

bolnim pljučam. Ako bo bolno telo postalo krepko, bo lahko sčasoma radi večje odporne sile, ne samo ustavilo razdorno delo jetike, ampak bo tudi bolezen popolnoma izlečilo. Dokler bo bolno telo šibko in brez moči, dotlej bo tudi vsak njen boj brezuspešen.

Zrak, solnce, mir in tečna hrana, utrjenje, so pogoji za vsako uspešno leče-

Röntgen snimka tuberkuloznih pljuč.

Na desnem in srednjem pljučnem polju opazimo bolezenske spremembe, ki jih povzroča jetika.

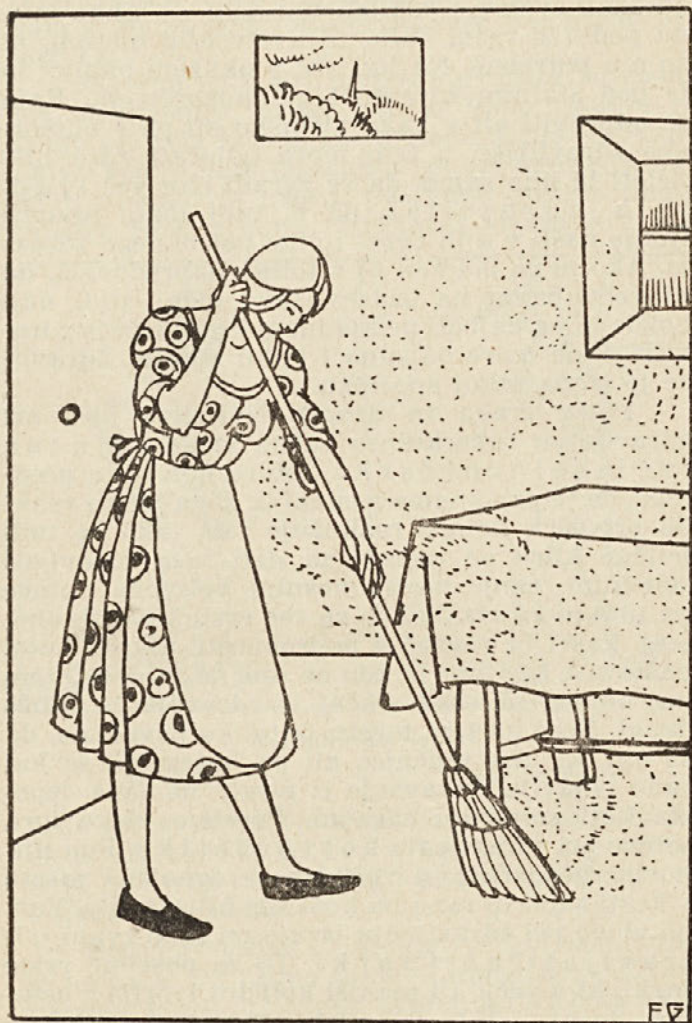
nje jetike. Uspeh bo tem večji, čimprej se lotimo tega načina zdravljenja. Žal, da tega socialne prilike vedno ne dovoljujejo. In vendar je glavni pogoj vsakemu uspešnemu zdravljenju jetike ta,

da se bolnik popolnoma odpove poklicu, o katerem ve, da je njegovim dihalnim organom škodljiv. Tako vemo že iz prejšnjih poglavij, da so poklici kakor šivilja, krojač, mlinar, čevljar, ogljar i. t. d. zdravim pljučam škodljivi, kaj šele pljučam, ki so že načeta. Bolnik se mora navaditi na mirno in redno življenje, mora pustiti svoje razvade, med katere spada seveda v prvi vrsti kajenje. Ne morda jemati dana zdravila strogo po predpisih, a ob enem lumpati. Ena prelumpana noč pomeni izgubo precejšne odporne sile, ki si jo je nabral bolnik morda v teku tednov ali mesecev mukoma z doslej rednim življenjem.

Čist in svež zrak, je važen pogoj uspešnega zdravljenja jetike. Bolnik mora počivati ali pa opravljati lahka dela, ako je le mogoče na prostem zraku. Bolnim na pljučah je priporočljiv zrak, napolnjen z smolnatim vzduhom, ki ga najdemo po iglatih gozdih (borovi in smrekovi gozdovi.) Bolnik mora spati pri odprtih oknih poleti in pozimi. Kaj neki koristi bolniku dober in svež zrak, ki veje po planinah, ako mora spati v dobro zadelani in zatohli sobi? Ponekod vlada še danes popolnoma zgrešeno mnenje, da škoduje nočni zrak bolnikom, posebno onim, ki bolehalo na pljučih. In čudno je to, da nekaterim ljudem kar ne moreš dopovedati, kako zelo se motijo.

Jetika je ozdravljiva v vsakem podnebjju. Seveda se mora bolnik polagoma z utrjevanjem svojega telesa prilagoditi vremenskim prilikam. Da so vetrovni in megleni kraji manj ugodni uspešnemu zdravljenju, je očitno. Ali naj se bolnik, ki ima priliko, oziroma dovolj denarnih sredstev na razpolago, zdravi v planinskem zraku, ali pa ob morju, to naj odloči zdravnik. Planinski zrak ni za vsakega, kakor tudi morje ne.

Na pobudo države, občin in zasebnih ustanov, rasejo vsepovsod razna zdravilišča za jetične. Zdravljenje v takih zdraviliških vodi najprej do

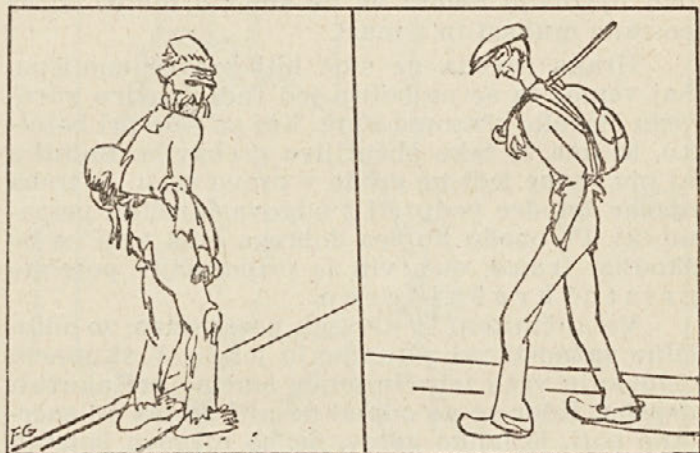
Pometanje s suho metlo spravlja prah in jetične klíce
začasno v zrak.

zaželjenega uspeha. Bolnik, ki se je popolnoma odtegnil svojemu poklicnemu delu, se lahko mirno podvrže vsem onim zdravstvenim meram, ki so mu potrebne. Ne živi več v okuženi okolici in je pod stalnim zdravniškim nadzorstvom. Kam se odpraviti ali v kako višinsko ali pa v obmorsko zdravilišče, o tem mora odločati zdravnik. Želeti bi bilo samo, da se zgradi čim več ljudskih zdravilišč, da bi tudi manj imoviti ljudje našli v njih zopet toliko potrebnega zdravljenja. Ako je pa bolezen že v toliko napredovala, da ni več upanja na ozdravljenje, tedaj, tudi najboljše in na najbolj prikladnem kraju ležeče zdravilišče, ne more odpomoči temu stanju. Zdraviti se je treba takoj spočetka.

Poleg zraka in drugih činiteljev igra pri zdravljenju tuberkuloze važno vlogo solnčna luč in solnčni žarki. Solnce ima še to prednost, da je popolnoma zastonj in si ga lahko vsakdo privošči. Solnce razkužuje vse, tako se tudi jetične klice ne morejo za delj časa ustavljati solnčnim, zanje pogubonosnim vplivom. Solnce pa tudi ni za vsakega in za vse vrste jetičnih obolenj. Zašel bi preveč v podrobnosti, ako bi hotel naštevati, kdo sme in kdo ne sme na solnce. O tem naj odloča za vsak slučaj le zdravnik in nihče drugi. Bodi na tem mestu le toliko povedano, da se oni, ki ima vročnico ali pa kateremu se kaj rado pojavlja krvavenje iz pljuč, ne sme izpostavljati solnčnim žarkom. Posebno vlogo igra solnce pri zdravljenju kostne jetike. Pod njihovim neposrednim vplivom se ognojena mesta v kosti sami in rane na koži kaj hitro celijo. Važno vlogo pri zdravljenju igrajo pa tako zvani ultravijoličasti žarki. To so posebne vrste žarki, ki v večji ali manjši količini tvorijo z ostalimi žarki, solnčno svetlobo. Te ultravijoličaste žarke, ki prihajajo pri zdravljenju jetike skoraj v izključni meri v poštev, nahajamo v večjih množinah le na planinah in ob morju. Dosežemo

jih tudi v mestih, ako obsevamo bolno kost s tako zvanim u m e t n i m s o l n c e m, ki ga proizvaja z živim srebrom opremljena električna obločnica.

Izvrstno služi pri utrjevanju telesa, odnosno pri zdravljenju jetike, voda. Vodo rabimo za delne ali cele kopeli, za obklade, ovitke in tako dalje. Vse to nam izborno služi pri omiljenju bolečin v prsih in hrbtu. Kašljanje postane manj mučno. Seveda mora biti človek spočetka v rabi

Kaj utira pot jetiki?

Revščina

Slaba prehrana

vode precej previden. Mora se polagoma privaditi na mrzlo vodo in ne biti v tem oziru prenagljen, kajti ako smo preveč nagli in nestrpni lahko bolezen še poslabšamo.

Nič manj važen činitelj pri zdravljenju jetike, je h r a n a. Od hrane same je mnogokrat odvisen ugoden potek jetičnega obolenja. Jetičnik mora uživati več hrane kot je potrebuje v normalnih razmerah zdravo telo. Hrana mora biti torej obilna. S hrano krepi on svoje telo in večja telesno

odporno moč. S pomočjo hrane si nadalje nadomešča izrabljene snovi.

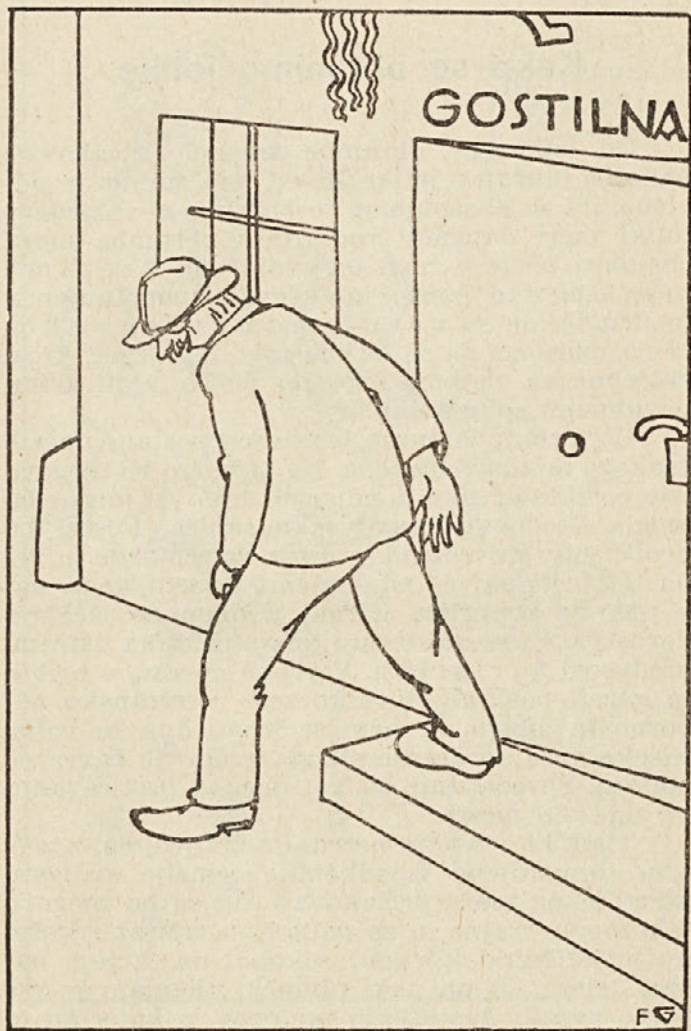
Bolniku je vsaka hrana primerna, samo da je okusno pripravljena. Najbolj ustreza temu namenu tečna domača hrana.

Pri zauživanju hrane mora vladati red, zlasti še v otroški dobi. Bolnik mora ravno tako, kakor tudi zdrav človek, jemati jedi v gotovih stalnih presledkih. Treba je, da zaužito jed želodec prebavi, zato mu je potreben gotov čas. Med tem njegovim delom ga ne smemo motiti, sicer postane muhast in trmast.

Hrana seveda ne sme biti preveč enolična. Saj vemo, da se najboljša jed tudi želodcu zdravega človeka sčasoma uprè. Kaj pa šele pri bolniku, ki ima že tako občutljiva prebavila. Bolniku ki mu razne jedi ne gredo v pravo slast, je treba njegov želodec podpreti z odgovarjajočimi pripomočki. Po obedu kupica dobrega vina tudi ne bo škodila. Izmed vseh vin je priporočljiv posebno pristni kraški teran.

Vsi ti činitelji in ne vsak posamezen, so odločilne važnosti pri zdravljenju jetike. V skupnem delovanju vseh teh činiteljev smemo pričakovati uspeha. Kdor se ne odmakne niti za las od začrtane poti, je lahko gotov, da bo njegova bolezen krenila na bolje in da se bo tudi popolnoma izlečila.

Ako se bolniku pojavi krvavenje iz pljuč, pokličimo takoj zdravnika! Med tem časom mora bolnik mirno ležati na postelji. Devajmo mu na prsa mrzlih obkladov. Ako je izbruh krvi res hud, dajmo bolniku piti vodo, v kateri smo raztopili žlico kuhinjske soli. Bolnik mora tudi pazneje, ko je prva nevarnost že izginila, ležati na postelji nekaj dni, odnosno tednov. Ne sme govoriti in se prenapenjati.

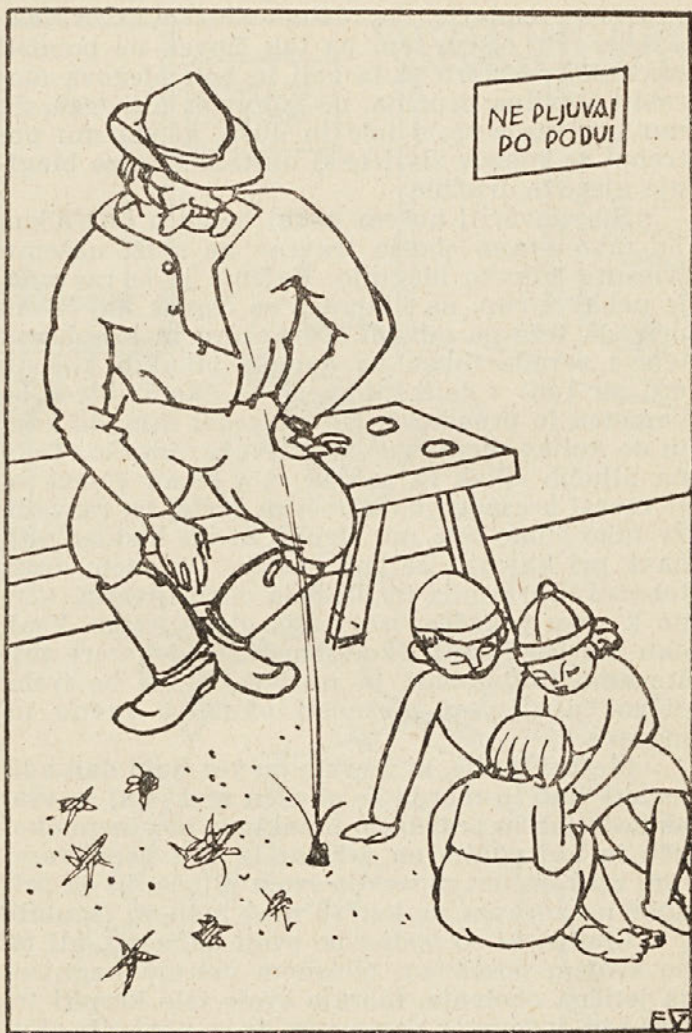

Kako se ubranimo jetike.

Od smotrene obrambe smemo pričakovati padanje slučajev jetike in od nas samih je odvisno, da se obvarujemo te bolezni, ki razjeda v toliki meri današnji rod. Naša obramba mora obstojati prvič v tem, da svoje telo krepimo in ga vsak dan telesno in duševno izpopolnujemo, in drugič, da se varujemo okužene okolice, oziroma, da se lotimo vseh onih mer, ki so potrebne za najbolj uspešno borbo proti temu nevidnemu sovražniku.

Utrjevanje lastnega telesa naj postane načelo vsakega mladega človeka. Na ta način bo njegovo telo postalo krepko in odporno, tako da mu ne bo mogla škodovati prav vsaka sapica. Postal bo neobčutljiv za vročino in mraz, za mokroto in veter. Posveti naj se pametnemu sportu, toda naj v tem ne pretirava in naj v njem ne išče rekordstva. Vsem zahtevam telesa in duha ustreza, predvsem turizma. V prosti naravi, v hribih in gorah postane človeško telo vsestransko odporno in žilavo, obenem se krepí duh in volja. Visoke gore so že marsikoga rešile te zavratale bolezni. Seveda, tudi tu kot drugod pretiravanju ne sme biti mesta.

Tisti, ki s svojim nerednim življenjem, z večnim lumpanjem, izpodkopuje temelje svojemu zdravju, ne more pričakovati, da se bo njegovo telo moglo trajno in za dalje časa upirati okuženju z jetičnimi klicami. Alkohol ne utrjuje našega telesa, pa naj taki pijančki navajajo še vse polno raznih dvomljivih razlogov, s katerimi opravičujejo svoje neredno življenje. «Saj alkohol uničuje bakterije in vse mogoče bolezenske kali»,

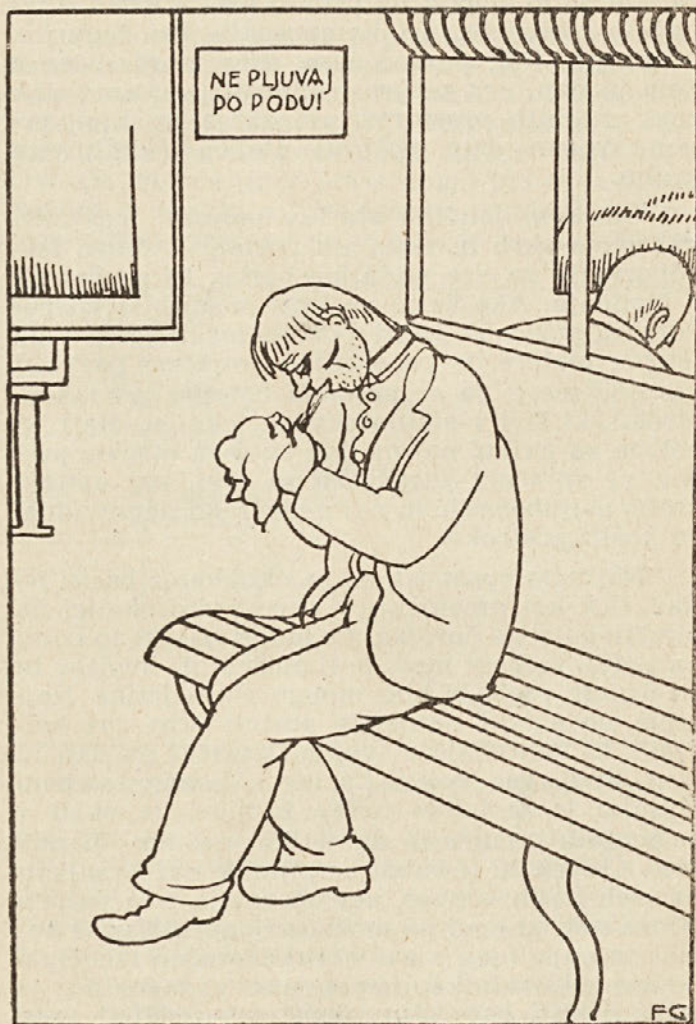
Ne pluj po podu, posebno ne tam, kjer se deca igra.

pravi tak človek v svoji nespameti, «in končno je treba vendarle, da rešimo vinsko krizo naše dežele.» Pri vsem tem pa tak človek ne pomisli na bedo, v katero pada bolj in bolj njegova morebiti številna družina, ne izprevidi niti tega, da mu popivanje slabi telo in dušo, ki sta mu potrebni za njegov življenski obstanek in za blaginjo njegove družine.

Spregovoriti hočem nekaj besed o t o b a k u. Ta tako zvana «božja travca» ne služi našemu telesu v nikako blaginjo. Kajenje je le razvada, je nekak strup, na katerega se človek kaj lahko privadi, teže pa odvadi. Zdravemu in krepkemu telesu seveda tobak ne donáša nikakih koristi, mu pa tudi v tolikšni meri ne škodi. Sicer bo pameten in preudaren človek vedel sam, do kam in do kolike mere sme tirati svojo razvado. Toda na pljučih šibak in morda celo bolan človek bi se moral brezpogojno odreči za vselej tej razvadi. Že tako šibko telo mu strupi, ki jih kadilec vdiha pri kajenju, še bolj slabijo. Ob enem draži tobačni dim sopila in jih dela občutljivejša. «Zrno k zrnu pogača», isto velja glede jetike. Vsak dan merico raznih škodljivosti, med katere prištevamo tudi tobak, in na bolezen ne bo treba dolgo čakati, saj možnosti okužitve ravno ne manjka.

Mestni ljudje, ki morajo po ves ljubi dan vdihavati slab in morda še okužen zrak, naj se vsaj ob nedeljah in praznikih umaknejo mestnem okolišu in naj pohite na deželo, da si z nepokvaranim zrakom uravnovesijo svoja pljuča, in da pridobe na zdravju to, kar so med tednom izgubili.

Ljudje, ki so bodisi po svoji dednosti, ali pa po svojem posebnem telesnem ustroju nagnjeni za jetična obolenja, morajo svoje telo krepiti telesno in duševno z namenom, da se ubranijo okuženja. Obilna in tečna hrana in mnogo svežega zraka so prvi pogoji za vsako uspešno borbo proti okuženju. Takim ljudem je odločno odsve-

Obziren človek shrani svoj pljunec v robcu.

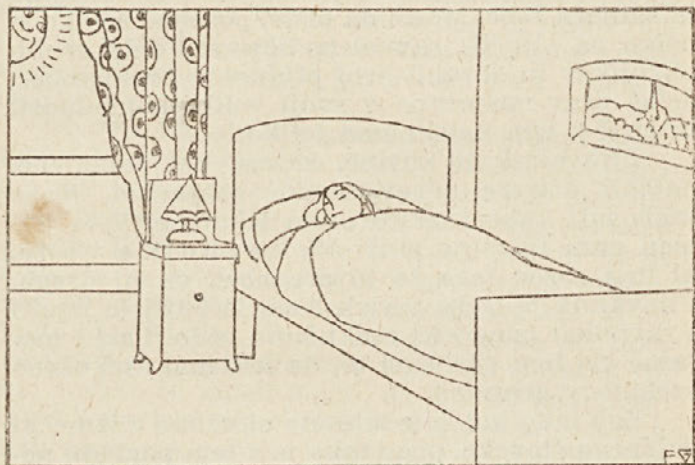
tovati vse poklice, ki nepovoljno delujejo na pljuča, kot se to dogaja na primer pri delavcih v tobačnih tovarnah, pri kamnosekih, pri žagarjih, mlinarjih, itd., povsod tam, kjer mora delavec dan na dan, uro za uro, vdihavati ne samo slab zrak zatohlih prostorov, ampak je prisiljen pri tem svojem delu požirati obilico škodljivega prahu.

Otrokom jetičnih staršev moramo posvetiti vso svojo skrb in nego, da postane njihovo telo odpornejše za vse nadaljne borbe, ki ga čakajo v življenju. Ako že ni večkrat mogoče iz gospodarskih razlogov ločiti popolnoma dojenčka od jetične matere, je pa skrajno potrebno podvzeti vse one mere, da se prepreči bolezen pri takem otroku, ki živi v stalno okuženi okolici. Mati, ki boleha za jetiko, naj ne doji svojega otroka, preden ni vprašala zdravnika za svet, naj opušča vsako poljubovanje in naj ne bo tako neprevidna, da kašlja v otroka.

Največja opasnost, da se okužimo z bacili jetike, tiči, kot omenjeno, v neposredni okolici na pljučih bolnega človeka. Če bi bili oni, ki so bolni na jetiki, večkrat malo bolj obzirni do svojcev in do drugih oseb, bi bilo mnogo manj jetike. Največja nevarnost okuženja obstoji prav pri bolnikih, ki spravljajo s svojimi izmečki na dan in med ljudi vse polno bacilov. V enem samem pljunku je že lahko toliko bacilov, da oboli v neugodnih razmerah za jetiko nešteto drugih oseb. Človek, ki je bolan na pljučih, naj ne pljuva po vseh kotih, ampak naj uporablja v ta namen pljuvalnik, ki bodi po možnosti napravljen iz kovine in napolnjen s kako razkuževalno tekočino. Lesene pljuvalnike, napolnjene z žagovino, je težko snažiti, zato niso preveč priporočljivi, toda vedno je še tak pljuvalnik boljši kakor pa pljuvanje po podu. Žagovino treba seveda sežigati, ne pa vreči med smeti, kajti s tem bi le metali

jetiko skozi vrata, da bi mogla potem priti zopet skozi okno v hišo.

Neznansko žalosten je pogled v nekatere družinske izbe, kjer je zbrano staro in mlado, kjer se pljuva po podu kakor za stavo in z nekakim veseljem, tolažeč se v svoji nespameti celo mogoče z mislijo, da kdor dolgo kašlja, tudi dolgo živi. Da, morda imaš prav! dolgo boš ti še lahko kašljal in krehal, ali pri tem ne pomisliš na svojega otroka, sestro, vnuka, itd., ki se poln življe-

Navadi se spati po leti in pozimi pri odprtem oknu.

nja igra po tleh, na istem mestu, katerega ti v svoji nerazsodnosti neprestano okužuješ. Ako tako ravnaš, bodi gotov, da ne bo prizanešeno tvojemu otroku, če že tebe, ki si že v letih, jetika ne more tako hitro streti.

Prideš v gostilno, se pelješ z vlakom neznano kam, stopiš v električni voz, povsod vidiš in opaziš brezbrizne ljudi, izmed katerih gotovo niso vsi zdravi na pljučah, ki meni nič tebi nič pljuvajo, kamor pač nanese in še hvaležen jim moraš

biti, da ti ne pljunejo v obraz, ali pa vsaj na tvojo obleko.

Pljuvalniki v delavnicah, tovarnah, železniških in tramvajskih vagonih, na ladjah, v gostilnah, pisarnah, društvenih prostorih, niso samo zato tu, ker jih predpisuje zdravstvena oblast in tudi ne služijo kot nekak okras prostoru, kjer se nahajajo. In tudi tablice z napisom «Ne pljuvaj po podu!» niso samo zato tu, da krasijo stene gostiln, železniških vozov itd., ampak, da opozore, tebe, civiliziranca, na tvojo dolžnost do bližnjika in samega sebe. Mesto da bi se, posebno še ako si bolan na pljučih, ravnal po skromni želji svojih bližnjikov in shranil svoj pljunec v žepni robec, delaš prav nasprotno v svoji veliki komodnosti in širiš s tem namenoma jetiko.

Pljuvalnik iz kovine, kateri, kot omenjeno, najbolj ustreza zdravstvenim zahtevam, mora vsebovati kako razkuževalno tekočino. V ta namen nam izvrstno služi 5% karbolna voda, ki ima razen tega še to prednost, da ni draga. Pljuvalnik je treba vsak dan izčistiti in izmiti z ravnokar označeno razkužilno vodo. Paziti moramo pri tem poslu na to, da izlijemo razkuženo vsebino v greznico.

Baš tako kot se z lahkoto okužimo z izmečki jetičnega človeka, prav tako je v tem pogledu nevarno za nas vse ono, s čimer prihaja bolnik v dotiko. Posebno osebno perilo bolnika postane lahko vir okužitve. Zato moramo to okuženo perilo ločiti od onega zdravih oseb in ga dobro razkužiti.

Če kuhamo tako okuženo perilo četrte ure v vreli vodi, kateri je dobro primešati malo luga, postane to neškodljivo, kajti bacil jetike pogine pri tej vročini. Tudi druge predmete, s katerimi bolnik prihaja v dotiko, moramo napraviti z raznimi razkuževalnimi sredstvi neškodljive. Eno tako razkuževalno sredstvo, ki je poceni in celo zastonj, je naše solnce, ki uniči v dokaj kratkem

času vse jetične klice na predmetih, ki jih ne moremo ne skuhati, ne opariti, ne sežgati.

Važno poglavje pri obrambi jetike tvori pravilno zatiranje prahu. Pometanje s suho metlo spravlja prah samo s tal v zrak. S prahom pomešane morebitne kužne klice lebde po ure in ure v zraku, od koder se zopet usedajo na tla. Ta način pometanja in brisanja prahu ne more torej stanovanjskih prostorov oprostiti ne prahu ne morebitnih kužnih klic. Prav zato moramo brisati tla s mckro metlo, z vlažno cunjo. Seveda najprimernejše bi v tem oziru bilo in najhitreje bi prah izginil iz naših stanovanj, ako bi si lahko mogli nabaviti posebno pripravo za vsrkavanje prahu.

Obstaja nadalje nevarnost, da v prahu pomešane bolezenske klice ne okužijo hranil. Zato morajo biti jedila dobro shranjena odnosno pokrita, da ne dospe ne muhe, ne prah, ne druga nesnaga do njih. Tržna nadzorstva po vseh mestih skrbe za to, da se živila na trgih s posebnimi pripravami obvarujejo prahu in vsega onega, kar bi jih moglo okužiti. Žal, da v tem oziru ni še vse tako urejeno, kot bi moralo biti. Oglejmo si samo večino gostiln in videli bomo, da leži po mizah pecivo v košaricah nepokrito. Med gosti, ki sedajo k mizi, najdemo gotovo tudi take, ki boleajo na pljučni jetiki. Da tak bolan gost okuži z govorjenjem, kihanjem in kašljanjem na mizi izloženo pecivo, bo vsakomur razumljivo. Radi tega bi moralo pecivo biti shranjeno pod steklom.

Obramba zoper jetiko se mora gibati samo v zgoraj začrtanih mejah, mora biti predvsem osebna, to je vsak mora sam paziti in se izogibati nevarnostim, ki prežijo s te strani nanj. Kajti kakor nimamo sigurnega leka zoper to bolezen, tako se do danes znanstvenikom še ni posrečilo izdelati cepiva, ki bi zamoglo človeštvo obvarovati jetike. Za koze in v novejšem času tudi za davico imamo na razpolago nad vse izborna

obrambna sredstva zoper omenjena obolenja. Za jetiko tega do danes še ne moremo trditi. V novejšem času je francoski zdravnik Calmette uvedel v zdravstvo svojevrstno cepivo, ki je popolnoma neškodljivo človeškemu telesu in ki kot številke govore že povzročilo občuten padec tuberkulozne dece. Vendar slednja ugotovitev je še preuranjena in je tozadevno treba počakati nadaljnjih poročil. Omenil sem Calmettovo cepivo predvsem iz tega razloga, ker se je lanskega leta okužilo in umrlo po uživanju imenovanega cepiva — cepivo namreč obstaja iz posebne vrste nestrupenih toda živih bacilov tuberkuloze — ogromno število otrok v nemškem mestu Lübeck. Vendar te žalostne ni bilo krivo Calmettovo cepivo, ampak, kakor je dokazala stroga znanstvena preiskava, njemu dodane strupene primesi.

Izmed vseh bolezni, kar jih poznamo, je jetika najbolj izrazita predstavnica današnje povojne socialne bede. Delavstvo po velikih mesih je večkrat navezano na stanovanja, ki se ne skladajo niti z najbolj enostavnim zdravstvenim predpisom. Ozki prostori, napolnjeni s slabim zrakom, brez solnca, v njih številna družina, to ne more povoljno vplivati na zdravje stanovalcev. Nasprotno pa vidimo, da tudi tam, kjer svežega zraku ne primanjkuje, ni vedno najti pravega zmisla, da bodi stanovanje kar najbolj zračno. Marsikateri kmet, ki se giblje po ves ljubi dan na prostem zraku, je ponekodi toliko nemaren, da mu ni mar, kakšen je prostor, v katerem spi.

Od nas samih je mnogo odvisno, da tudi ono borno stanovanje, na katerega smo v svoji revščini navezani, uredimo in vzdržujemo v takem stanju, da ni preveč škodljivo za naše zdravje. Red, snaga in pogosto zračenje, to se da izvesti povsod. Neumna je bojazen, radi katere se ljudje boje nočnega zraku, češ, ta škodi njihovemu zdravju. Vsak bi moral izprevideti, da je zdravju koristneje spati pri odprtem oknu, kakor pa iska-

ti nočnega počitka v zaprtem in zato hlem prostoru, in morda še celo v taki zaprti sobi, kjer spi po več ljudi, ki drug drugemu kradejo zrak.

Čeprav so družabne razmere, v katerih živimo, slabe in čeprav moramo skoraj vsi posvečati več ali manj vse svoje razpoložljive moči boju za svoj obstanek, nam je vendar mogoče z resno voljo preprečiti in zatreti mnogo zla, ki tare človeški rod. Vsak posameznik se mora zavedati, da je obramba proti jetiki krvavo potrebna in edino možna rešitev, da omilimo to zlo.

Zelo važno je vprašanje, se li sme na jetiki bolan človek poročiti in kdaj. Na to vprašanje moramo odgovoriti z razločnim «ne». Oni, ki bolehalo na pljučih, n e s m e j o nikakor stopiti v zakon in s tem izpostaviti nevarnosti svojega zakonskega druga. Razen tega je nosečnost pri jetični ženski združena z nevarnostjo, da se ji bolezen v tem času poslabša. In tudi ako ne, ali ni velika verjetnost, da bo postal njen otrok tuberkulozen? Tuberkulozen mož in tuberkulozna žena, oba bi morala vprašati zdravnika za svet, kdaj se smeta poročiti brez obojestranske nevarnosti.

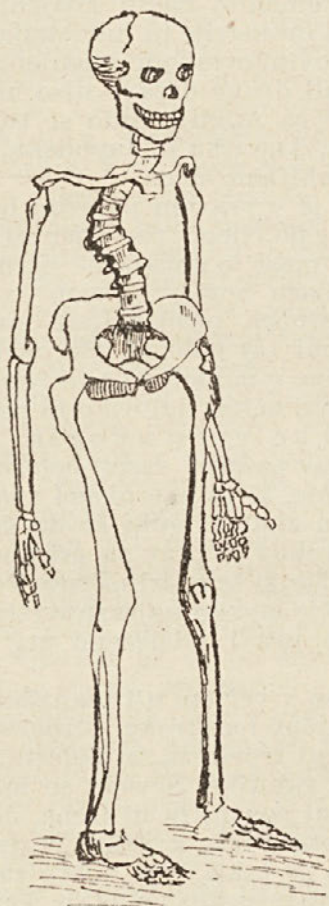
Rahitika.

Rahitika je otroška bolezen, katere glavni znaki se kažejo predvsem na kosteh. Vendar pa to ni povsem točno, kajti bolezen je prav za prav splošna in zadeva tudi mišičevje, živčevje in sploh ves organizem. Toda, kot omenjeno, je pri tej bolezni v prvi vrsti prizadeto kostno ogrodje. Bistvo bolezenskih sprememb pri rahitičnem obolenju obstoji v tem, da kosti pravočasno ne povapne, da ostanejo delj časa, negoli je to koristno, mehke.

Mi vemo, da je iz vsega početka telesno ogrodje hrustančasto in da pridobe kosti na trdnosti šele v poznejši dobi, ko se hrustanec polagoma prelevi v kostno tkivo. Istočasno se tudi vsedejo v kostno tkivo apnenčeve soli, ki mu dajejo potrebno trdnost. Pri rahitiki je pa ravno tem solem deloma preprečena možnost pravilnega vsedanja v kosti. Kostni ostanejo mehke in radi tega nastanejo v njih in na njih gotove izpremembe, ki jih opazimo že na zunaj in ki pustijo v večji ali manjši meri posledice za celo življenje. Zategadelj moramo ostro ločiti bolezen samo od njenih posledic.

Stari Grki in Rimljani te bolezni niso poznali, kakor je tudi še danes ne poznajo otroci skrajnega Severa in Juga. Isto velja tudi glede prebivalcev divje Afrike. Njihovi bratje v Ameriki in drugod lahko postanejo ravno tako rahitični ko belci. Japonci niso bili rahitični, dokler so živeli osamljeni, brez nikakih stikov z evropsko kulturo in civilizacijo. Rahitika ni torej znana narodom, ki živijo primitivno naravno življenje, pač pa se pojavlja bolezen pri onih narodih, v

onih državah, ki jih prištevamo k najbolj naprednim. Civilizacija sama je kriva, da smo postali za eno zlo bogatejši. Vsak razcvit industrije

Po rahitiki iznakaženo koščeno ogrodje,

in drugega občega napredka ima za posledico rahitiko. Imenujemo to bolezen tudi angleško, ker se je prvič pojavila v tej državi in bila prvič

tam dognana in opisana. Anglija je bila namreč prva dežela v Evropi in na svetu sploh, katere prebivalstvo je v razmeroma kratkem času popolnoma izpremenilo način življenja. Ljudje so postali hlapci industrije in industrija je v zahvalo podarila njihovim otrokom omenjeno kostno obolenje. Ker tudi druge države niso hotele v industriji zaostati za Anglijo, zato se tudi ostala evropska celina, Amerika in Japonska, danes lahko ponašajo z rahitično deco.

Rahitika je v pravem pomenu besede ljudska bolezen. Njena razširjenost med otroki industrijskih mest je naravnost ogromna. Prvenstvo v tem oziru nosi predvsem Anglija. Otroci revnega mestnega proletarijata so, v pretežni meri podvrženi tej bolezni. Pri otrocih bogatih starišev, ki živijo v boljših zdravstvenih razmerah, je bolezen manj očita. Rahitiko bi po vsej pravici lahko nazvali bolezen ubogih.

Kaj je prav za prav vzrok bolezni? Odgovora na to vprašanje, ki bi nas mogel vsestransko zadovoljiti, nam znanstveniki še do danes ne morejo dati. Vzrokov je prav za prav mnogo, ali jedro tega vprašanja še ni izluščeno. Vendar je skoraj gotovo večje število najraznovrstnejših činiteljev kvarne nravi udeleženo pri postanku te bolezni.

Bolezen se v večjem ali manjšem obsegu poddeduje od staršev na otroke. Otroci staršev, ki so v njih mladosti trpeli na tej bolezni, kaj pogosto kažejo znake rahitike. Seveda so lahko ti znaki rahitike komaj opazni in ni treba, da bi imeli za otroka dalekosežnih in kvarnih posledic, posebno tedaj ne, ako se taka deca dobro razvija in živi v izbornih zdravstvenih prilikah. Vendar pa igra dedni činitelj pri postanku te bolezni precejšno vlogo.

Ker kosti rahitičnega otroka niso v dovoljni meri prepojene z apnenčnimi solmi, katere edine jim dajo potrebno trdnost in odpornost, se je spo-

čетка mislilo, da tiči vzrok te bolezni edino le v pomanjkanju teh soli v krvi. Vendar se je pozneje ta domneva izkazala za nepravilno. Apnenčevih soli ima otrok v dovoljni meri v svojem telesu, toda njih vsedanje v kostno tkivo je otežkočeno.

Poleg dednega činitelja so važni za postanek bolezni tudi drugi vzroki, in ti so predvsem: pomanjkanje zraku, svetlobe in solnca, in pa slaba, nepravilna prehrana. Mala stanovanja, kjer mora več otrok deliti že tako ozek in morda vrhu tega še vlažen prostor, kamor solnčni žarek nima dostopa, so prava legla rahitike. Velemesta s svojimi temačnimi in ozkimi ulicam kjer je mestni proletarjat prisiljen poiskati si svoje bivališče v prenatrpanih stanovanjskih kasarnah, je bolezen doma. Zato je tudi rahitika najbolj pogosta pozimi, ko so otroci navezani izključno le na njim neprimeren in nezdrav prostor. Boljše razmere v tem pogledu vladajo na deželi. Tam je otrok lahko vedno in po mili volji na prostem zraku in ima razven tega še dovolj solnca na razpolago.

Važno vlogo pri postanku bolezni igra pa vsekakor slaba in nepravilna prehrana. Saj je že rahitika dojenčka, ki je navezan na kravje mleko, težje nravi negoli onih srečnežev, ki jih doji mati. Nikakor pa si ne smemo misliti, da bo dete, ki je dobro prehranjeno in katerega z veseljem pogledam na debela lica, ušlo z lahkoto tej bolezni. Izkušnja nas lahko podučí večkrat ravno o nasprotnem. Deca, ki je preveč hranjena, ki dobiva več hrane negoli je potrebno in koristno, laže in preje postane rahitična ko deca, ki se razvija v pravih mejah.

Pod slabo prehrano pa ne smemo morda misliti enostavno pomanjkanje živeža. Raziskavanja zadnjega desetletja so dokazala, da ne zadoštuje za normalno življenje le hrana, ki vsebuje gotovo količino beljakovin, močičev ali ogljikovih vodonov (sladkor, in škrob v obliki

kruha in drugih močnatih jedi) maščob, vode in raznih rudninskih soli. Videli so, da so tudi živali pri poizkusih vkljub zadostni hrani propadale in da so se na njih kosteh pojavili znaki rahitike in drugih sličnih obolenj. Posebno živali, katerim je bila nenadoma odvzeta prostost in ki morejo le še živetariti v nekakih več ali manj ozko odmerjenih kletkah, kaj rade in pogosto kažejo pojave rahitike. Iskali so temu pojavu vzroka in ga med drugimi, ostalimi nedostatki, našli v pomanjkanju za življenje važnih svojevrstnih snovi, ki jim pravimo v i t a m i n i. Kakšnega pomena so za človeka vitamini, je bilo že obrazloženo v enem izmed prejšnjih poglavij. Po novejših izsledkih, bi ravno pomanjkanje tako zvanega vitamina A (a n t i r a h i t i č e n v i t a m i n), igralo važno vlogo pri postanku rahitike. Omenjeni vitamin bi bil neobhodno potreben za rast kosti. Njegova naloga bi bila nameščanje apnenčevih soli, ki jih človeško telo sprejema s hrano, v mladih kosteh. Brez tega važnega činitelja bi kost ne mogla v dovoljni meri povapneti in bi radi tega nedostatka ostala mehka. Antirahitični vitamin se nahaja v mleku, v ribjem olju, v surovem maslu, jajčjem rumenjaku, v masti, v govejem in prašičjem mesu, v mesnih ekstraktih in v sveži zelenjavi. Omenjenega vitamina ne proizvajajo prav za prav živalsko telo, ampak ga isto dobiva potom rastlinske hrane. Rastline, njeni zeleni deli in semena, bi bile prav za prav glavni dobavitelj antirahitičnega vitamina. Ribje olje bi bilo radi tega tako učinkovito sredstvo zoper rahitiko in njene pojave, ker je izredno bogato na vitaminu A. Ribam ga dobavljajo razne morske rastline, v pretežni večini tako zване alge.

V moki, kruhu in drugih močnatih jedeh, antirahitičnega vitamina ni najti. Zato tudi otroci, ki jih hranimo izključno le z raznimi mokami, sicer navidezno, dobro uspevajo ampak postanejo ravno radi pomanjkanja potrebnega antirahitič-

nega vitamina, kaj radi rahitični. Isto se dogaja, ako hranila, ki so sicer bogata na tej snovi, preveč časa kuhamo. Kondenzirano mleko, meso in razne druge mesnate jedi v konzervnih škatlah, kakor tudi suhe zelenjave so proste vseh vitaminov.

Pomanjkanje teh svojstvenih snovi, pred vsem pa antirahitičnega vitamina, bi bilo po naj-novejših izsledkih in deloma še domnevah vzrok, da se bolezen tako rado pojavlja pri otrocih. Bolezen bi bila posledica neprimerne in na vitaminih revne hrane. Vendar tudi vitamini sami po sebi nam ne morejo docela odpreti pogleda v bistvo in postanek bolezni. Čeprav važnosti vitaminov, torej dobre prehrane, ne smemo nikdar podcenjevati, ampak nasprotno, ne smemo ob enem zanemarjati drugih ostalih in navedenih činiteljev, ki igrajo pri postanku bolezni gotovo svojo ne majhno vlogo. Primerna hrana, solnce, zrak in gibanje so prvi pogoji zdrave rasti naših otrok.

Kdaj se bolezen javlja? Rahitika se ne javlja nikdar pred poldrugim mesecem starosti in je obenem jako redka prikazen po drugem letu starosti.

Bolezen ne izbruhne nenadoma na dan, ampak je njen postanek počasen in začetni znaki večkrat bežni in morda komaj opazni. Otrok, ki je bil prej živahen, zadobi truden in naveličan izraz, postane nemiren, vse ga razburja in se dere, joče za vsak prazen nič. Kadar leži pritiska zadnji del glave z vso močjo v blazino, radi česar mu tudi na tem mestu izpadejo lasje. V spanju se bolni otrok večkrat in izdatno poti. Vsi ti početni znak bolezni niso bogve kako jasni. Vendar bo skrbna mati takoj izprevidela, da z njenim otrokom ni vse v redu. Začela bo pazljivo motriti njegovo stanje, in bo v danem slučaju poiskala zdravniškega nasveta. Edinole od predčasnega spoznanja bolezni, ko še ni prišlo do pravih in iz-

razitih sprememb v kosteh, je odvisen ugoden potek rahitike, kajti prve in vsem očitne bolezenske spremembe na kosteh se namreč pokažejo šele čez nekaj tednov, ali pa še pozneje.

Bolezen zadeva v pretežni meri one kosti, ki se ravno tedaj najmočnejše razvijajo. Ker so v prvih šestih mesecih detetovega življenja najbolj podvržene rasti in razvoju kosti glave, se javlja v tej dobi rahitika najprej na omenjenih kosteh. Ako pazljivo otipavamo kosti nad zatilnikom, čutimo na istih več mehkih mest, ki se dajo vtisniti. Ako teh sprememb na kosteh takoj ne opazimo in ako ne sežemo po izdatnih sredstvih, bo glava otroka dobila sčasoma, štirioglato obliko. Kostni glave, ki so nad zatilnikom postale mehke, se radi tega pri ležanju toliko vdajo, da postane glava sčasoma štirioglati in da dobijo čelni vzboklini obliko štrlečih rogov.

Rahitika se kaj rada javlja na zobeh. Zob postane lahko rahitičen, še preden prodre na dan. V tem slučaju rabijo bolni zobje več časa, preden se pokažejo v ustih. Navadno dobi otrok svoje zobe šele pozneje, navadno tja okrog devetega, desetega meseca in še čez. Pa tudi oni zobje, ki bodo enkrat pozneje nadomestili mlečne, kažejo lahko že v tem času bolezenske spremembe. Taki rahitični zobje so revni na zobnini, niso gladki, ampak več ali manj grapavi, postanejo kaj radi piškavi in krhki.

Težje rahitične spremembe se pa pokažejo na kosteh trupa in njegovih udih. Rahitika se poleg zaglavnih kosti loteva v prvi vrsti onih, ki v svoji skupnosti sestavljajo prsni koš. Hrustanec, ki veže posamezna rebra s prsnico, mestoma zdebela. Zdebelela mesta tvorijo na desni in levi strani prsnega koša, dobro otipno verigo, ki so ji naredili ime «rahitični rožni venec». Prsni koš se radi mehkebe posameznih rebrnih kosti, ob straneh splošči. Prsnica štrli radi tega navzven. Tak rahitični prsni koš je precej sličen onemu, ki ga

2 leti staro dete z veliko štirioglato glavo in z
iznakaženim prsnim košem.

ima kokoš. V toliki meri skažen prsni koš le stežka opravlja delo, ki mu je namenjeno. Gibanje takega prsnega koša, ni več tako kakor bi moralo biti. Nakažena rebra močno otežujejo dihanje. Kaj pogosto se zategadelj pojavijo pri takih otrocih kronični bronhijalni katarji.

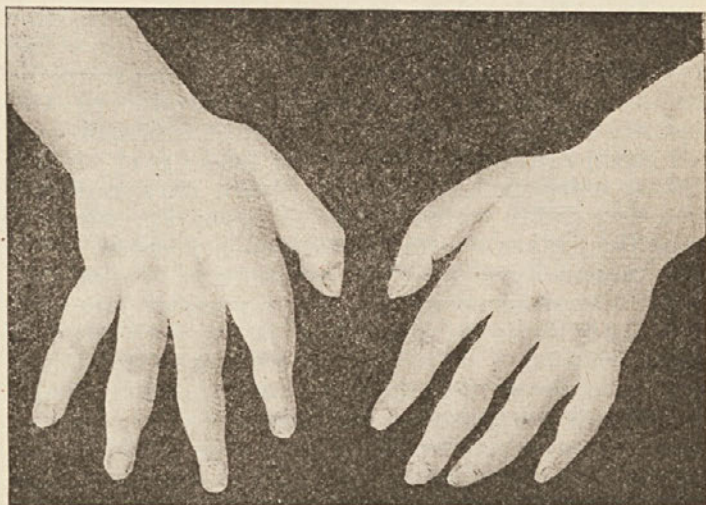
Bolezen ne prizanese časih niti h r b t e n i c i, kar spoznamo šele tedaj, ko otrok začne sedeti. Mehka hrbtenica se radi teže gornjega telesa začne polagoma kriviti. Ako tega takoj ne opazimo in ako ne začnemo pravočasno z zdravljenjem, se kaj rado zgodi, da ostane hrbtenica trajno t. j. za vse življenje skrivljena. Rahitičar kaže več ali manj izrazito g r b o.

Nevarna postane rahitika kostem v k o l k u. Posledice bolezní se kažejo v tem, da se obe lednici sploščita, da postane medenična odprtina ožja, kar pri ženskah znatno ovira porod in ga včasih tudi popolnoma onemogočuje.

Pred vsem pa se rahitika kaj rada loteva u d o v o b t r u p u. V tem in v prejšnjem slučaju govorimo o teži obliki rahitike. Najprej se pojavijo na bolnih kosteh odebeline in sicer na mestih prehoda hrustanca v kost t. j. na koncih dolgih kosti zgornjega in spodnjega uda ob trupu. Dolge kosti se torej na njih koncih sprva zdebele. Narod govori o podvojenih kosteh. Šele pozneje, ko se otrok postavlja na noge t. j. ob koncu prvega oziroma v drugem letu, se sčasoma pojavijo posledice omehčanih kosti. Dokler mehke kosti niso bile izpostavljene nikakršnemu pritisku, ostanejo, čeprav so že rahitične, še vedno ravne. Kakor hitro pa morejo noge nositi težo gornjega telesa, tako hitro se mehke kosti radi pritiska telesne teže, začnejo k r i v i t i. Pri nekaterih rahitičnih otrocih silijo kolena narazen. Noge imajo obliko č r k e **O**. Ako pa se kosti tako skrivijo, da drsa koleno ob koleno, tedaj bosta rahitična spodnja uda ob trupu postala podobna č r k i **X**. Rahitične kosti gornjega uda ob trupu

večinoma nimajo za posledico preveč izrazitih nakaz. Posamezne prstne koščice na rokah, ako rahitično obole, zdebele v njih srednjem delu.

Rahitični otroci se telesno in duševno slabo razvijajo. V času, ko je bolezen v polnem razmahu je otrok plašen in nezaupljiv proti vsakomur; boji se vsakega, ki se mu hoče približati. Vsak poizkus otipati njih omehčana in zdebelela mesta, povzroča neutolažljivo jokanje. Nekateri otroci se duševno tudi slabo razvijajo. Navadno

Rahitika prstov.

pozno izpregovorijo. Vendar kažejo včasih taki otroci celo večjo nadarjenost.

Rahitičen otrok je večkrat tudi podvržen boleznim, ki jim pravimo *t e t a n i j a*. Otroka v tem slučaju lomijo krči, ki postanejo zelo nevarni, ako se pojavijo v mišicah grla in sapnika.

Opisal sem v glavnih obrisih bolezni in njene posledice. Rahitične spremembe ne morajo ravno v vsakem slučaju zadevati vseh kosti telesa in ob

enem ni v vsakem slučaju bolezen težje oblike. Rahitične spremembe na posameznih kosteh, so lahko samo naznačene. In pri ugodnem poteku bolezni in podobnih slučajih ne pride do izrazitih nakaz in okvar.

Bolezen je v večini slučajev kroničnega značaja t. j. bolezen je dolgotrajna in traja več mesecev. Navadno potihne popolnoma šele po dveh letih. Bolezen je le redkokdaj življenju nevarna, pač pa ima večkrat za posledico razne trajne spremembe v obliki kosti.

Proti koncu bolezni se otrok v splošnem vidno boljša. Postaja zopet živahen, jed mu gre zopet v slast, ni več bledečen itd. Prej bolne in mehke kosti polagoma postanejo trde in odporne. Po minuli bolezni se kosti v ugodnih slučajih več ali manj zravnaajo. Noge, ki so imele prej obliko črke 0 oziroma X, postanejo včasih naravnost na čudežen način zopet ravne. Vendar spremembe v obliki prsnega koša, skrivljena hrbtenica, grba in skažene kosti v kolku, ostanejo za vse življenje kot spomin na morda davno prestalo bolezen.

Zdravljenje rahitike obstoja prav za prav v odstranitvi vzrokov bolezni. Takojšnje spoznanje bolezni je tudi tu odločilnega pomena. v tem oziru so posebno važne značilne spremembe na kosteh nad zatilnikom. Te početne znake ugotovi z gotovostjo le zdravnik. Lahkomiselnosti in brezbržnosti s strani starišev ni tu mesta, kajti posledice, ki jih lahko rodi bolezen, prepuščena sama sebi, so večkrat otroku usodne. Nihče nima rad nakaženih otrok in od nas samih je odvisno, da se to ne dogodi. Naša lahkomiselnost bo kriva, ako nam pozneje otrok zaluča v obraz nam gotovo ne preveč laskavih očitkov.

Bolni otrok mora na solnce in na zrak. Ne sme čepeti in ždeti po ves ljubi dan v tesnih in temačnih čumnatah. Nudimo mu primerno in na vitaminu A bogato hrano. Hrana pa ne sme biti preobilna, kajti to bi samo podaljšalo ne pa omi-

lilo razvoj bolezni. Gledati moramo tudi na to, da hrana ni preveč enostranska. Otrokom, ki so prekoračili šesti mesec starosti, dajemo poleg mleka lahko juhe, špinačo, pred vsem sok kolerabe. Starejše otroke hranimo z mlekom, jajci, s svežim sadjem in zelenjavo, z mesom, svežim maslom.

Paziti moramo, da ne silimo otroka hoditi, dokler so njegove bolne kosti še mehke. Otrok naj leži na trdi posteljci in tudi zunaj na prostem, kjer počiva, naj se navadi ležati na trdih tleh. To pa vse radi tega, da se mu hrbtenica ne skrivi. Ako pa je hrbtenica že ukrivljena, mora otrok poleg ležanja na trdi podlogi priučiti se raznim telovodnim vajam.

Eno najboljših zdravil za to bolezen je še vedno ribje olje. Zdravilna moč tega olja, je znana že iz davnine in tudi še dandanes je to zdravilno sredstvo visoko cenjeno. Poleti, ko se ribje olje kaj rado skvari, rabimo v to svrhu druga tem namenom ustrezajoča zdravila. Znano je, da ribje olje nima nič, kaj prijetnega okusa in da se marsikateremu otroku želodec sčasoma upre. Zato otroka, ne smemo z grožnjami in podobno siliti, naj jemlje zdravila, ki so mu zoperna.

Kako obvarujemo našo deco pred rahitiko? Na to vprašanje je, mislim, odgovor odveč, saj kdor je pazljivo prebral to poglavje, ve dobro, kaj mu je storiti. Ponavljam še enkrat: zrak, solnce in primerna hrana, pa se rahitika ne bo lotila naših otrok. Vidimo, da se v tem pogledu razmere vedno boljboljšajo, da je težkih slučajev rahitike vedno manj. Zdravstvene prilike so se v toliko zboljšale, da polagoma opažamo padeč rahitičnih obolenj.

Povapnenje žil. - Arterijioskleroza.

Povapnenje žil je eno izmed precej razširjenih obolenj. Velik odstotek vseh slučajev smrti po 40. letu starosti odpade na svojevrstne spremembe v krvnem žilju. Lahko celo trdimo, da po gotovi starostni dobi nahajamo le malo število ljudi, katerih žilje ne bi kazalo večje ali manjše tovrstne bolezenske spremembe. S tem pa seveda še ni rečeno, da mora vsaka, tudi še tako neznatna sprememba na stenah žilja imeti kvarne in pogubne posledice za življenski obstoj posameznika.

Povapnenje žil je pa ob enem eno izmed onih obolenj, ki najpogosteje straši one ljudi, ki so prekoračiti petdeseto leto starosti. Ako pa vprašamo te ljudi, zakaj se neki tako strašno boje te bolezni, in zakaj neki sploh na to bolezen sumijo, prihajamo do zaključka, da je vzrok vsem njihovim skrbem prav za prav nepravilno pojmovanje, ki ga imajo ljudje o tej bolezni. Te bolezni se ne boje samo oni, ki so morda šibki in bolehní, ampak boje se je prav za prav oni, ki so telesno in duševno najbolj razviti. Taki ljudje, ki so venomer in v pretirani meri v skrbeh za telesno zdravje, navadno niti pravega pojma nimajo, v čem pravzaprav obstoja bistvo te bolezni. Zategadelj si tudi to obolenje predstavljajo v čisto napačni in nepravilni luči. Posebno radi pretiravajo posledice tega obolenja. Vsako slabo počutenje, vsako še tako malenkostno nadlogo, ki jih tare, smatrajo za gotov znak arterijioskleroze. Vse gre na rovaš te bolezni. Marsikdo, ki nima jasnega vpogleda v bistvo obolenja samega in ki ne zna pravilno presojati njenih znakov, boleha in trpi

leta in leta na domišljavem povapnenju žilja.

Glavno, kar mora človek vedeti o žilju in njegovih opravkih, je bilo že opisano v prvem zvezku. Tu se omejimo, da bolezen bolje spoznamo, samo na opis onih sprememb, ki se za časa bolezní dogajajo v žilju samem. Že znanstveno ime — arterioskleroza — nam pove, da so pri tem obolenju prizadete le žile odvodnice t. j. arterije. Mi vemo, da sestavljajo stene vsake arterije trije zaporedni skladi in sicer: notranji sklad, ki je v neposredni dotiki s krvno tekočino, srednji sklad, ki ga sestavljajo drobne in tenke mišice in pa vnanji sklad, ki ga izpolnjuje vezno tkivo. Seveda se posamezne arterije medsebojno dokaj razlikujejo, pa to za nas ni važno. Važnejše je vedeti, da se posamezne arterije v svojih notranjih odcepkih medsebojno vežejo. Ako se torej v kakem organu kaka izmed žil odvodnic zamaši in ne gre več skozi njo kri, ne odmre dotični del radi pomanjkanja krvi, ampak bo v tem slučaju kri iz kake druge arterije skrbela za dotično okrožje.

Kaj naj prav za prav razumemo pod povapnenjem žilja in kakšne so neki bolezenske spremembe? Prve spremembe opazimo na ravnokar omenjenem notranjem sloju arterijalne stene. Na njej so opazne spremembe, s katerimi smo se seznanili v tretjem zvezku in ki smo jih nazvali maščobno propadanje ali degeneracija. Vendar to maščobno propadanje stanic, ki v svoji skupnosti tvorijo notranji sklad, ne smemo še smatrati za bolezen samo. Saj opazimo včasih že pri čisto mladih ljudeh omenjene spremembe na njihovem žilju in vendar ne pride vsakokrat do prave in končne slike bolezní — do povapnenja žil. Pri starejših osebah najdemo stene njihovega žilja res da čestokrat večkrat v tem smislu izpremenjene. Vendar to še ne pomeni,

da boleha človek za arterijskleroza. Te spremembe so nekaj skoroda čisto normalnega, saj se vendar človek in vsi njegovi organi z leti izpreminjajo in sčasoma obrabijo. Šele tedaj ako postanejo te izpremembe, to propadanje, rekel bi, ali preveč očitne, bodisi od starosti, bodisi radi drugih bolezni ali drugih nepovoljnih prilik in radi raznih škodljivosti, smemo govoriti o početnem štadiju arterijskleroze.

O povapnenju govorimo šele tedaj, ko arterija, ki je v normalnih razmerah pri zdravem človeku prožna in ki se z lahkoto udaja zvišanemu pritisku krvi, postane trda in več ali manj naravnost žilata. Taka trda cevka se pritisku krvi ne vdaja, ni več prožna, elastična. Otrdela, oziroma bolezensko propadla stena arterije postane ob enem tudi krhka, manj odporna. V zatrdle stene in v njene posamezne sklade, posebno v notranji in srednji sklad, se usedajo apnenčeve soli, ki v obliki ploščic oziroma kolobarjev polagoma ožijo premer t. j. odprtino dotične bolne arterije. Ako so te bolezenske spremembe res zelo hude, se lahko zgodi, da povapneli notranji sklad mestoma popolnoma preraste odprtino cevke. Dotična bolna arterija ni krvnemu dotoku več dostopna. Je začepljena.

Posledice obolenja žilja se kažejo pred vsem v tem, da trpe arterije radi navedenih sprememb občutno na prožnosti in izgube možnost uravnovešenja krvnega obtoka. Pomen arterij ne obstaja samo v tem, da dovažajo svežo, s kisikom in hrano prepojeno kri raznim organom, ampak je njihova naloga tudi ta, da regulirajo krvni tok. Ako pa postanejo radi bolezni trde, ako izgube na prožnosti, potem ne morejo biti več kos tej slednji nalogi. V tem slučaju je obtok krvi otežkočen in ob enem se isti ne more več prilagoditi morebitnim povečanim zahtevam organizma. Krvni obtok postane pomanjkljiv.

Naravno je, da začepljenje arterijalne cevke povzročijo delom, ki jih oblivajo, in s tem celemu telesu občutno škodo. Ako je začepljena arterija v zvezi z drugo zdravo, potem bo, kot omenjeno, slednja prevzela tudi opravke prve in posledice ne bodo preveč občutne. Ako se pa začepi kaka večja arterija, spodnjega ali zgornjega uda ob trupu, tedaj odmre dotični iz krvnega obtoka na ta način odrezan del. Isto se dogaja pri začepljenju arterij možgan in srca. Arterijalno cevje v navedenih organih se medsebojno ne stika, zato sledi tudi v teh slučajih začepljenju odmrtje iz krvnega obtoka izločenih okrožij.

Radi usedanja apnenčevih soli, postanejo stene bolnih arterij krhke. Vsak večji pritisk krvi na bolno steno ima v neugodnih slučajih lahko za posledico večje ali manjše krvavitve. Bolna cevka počí. Kri se izlije v večji ali manjši količini v bližnji okoliš. Staničje in tkivo, na katero pritiska z počene arterije izlita kri, odmre.

Bolezenske spremembe ne zadevajo seveda vsega žilja, ampak se zbirajo le na njegovih posameznih delih. Navadno se bolezen loteva onih delov arterijalnih cevok, ki so najbolj preobložene z delom. Pa tudi posamezna arterija ne povapni morda vzdolž celega njenega poteka, ampak postane le deloma bolna.

Povapni pa pred vsem in kaj rado glavna žila odvodnica tako zvana aorta, nadalje arterije, ki oskrbujejo srce samo, arterijalno žilje, ki prepleta možgane in odvodnice spodnjega in zgornjega uda ob trupu.

Kaj je vzrok povapnenju krvnega žilja? Edinstvenega vzroka, ki bi nam mogel vsestransko pojasniti bistvo bolezni, do danes še ne poznamo. Vzrokov je več in ti vzroki oziroma kvarni činitelji pripadajo večinoma že prošlosti. V mladih letih pokvari namreč človek v toliki meri stene svojih arterij, da odgovore slednjič na vse te v teku let ponavljajoče se kvarne vplive s povap-

nenjem. V svoji zdravi sedanjosti pripravlja človek tla bodočemu povapnenju žilja. Posledice neprestanih kvarnih, četudi navidezno malenkostnih vplivov, ki z njimi dan za dnem trpamo svoje telo, se pokažejo šele pozneje, v dobi starosti, ko počne naša življenjska moč pešati.

Ne da se tajiti, da se povapnenje žil ponavlja iz roda v rod, da je do neke meje dedno obolenje. Vendar večinoma je naš skvarjen in neprimeren način življenja kriv, je eden glavnih vzrokov za to vrsto človeške nadloge. Današnje življenje ni samo protinaravno, ampak je ob enem tudi burno in podvrženo nebrojnim kvarnim vplivom. Naše žilje opeša in zboli preje in hitreje kakor žilje človeka, ki ga ne tarejo sladkosti in skrbi civilizacije.

Vzroki arterioskleroze so torej različni in mnogobrojni. Vse ono, kar v preobčutni meri obtežuje arterije v njihovem rednem opravku, prihaja pozneje, v starosti, do vidnega izraza. Dolgotrajno težko in naporno delo slabi stene našega žilja in ga končno dela bolnega. Mi vemo, da more napraviti pameten, primeren in v svojih zahtevah ne prenaporen sport naše telo krepko, odporno in žilavo. Vemo pa tudi, da ošibi radi prevelikih zahtev, ki jih nekatere panoge športa kot n. pr. rokoborba, deloma nogomet in dr., stavljajo na delovanje našega telesa, sčasoma naše krvno žilje in se kaj rado na njem pojavljajo arteriosklerotične spremembe. Nadalje imajo nepovoljen vpliv na naše žilje vse one količkaj strupene snovi, ki krožijo v krvi in kvarijo stene arterij. Kužne bolezni posebno one, ki se človeka pogosto lotevajo, škodujejo s svojimi strupi stenam arterijalnih cevi in pripravljajo tla poznejšim in dalekosežnejšim spremembam. Pa tudi drugi strupi v nič kaj zmanjšani meri, občutno kvarijo stene žilja. Med take strupe moramo v prvi vrsti prišteti n i k o t i n i n a l k o h o l. Ne da se tajiti, da igra pri postanku tega obolenja samo alkohol

precejšnjo vlogo. Saj vemo, da se pijanci ne morejo ponašati z zdravil žiljem, ki bi bilo kos vsem življenjskim nalogam. In zato ni nič čudnega, če najdemo tako visok odstotek povapnenja žil ravno pri alkoholikih. Seveda, kjer je alkohol, tam je tudi nikotin in še marsikaj drugega. Kajenje samo po sebi ne bi imelo toliko vpliva na postanek in razvoj bolezni. Moramo pa to pomisliti, da poleg nikotina, je še polno drugih kvarnih činiteljev, ki dan na dan butajo in rahljajo stene našega krvnega cevja. «V skupnosti je moč.» Tako tudi tu. Malo neurejenega, nerednega življenja, malo škodljivosti danes, malo jutri in posledice se bodo morale vendar le nekje pokazati. Žilje pa tudi ni iz jekla, da bi moglo mirno prenesti vse te škodljivosti in vso to prenaporno delo. Posledice ne morejo izostati. Prej ali slej se krvno žilje vsega tega naveliča in da na vse te doživlja več ali manj nepovoljen odgovor. Voda, ki buta venomer ob skalovje, ga ne razje v enem dnevu, ampak šele čez leta. In ravno isto se dogaja z našim žiljem, ki gá leta in leta dražimo na razne načine.

Kaj rade povapne žile pri starih ljudeh, ki so dobro zamaščeni. Zamaščenost, skupno z ostalimi činitelji, kaj često vodi do povapnenja žil. Saj je znano, da so ravno debelejšše osebe precej podvržene možganski oziroma srčni kapi. Torej tudi preobilna hrana je lahko vzrok te bolezni.

V kavi in čaju, čeprav v malih količinah prisotni strupi, delujejo kolikor toliko kvarno, na krvni obtok in na stene krvnega cevja. V koliki meri so oni sami udeleženi pri poškodbah na arterijalnih cevkah, je težko določiti. Ne smemo morda misliti takole: «Ta ali oni moj znanec ima povapnene žile in to radi tega, ker je bil vse življenje velik prijatelj dobre črne kave, ali pa recimo zato, ker je vse svoje življenje preživel s cigareto v ustih.» Ne, tako sklepanje ne more biti pravo. Ne edinole eden, kvarni činitelj, am-

pak več od njih ima neprijetne posledice za našo žilje. Saj naše življenje ne poteka mirno ko voda kake večje reke, ampak sliči večinoma stalno razburkanemu morju. Naše živčevje je danes v tako zvani moderni dobi, v neprestanem sedaj večjem, sedaj manjšem razburjenju. Z našimi živci vred je tudi naš krvni obtok in žilje podvrženo večjim ali manjšim izpremembam. To vse ne more ostati nekaznovano. Posledice ne postanejo očitvidne takoj, ampak šele čez leta in desetletja.

* * *

Omenil sem že, da je povapnenje arterijalne žilja eno izmed najbolj razširjenih obolenj, ki po gotovi starosti tarejo človeški rod. Ne smemo si pa misliti in predstavljati, da vodi vsako povapnenje žil do usodnih posledic. Pri nekaterih ljudeh prava slika bolezní ne pride nikdar do pravega izraza. Spremembe na steni arterij so lahko tako malenkostne, da organizem tega skoroda niti ne občuti oziroma, da z lahkoto premosti na pot stavljene mu ovire. Obolenje je torej lahkotnega in težkega značaja. In ne samo to, bolezen je dolgotrajna, kronična in se vleče leta in leta. Začenja včasih preje včasih kasneje in od njenega nadaljnega poteka je odvisno, kake neki bodo posledice.

Znaki bolezní se ravnaajo pač po spremembah nastalih na žilju. Vemo, da v večini slučajev povapni le del žilja, radi tega bo tudi slika bolezní različna od slučajaja do slučajaja.

Rada se arterijoskleroza loteva žil v možganih samih. Stari ljudje z povapnelimi možganskimi žilami zgube večkrat za kratek hip zavest, ali pa tožijo o nenadnem in le kratek čas trajajočem omrtvenju spodnjega oziroma zgornjega uda ob trupu. Zgodi se, da dotičnik čuti, kako nenedoma njegova roka ali noga postane težka in negibna, mrtva. Vse to traje morda nekaj minut,

včasih več včasih manj, in ravnotako hitro zopet zgine. Drugi znaki, ki kažejo na obolenje možganskih arterij so nespečnost in pa postopno umsko propadanje. Tak človek rabi ure in ure preden pride do pravega sna. Sen mu je lahek in nemiren in ker ne more dobro spati, ga najdemo zarana na nogah. Njegovo spanje, z eno besedo povedano, ni več normalno. On premalo spi in še to slabo. Vendar podobne pojave nespečnosti srečujemo tudi pri nervoznih ljudeh, in zategadelj moramo ta znak tudi pravilno presoјati. Star človek postane pozablјiv, ne kaže več tistega zanimanja, ki bi ga mogli od njega še pričakovati. Je prepirlјiv, nič mu ni po volji, vse ga razburja. Včasih ga muči glavobol. Sem pa tja postaja omotičen. Ljudstvo pravi v takih in podobnih slučajih, da so se možgani omehčali in ta vera temelji deloma na resnici.

Pogosti izid povapnenja možganskih žil je tako zvana m o ž g a n s k a k a p. Zadelala ga je možganska kap, pomeni, da je v kakem možganskem okraju nenadoma počila kaka bolna žila, in da je izlita kri preplavila večji ali manjši del možganov. Ker pa navadno pride do nenadnega izliva krvi prav na mestih poteka življenju važnih živčnih svežnjev, ki uživčujejo ostale človeške dele, ima ta pritisk krvi na omenjene živčne snopiče za posledico nenavadno nehanje delavnosti po njih oživčenih delov. Clovek postane m r t v o u d e n. Navadno omrtvi v teh slučajih kaj rada l e v a p o l o v i c a ž i v o t a.

Posredni vzrok tega nenadnega izliva krvi je treba iskati v hipnem povečanju krvnega pritiska. Radi nenadnega visokega pritiska počni na enem ali drugem mestu krhka stena bolne arterije. Vse tisto, kar povečava torej krvni pritisk, postane posredno vzrok možganske kapi. Tako se srčna kap ponavlja po hudih telesnih pa tudi duševnih naporih, po velikem

razburjenju, v pijanosti, po preobilnem obedu itd.

Možganska kap je kaj redka prikazen pred petdesetim letom starosti. Podvržen je tej kapi pred vsem moški spol in to v prvi vrsti tisti ljudje, ki so obilni in dobro rejeni. Ne da se nadalje tajiti, da je pri nekaterih ljudeh možganska kap nekak dedni način smrti.

Možganska kap je navadno izredno izrazit pojav in jo je zategadelj zelo lahko spoznati. Možganska kap zadene človeka iznenada, ko strela z jasnega neba. Tem bolj presune, ki vidimo, da zadene človeka, ki je bil dotlej morda popolnoma zdrav in ki ni dotlej čutil nikakih težav. Človek nenadoma omahne, zgubi zavest in pade na tla. Tak napad se lahko takoj konča s smrtjo, vendar večina napadencev ostane pri življenju, čeprav v popolni nezavesti, ki traja dan ali dva. Obraz mu je živordeč, dihanje težko, hrupno in nepravilno. V popolni nezavesti leži bolnik samo nekaj ur ali pa tudi nekaj dni in v tem času obstoji nadalje nevarnost, da se mu znova pojavi krvavenje v možganih. Ravnotako je potrebna bolniku v naslednjih tednih skrajna skrb in nega, da ga ponovno ne zadene kap.

Posledica možganske kapi je mrtvoud. Navadno bolniku omrtvi desna ali leva polovica života. Do tega spoznanja pridemo še le tedaj, ko se bolnik zopet zave. Navadno postanejo mrtvoudna oba uda ob trupu, dotična polovica trupa in pa polovica obraza. Bolnik ne more premikati omrtvele roke in noge, prsni koš se mu na prizadeti strani pri dihanju manj širi, obraz mu je nesorazmeren, usta mu visijo po strani. Večkrat izgubi bolnik popolnoma dar govora.

Vendar v večini ugodnih slučajev to stanje omrtvelosti ni trajno. Polagoma čez nekaj tednov začne bolnik svoje ude zopet premikati in njegovo stanje se sčasoma toliko zboljša, da začne zopet hoditi. Vendar spoznamo že po hoji takoj člo-

veka, ki ga je zadela možganska kap. Njegova hoja postane več ali manj nespretna. Bolnik meče prej mrtvoudno nogo nazven. Njegova hoja je precej podobna zamahom, ki jih dela kosec s svojo koso. Tudi govornica se mu sčasoma popravi do tolike mere, da more prosto izražati svoje misli in želje. Vendar se mu jezik več ali manj zapleta.

To bi bila v glavnem slika izrazite možganske kapi. Seveda je tudi tu možno vse polno prehodov, kajti slika bolezni je pač odvisna od bolezenskih sprememb v možganih samih. Odvisna je od mesta krvavitve.

Človek ki ga je enkrat že zadela možganska kap in ki jo je srečno prestal, mora popolnoma spremeniti dosedanji način življenja. Mora se zavesti, da ga edinole trezno življenje more obvarovati ponovne nesreče, ki postane lahko smrtna. Ako si svoje življenje temu primerno uredi, lahko živi leta in leta, ne da bi se mu ponovila sploh možganska kap.

* * *

Povapnenje žil se loti kaj rado srca samega t. j. njegovega žilja. Radi slabe prehrane, radi slabega in pomanjkljivega dovoza krvi po deloma začepljenih arterijah zbolijo srčna mišica in ni več zmožna popolnoma zadovoljiti nanjo stavljenih zahtev. Srčna mišica oslabi do tolike mere, da odgovarja na večje zahteve in potrebe organizma večkrat s k r č n i m i n a p a d i. Ti napadi ne nastopajo nikdar pred štiridesetim letom starosti. Njim so podvrženi ljudje, ki so to starostno mejo že prekoračili in katerih srčno žilje kaže znake povapnenja. Napad zamorejo izzvati vsak količkaj težak telesni napor, kajenje, vino ali pivo, pred vsem pa močno razburjenje.

Napad traja lahko samo nekaj minut ali pa cele ure. Napadenec začuti nenadoma neznosne bolečine v prsih, tik pod prsnico in okoli srca. Bolečina se raztegne na levo ramo in odtod po

zunanji strani gornjega uda ob trupu do prstov. Bolečinski občutki so naravnost neznosni. Človeku se zdi, kot bi ga kdo zbadal z ostrim nožem. Napadenec postane bled, se ne giblje, ostane popolnoma miren in ako ga slučajno napad zaloti na cesti, se nenadoma ustavi in ne more naprej.

Ni nikaka redkost, da se tak napad konča s smrtjo. Napadi se ponavljajo v več ali manj pogostih presledkih in je prav za prav bolnik sam odgovoren zanje. Ako se po prvem napadu ne podvrže vsem tozadevno primernim ukrepom in ako ne da slovesa za vedno raznim škodljivostim, naj bo gotov, da se bo končal gotovo kdaj pozneje tak napad *angine pectoris*, kakor je učeno ime tej bolezni, s smrtjo.

* * *

Pogosto je povapnenje žil, ki hranijo — *l e d v i c e*. Slika bolezni je dokaj zamotana in v marsičem sliči drugim, na istem organu zbirajočim se obolenjem, da je tu v celoti ne podajam. Omenjam le, da se radi otežkočenega krvotoka v ledvicah poviša pritisk krvi in da oslabi srce radi tega ščasoma popolnoma in obnemore. Radi zvišanega pritiska obstoji nevarnost možganskih krvavitev. Opozoriti bi hotel na tem mestu samo na en znak in to je sledeči: ako opazi človek, ki ga do nedavna ponoči ni nikdar tiščal scalni mehur, šele v zadnjem času, da mora tudi ponoči na vodo, naj takoj vpraša zdravnika za svet.

Povapnenje žil odvodnic *u d o v o b t r u p u* ima v neugodnih slučajih za posledico popolno odmrtnje dotičnih iz krvnega obtoka izločenih delov. V tem slučaju nastane *s u h a* odnosno *v l a ž n a g a n g r e n a* prstov, stopala in ostalih delov uda ob trupu. Vse to je bilo že opisano v tretjem zvezku. Bolne postanejo lahko tudi žile, ki hranijo *o č e s n o m r e ž n i c o*. Ako se kaka večja ali manjša žilica na tem mestu začepi, postane člo-

vek na dotično oko popolnoma ali vsaj deloma slep.

* * *

Spremembe, ki jih ima za posledico povapnenje žilja, so mnogoštevilne in več ali manj tudi dalekosežne. Kot skoroda vsaka bolezen tako kaže tudi arterioskleroza svoje početne znake in svoj razmah v milejši ali težji obliki. Večkrat je od človeka samega odvisno, da ustavi z umerjenim življenjem njeno razdorno delo in se na ta način obvaruje pogubonosnih posledic.

Ali je arterioskleroza ozdravljiva? Na to vprašanje moram odgovoriti, da je bolezen v svojih početnih časih ozdravljiva, da pa v ogromni večini slučajev ne moremo doseči popolnoma ozdravljenja, pač pa lahko dosežemo to, da ustavimo bolezen v njenem napredovanju. Da je to mnogo, vidimo že iz tega, ako pomislimo, kake posledice ima lahko bolezen, prepuščena sama sebi.

Kakor hitro smo spoznali, da naše žilje ni več zdravo, moramo takoj opustiti vse one škodljivosti, opisane v začetku tega poglavja, vse one razvade, o katerih vemo, da slabijo naše tako že bolno žilje. Vina in alkoholnih pijač niti «kanca», prav tako je treba dati za vedno slovo preljubi cigareti. V tem moramo biti sami s seboj strogi in ne smemo kreniti od začrtane poti. Kajti kozarček vina, kako hipno razburjenje in druge škodljivosti imajo za nas lahko smrtne posledice. Opustiti moramo nadalje preljubo kavo, ki slabi po svojem kofeinu srce in vse ostalo žilje. Iz hrane moramo izločiti meso in močne mesnate juhe, ali pa vsaj biti v tem oziru skrajno zmerni. Moramo postati več ali manj vegetarijanci. Skrbeti moramo, da bodo naša prebavila dobro opravljala svoj posel. V nasprotnem slučaju se moramo poslužiti odvajalnih sredstev. Ako je obolenje dobilo že resno obliko, moramo za vedno dati slovo svojemu poklicnemu poslu. Ako po-

vapnenje žil ni tako hudo, je dobro, da gremo večkrat na popolen odmor in oddih. Kdor je dovolj, petičen, je najbolje, da se napoti v kako zanj primerno zdravilišče. Kam naj gre, naj odloča zdravnik.

Najbólj učinkovito zdravilo za arterijoskleroza je jod. Vendar moramo z jodom pravilno ravnati, da nam ne bi več škodil ko koristil. Zato naj to zdravilo predpisuje le zdravnik in nam ni treba drugega, ko da se ravnamo po njegovih nasvetih. Ne dajmo se zavesti od brezvestne reklame, ki dan za dnem poje po časopisih slavo vsem mogočim lekem zoper to bolezen. Z jodom je treba previdnosti, spočetka ga moramo jemati v malih količinah, pozneje vedno več do končne meje sprejemljivosti.

V slučaju, da je koga zadela možganska kap, prenesimo ponesrečenca v posteljo. Gornji del života in glava naj potom primernih podlog ležita više nego ostali del života. Polagajmo mu na čelo mrzle obkladke. Vse drugo bo odredil zdravnik. Ko bolnik leži v nezavesti oziroma ko se tudi pozneje ne more premakniti s postelje, mora biti deležen vse naše nege. Večkrat na dan ga moramo v postelji preložiti, moramo gledati na to, da mu je zglavje visoko, da ne oboli na pljučnici. Moramo ga umivati in mu otreti kožo ob križnici z okisano vodo, da ne nastanejo na tem mestu nevarne razjedline, ki se kaj rade prisadijo.

Najbolje je podložiti bolniku pod križnico okrogel zračen kolobar. Hrana naj bo lahka in tekoča, vsaj sprva.

Po prestanem udarcu, ko je že bolnik zapustil svojo posteljo, se mora bolnik podvreči vsem onim zgoraj naštetim meram, da se mu prvič bolezen ne poslabša in da ga drugič zopet ne zadene možganska kap. Živeti mora mirno življenje brez nepotrebne razburjenja in jeze. Ne sme se kopati ne v mrzli in tudi ne v prevroči vodi. Naravno je, da so soparne kopeli zanj naravnost smrt. Pozimi

naj bo previden, ko stopi iz gorke sobe na mrzel zrak ali obratno. Prehod bodi polagoma ne pa hiter.

Pri napadu angine pectoris pokličimo takoj zdravnika, kajti bolniku grozi nevarnost, da se napad slabo konča. Taki ljudje pa morajo naravnost s strogo natančnostjo opuščati vse tisto, kar le količkaj škoduje srcu in žilju.

Kaj neki pa naj ukrenemo, da se obvarujemo pred tem obolenjem? Še vedno je najti premalo razumevanja za zdrav način življenja. Še vedno puščamo v nemar kar najbolj enostavne zahteve zdravstva. Potem ni čuda, da postane obolenje žilja nujna posledica naših grehov v mladosti. Vse, kar je žilju škodljivo, vse, kar ga šibi, moramo brezpogojno izločiti iz našega življenja. Z obrambo proti temu obolenju moramo začeti že jako zgodaj. Moramo začeti že pri otroku. Mnogi starši se niti najmanj ne zavedajo, da so sami v njihovi preveliki ljubezni in popustljivosti krivi bodočega obolenja svojih otrok. Njihov način vzgoje je kriv, da bolehajo otroci za nezdravim značajem, da postanejo nebrzdani in tudi pozneje v življenju neznosni in neumerjeni. Drugod zopet vidimo, da morajo otroci že v zgodnji mladosti opravljati težka dela. Veliko nerazumevanje vlada tudi glede prehrane otroka. Otrok porabi sicer sorazmerno več hrane ko odrasli človek, toda preobilica hrane prav tako škoduje kakor prepičla. Vse te male in navidez neznatne napake bodisi v vzgoji otrok, hrane i. t. d. so za bodočega moža odločilnega pomena. One postanejo skupno z ostalimi poznejšimi kvarnimi činitelji vzrok prezgodnje starosti in prezgodnjega opešanja žilja. Zato ravno moramo prav zgodaj navaditi otroka, bodoče može, na zmernost v vseh ozirih. Zmernost v jedi in pijači, zmernost v delu in počitku.

Proč s škodljivostmi, kot so alkohol, nikitin, prenaporno telesno in dušev-

no delo, razburjenje, jeza, nepravilna prehrana in polno drugih takih ter podobnih malenkosti, ki skupno delujejo kvarno na naše žilje.. Izogibljimo se škodljivosti in razvad, ki jih z lahkoto pogrešamo v svojem življenju. V svojih mladih letih postavlja človek temelje svoji starosti.

Živčna oslabelost - Nevrastenija

Naša moderna doba velja za «nervozno» in to po pravici, kajti vse telesne in duševne moči se do skrajnosti izčrpavajo in izmozgujejo v neizprosni boju za življenjski obstanek. Onega mirnega, četudi več ali manj enoličnega življenja, ki so ga bili navajeni prednamci, ni več. Danes je življenje burno, ono stavlja na naš organizem vse preveč pretirane zahteve. Ono nam ne daje toliko potrebnega miru in oddiha. Na eni strani neizmerna želja po uživanju in lov po zabavi, ki je zajela človeštvo ob koncu poslednje vojne, na drugi strani pa siromašenje najširjih plasti ljudstva, neprestana borba za vsakdanji kruh in mnogo drugih ter sličnih okolnosti, je krivo, da boleha tako ogromno število ljudi za izčrpanimi živci. Kdo je neki dandanes zadovoljen s svojim trenutnim položajem? Malo je ljudi, katerim bi potekalo življenje mirno in v zadovoljstvu. Vsak, bogatin ali revež, se noče več zadovoljiti s tem, kar ima in kar mu življenje samo in njegov trenutni položaj lahko nudi. Ne, vsakdo zahteva od življenja več kot mu je neobhodno potrebno. Vsak hoče izpiti kupo življenja do dna. Okusiti hoče vse njene sladkosti in to kar v najkrajšem času in na kar najbolj rafiniran način. Dolžnost, vestnost, poštenje itd. to je postalo vse že preveč zastarelo in brezpomembno. Glavno je le eno, kako in na kak način priti čim prej in brez posebnih težav do zabave in uživanja. Živimo pač v dobi «jazza», ki nas s svojo divjo melodijo neprestano opominja, da je življenje kratko in naša pamet še krajša.

Čeprav ni bilo to obolenje prednamcem neznano, čeprav ga omenjajo v svojih spisih že stari grški in rimski zdravniki, vendar do tolikšnega razmaha bolezní ko v današnjih časih ni še nikdar prišlo v zgodovini človeštva. Nervoznih ljudi ni sicer nikdar nikoli manjkalo, ampak izrazitih nezvoznih dob v življenju človeštva ne nahajamo. Edinole naša doba je tako srečna, da se lahko po pravici nazivlje nervozna.

Zakaj pa morajo ravno živci pri vsem tem najbolj trpeti in odpovedati, postati slabi in bolezensko čutni, se bo marsikdo vprašal? Mislim, da onemu, ki je pazljivo prebral in doumel ustroj in delovanje našega živčevja, kar je bilo opisano v prvem zvezku, odgovor na to vprašanje ne bo potreben. Mi vemo, da je prav za prav osrednje živčevje ono, ki po obkrajnem živčevju urejuje dejavnost našega telesa. Lobanjski in hrbtni mozeg sta ona, ki sklepata o tem, kaj res čutimo in ki ukazujeta in skleneta, kako naj se na čutke zganemo. Živčni mozeg je torej središče za dejavnost vsega telesa. Brez živcev torej ni življenja. Obkrajno živčevje je v neprestanem telefonskem razgovoru z živčnim mozgom. Ono obvešča neprestano centralo, kaj neki pravijo in o čem neki se razgovarjajo razni skupki stanic in organi sami. Centrala sklepa, kako naj bo usmerjena delavnost vsakega posameznega dela na vnanje in notranje dražljaje.

Živci in sploh ves naš živčni sestav pa niso morda iz jekla, da bi zamogli brez sleherne škode in okvare prenesti vse nepovoljne odnosno prejake dražljaje. V takih in podobnih slučajih pravimo, da so nam živci slabi, ali pa v toliki meri čutni in napeti, da ima vsak tudi neznamen dražljaj za posledico nepričakovano jak odgovor. Vsaka še tako malenkostna stvar, vsaka še tako nedolžna «opazka» nas uzruja. Ljudje nam pravijo, da smo v tem slučaju nervozni, pa vendar nam

večinoma ne vedo povedati, kaj je vzrok temu nenormalnemu stanju našega živčevja.

Vzrokov oslavljenja živčevja je nebroj, mnogo preveč, da bi jih mogel človek vse naštetiti in pravilno doumeti. Omejil se bom le na nekatere, ki so najbolj izraziti in vsakomur tudi z lahkoto doumljivi.

Tipičen izgled nevrasteničnega otroka.

Ne da se tajiti, da igra pri tem obolenju važno vlogo tolikokrat omenjeni dedni činitelj. Otroci nevrasteničnih staršev se ne morejo pač ponášati z jakim živčevjem. In tako že po na-

ravi slabo živčevje kaj rado po količkaj jakih pretresljajih deloma ali popolnoma odpove. Dednemu činitelju se v večini slučajev pridruži še nepravilna in slaba vzgoja. Živčno bolni starši ne morejo biti pri odgoji svoje dece strpljivi in do skrajnosti potrpežljivi. Kaj čuda torej, da se bo značaj otroka usmeril v nepravilno in nezdravo smer. Koliko krivde gre tozadevno na rovaš nepravilne vzgoje, vidimo že po tem, da imajo otroci-edinci z malimi izjemami vsi slabe živce, da so več ali manj nevrastenični. Prevelika ljubezen staršev, preveč popustljivosti, prevelika skrb za njihov telesni blagor so krivi, da postanejo otroci-edinci večinoma manj sposobni za bodočo življensko borbo, da jih puste živci hitreje na cedilu.

Danes so številne rodbine skoroda prava redkost. Danes so prišli otroci «iz mode» ali pa so postali «predragi». Dandanes je vse drugo prvo in nujno potrebno negoli otrok sam. Danes se bodoči zakonski pari že prej «glihajo», koliko otrok bodo sploh postavili na svet. Enega, kvečjemu dva, številka tri jim je že vse previsoka. In posledice takega medsebojnega sporazuma se kažejo na njih otrocih. Njihova pretirana skrb za otrokov življenski blagor, da mu ne bi ničesar manjkalo, njihova popustljivost, njihovo pomanjkanje časa in smisla za pravilen odgoj so vzroki, da postanejo njihovi otroci sčasoma nervozni. Nič kaj na boljšem pa niso starši sami. Ako so preje imeli jeklene živce, se pozneje s to posebnostjo in vrlino ne bodo mogli dolgo ponašati. Radi njihove neprestane skrbi in radi njihovega protinaravnega prizadevanja, omejiti število otrok na zaželjeno število, postaja njihovo živčevje iz dneva v dan slabo in sčasoma tudi popolnoma odpove. Narave ne bomo mogli varati in jo usmerjati tako, kot si mi v svoji nespameti želimo. Narava je večna in njeni neovrgljivi zakoni morajo biti za nas sveti. Vsak pregrešek proti tem zakonom, vedimo, da ne bo ostal za dolgo nekaznovan.

«Bodimo v tem oziru malo pedantni, iščimo kot pravimo «dlako v jajcu» in vprašajmo odrasle nevrastenične osebe, kako in kaj z njihovim spolnim življenjem. Doznali bomo kaj kmalu, kje tiči prav za prav vzrok njihove razdraženosti odnosno njihove izčrpanosti živčevja. Postalo nam bo marsikaj jasno in ne bomo se več čudili nervoznosti gotovih krogov. Oglejmo si v tem oziru nekoliko tudi deželo. Opazili bomo, kako ogromna je ravno v živčnem pogledu razlika med predvojnimi in povojnimi prebivalstvom. «Bela kuga» ni zajela samo mest in večjih vasi, vgneznila se je tudi v najbolj skriti in težko dostopni hribovski vasi. In ali ni izigravanje spolnega nagona, tozadevna večna skrb in bojazen pred številno družino, posledica šireče se epidemije nevrastenije, te bolezni, naše hipermoderne dobe?

Ozrimo se nekoliko naokrog in pogledjmo, kakih čudežev je zmožen a l k o h o l in kako prija živčevju. Samo malo opazujmo ljudi, ki jim je vino odnosno žganje postala vsakdanja potreba in opazili bomo, v kakem zrahljanem in razburljivem stanju se njih živčevje nahaja; kako so taki ljudje razdražljivi, prepirljivi, kako propadajo umsko in kako niso v življenju za nobeno pravo rabo. Drugim in sebi v nadlego in žalost. Njihov zarod? Ali ne trpi slednji za grehe svojih prednikov.

Otroci alkoholičnih staršev pa ne prihajajo na svet samo z oslabljenimi živci, ampak so v nevarnosti, da se porode pri njih v poznejšem življenju razne živčne in duševne motne težje narave.

Čezmerno telesno in duševno delo upropašča naše živčevje. Oni, ki je po svojem življenjskem položaju prisiljen, da dela preko svojih telesnih in duševnih moči, privede polagoma svoje živčevje do skrajnih mej strpljivosti. In ne samo telesno delo, ampak pred vsem preobilica duševnega dela spravlja naše živčevje v propast.

Tozadevno treba posvetiti posebno pozornost učenci se mladini. Ne smemo trpati s vso silo svojim otrokom v glavo vse mogoče in nemogoče znanosti. Otrok, ki venomer bulji v knjige, bo gotovo prej ali slej postal živčno razdražljiv, sebi in drugim neznosen. Pustimo otroku njegovo učenje, dovolimo mu pa tudi njegove igre, s katerimi postaneta vedra duh in telo. Ne preoblagajmo ga z učenjem, ampak ravnajmo se v tem oziru po telesnih in umskih sposobnostih otroka.

Lov za vedno večjim dobičkom, skrb za vsakdanji kruh, neizvestnost vprašanja, kaj nam bo neki prinesel jutrišnji dan, to vse so vzroki, ki zmanjšujejo in izsesavajo življensko silo našega živčevja. Velika in trajna žalost, nesrečna ljubezen, nezadovoljstvo s trenutnimi življenskimi prilikami, to vse moramo smatrati kot vzroke slabljenja živcev. Med ljudstvom gre včasih govorica, da je temu ali onemu radi prevelike žalosti nenadoma počilo srce. In to deloma ni prazna govorica. Prevelika žalost, kakor tudi preveliko veselje, spravita občutljive osebe, čeprav v jako redkih primerih, lahko v prezgodnji grob. Saj je stvar kolikor toliko umljiva, ako pomislimo, v kako tesni zvezi je delovanje našega srca z živčevjem. Pa saj sami vemo, kako vpliva na rednost in jakost srčnih utripov vsako nenadno veselje, vsaka huda žalost, presenečenje, velik strah in drugo.

Ponočevanje in popivanje nam prav tako slabi živce in izčrpuje njihovo življenjsko moč. Saj smo že sami skušali, kakšne izborne volje je človek po prečuti in morda še celo prelumpani noči. Pravijo, da, «pestuje mačka». Le glejmo, kako se mu roke in glas tresejo, da ne omenjam drugih nadlog. Tega vsega so krivi prenapeti živci. In ako pomislimo, da se dobe ljudje, pri katerih se skoroda vsak večer ponavlja ena in ista pesem t. j. lumpanje, potem se tem ljudem ne smemo čuditi, da so nervozni. Ljudje, ki radi bo-

lezni ali pa tudi radi poslovnega dela trpe na ne-
spečnosti, kaj radi tožijo, da so jim živci slabi.
Dolgotrajna in raznovrstna obolenja, četudi ne
spremljana od bolečinskih občutkov, kaj rada
vodijo do nevrastenije. Ljudje, ki trpe na slabi
prebavi, katerim želodec in črevje venomer na-
gajata, postanejo sčasoma nestrpni in razdraž-
ljivi.

Kot nadaljnje vzroke oslabenja živcev mora-
mo navesti še slabo in nepravilno prehrano, slaba
zatohla stanovanja brez prave solnčne svetlobe
in svežega zraka, neprimerna obleka in polno
drugih takih in podobnih «malenkosti», za katere
se modern človek jako malo briga. Nadalje mo-
ramo omeniti, da živimo v dobi gramofona in ra-
dija, ki nam neprestano «blažijo» živce. Ni je več
niti najbolj zakotne gostilne, da bi ne bila oprem-
ljena s hreščečim gramofonom, ki gostom postre-
ga s kar najbolj divjimi melodijami ameriškega
zapada. Naši živci pač morajo — tak je že zakon
naše moderne dobe — biti venomer pod vplivom
jakih dražil in gramofon popolnoma ustreza tej
nalogi. Nikar si pa ne mislite, da sem tako srdit
sovražnik radija in gramofona, kakor bi bilo iz
ravnokar omenjenega sklepati. O ne, toda vse
do gotove meje in strpljivosti. Pišem te besede
na naslov onih oseb, katerim ni tovrstne muzike
nikdar dovolj. Prečepi ti tak človek ure in ure
v tihi pobožnosti pred radijem in gramofonom in
slednjega vlačí s seboj na izlete, dolge in kratke,
da mu ne bi bilo dolg čas. Njegovim živcem bi
bolje delo poslušati žvižganje črička negoli rezke
glasove gramofona. In potem tožarijo taki ljudje,
da so nervozni. Pa kako neki tudi bi ne bili, ko
jih še v spanju preganjata radijo in gramofon!

Na drugi strani imamo vrsto ljudi, ki brez
kina kar živeti ne morejo. Večer za večerom str-
mijo v tisto čudežno platno, ki jih vsaj za kratek
čas oprošča vsakdanjih skrbi in jim slika življe-
nje lepše kot je v resnici. Vsebina jih tak omamlja,

da se popolnoma vživljajo v vlogo igralcev. Vzdi-
hujejo, razburjajo se z njimi, trepetajo, kaj neki
jim pričara pred oči naslednji prizor. Taki ljudje
potem tožijo, da so jim živci pokvarjeni in kar
nočejo verjeti, da bi bil temu kriv kino.

Pa naša mesta s svojim živahnim prometom,
da niso tudi ona kriva našim «živcem»? Pa še
kako in v kaki meri! Avtomobili, vozovi vseh
vrst in oblik, tramvaj in drugo, trkajo venomer
v sunkovitih krčih na potrpežljivost našega živ-
čevja. In evo vzroka zakaj so prebivalci velikih
mest tako nervozni in nestrpni in kako srečni so
v primeri z njimi oni ljudje, ki prebivajo v zatišju
od prometa izločenih vasi in trgov.

Pomudil sem se namenoma z opisom vzrokov
tega obolenja naše moderne dobe, kajti poznanje
pravega vzroka pri posameznem bolniku je odlo-
čilnega pomena za zdravljenje. Brez odstranitve
vzrokov ni upati na popolno okrevanje, ni priča-
kovati uspeha, da bi naše živčevje ponovno in
trajno okrevalo.

Znaki bolezní se očitujejo predvsem v čez-
mernem oslavljenju našega živčnega sestava, kar
prihaja do izraza v duševni slabosti in vznemir-
jenosti. Znaki za obolenje bodo seveda raznoliki
od slučaja do slučaja in bodo v pretežni večini
odvisni od duševnega razpoloženja posameznika.
Nevrastenija ni samo bolezen telesa, ampak je
pri tej vrsti obolenja predvsem duh oni, ki je
bolan.

Ena izmed nešteti tožb, ki jih slišimo od
živčno bolnih oseb se nanaša na p e š a n j e n j i-
h o v e d u š e v n e z m o ž n o s t i. Bolnik toži, da
so mu misli težke, da se pri delu ne morejo zbrati,
da jim je vsak količkaj večji duševni napor ne-
mogoč, da so raztreseni itd. Pravijo nam, da v
zadnjem času opazijo kako jim spomin peša. In
vendar ti ljudje niso mogoče duševno manj vred-
ni, nasprotno nahajamo med njimi ljudi z visoko
umsko izobrazbo, le prave duševne zbranosti jim

primankuje pri opravljanju njihovih duševnih poslov.

Nadaljni važen znak zrahljanega živčnega sestava je ta, da odgovarja nevrasteničar ne samo na izredna dogajanja, ki ga zadevajo, ampak tudi na normalne in vsakdanje in za zdrave ljudi brezpomembne čutke, na izredno jak način. Njegovo živčevje je v nekem trajnem razburljivem stanju. Tudi na dobre novice odgovarja nevrasteničar na neobičajen in nenormalen način. Vsaka dobra ali slaba novica ga na neobičajen način razburja. Tiktakanje ure n. pr. brnenje motorja, da celo brenčanje nedolžne muhe ga zamore prevesti do obupa. Da je vsak pameten razgovor in pomenek s takim človekom otežkočen in deloma nemogoč, nam bo gotovo iz lastnih skušenj znan. Bog ne daj, da bi se mu kdo postavil po robu ter mu hotel oporekati. Takoj bo ogenj v strehi. Taki ljudje, ki so nagle jeze, izgube vsako razsodnost in večkrat se niti sami v tem trenutku ne zavedajo, kaj delajo. Vendar nenavadnemu razburjenju in vzkipelosti kaj kmalu sledi neke vrste brezbržnost. Sploh pa nevrastenični ljudje zgleddajo nekam žalostni in pobiti. Njihova pobitost prihaja do izraza v iskanju domišljavih znakov kake bolezni. Nevrasteničen je v neprestani skrbi za svoje zdravje. Vsako količkaj malenkostno slabo počutenje mu povzroča in zadaja čezmerno skrbi. Taki ljudje leta in leta bolehajo na kaki domišljavi bolezni. In kako težko jim je dopovedati, da so popolnoma zdravi. Ti ljudje bolehajo na najrazličnejših boleznih, kakor n. pr. jetiki, posebno na srčni napaki, na raku želodca, možganov, na želodčnem katarju in drugih. Znakov za tako domišljavo obolenje na njih ne najdemo, ali bolnik si jih je sam v svoji domišljiji ustvaril in so mu postopoma zašli v meso in kri.

Nevrasteničarja kaj rada glava boli, posebno po kakem duševnem naporu. Večkrat ga muči vrtoglavost in ima občutek, da sedaj pa sedaj pa-

de v nezavest. Večkrat se razdraženost loteva tudi njegovih čutov. Tako n. pr. bolnik ne more prenašati solnčne svetlobe, šumi mu po ušesih itd. Močan glas in glasno govorjenje jim naravnost povzročata bolečine.

Živčno bolan človek nima pravega spanja. Nevrasteničar se muči ure in ure, preden se mu pojavi zaželjeni spanec. V jutro se zbudi prezgodaj. V spanju ga mučijo težke sanje. Bolnik se zbudi zjutraj še ves zaspan in nespočit. Čuti se bolj utrujenega in izmučenega negoli zvečer, ko je legel spat. Čezdan in deloma tudi ponoči, ko čaka ure in ure na sen se nevrasteničar v mislih neprestano bavi s svojim telesnim počutenjem, je iznajdljiv v odkrivanju domišljavih znakov bolezni in pretirava vsako svojo ali pa tujo napako v vršenju dolžnosti do skrajnosti. Nezaupljiv je proti samemu sebi in drugim. V vsakem človeku vidi sovražnika, ki mu hoče edinole zlo.

Nevrasteničar je tudi neodločen. Njegova neodločnost ne prihaja do izraza samo v težkih življenjskih prilikah, kjer mora biti mož na svojem mestu, ampak se ne zna odločiti za pravo pot tudi, in to je najbolj izrazito, v manj važnih vprašanjih, ki so tako rekoč vsakdanja in ki jih zdrav človek z lahkoto reši. Bolniku vsaka stvar izgleda težko doumljiva in se je le stežka loti. On odlaša več časa kot je mogoče z odločitvijo. Po glavi mu roji nebroj pomislekov. Vsa vprašanja si predstavlja iz njihove najtežje strani. Nevrasteničar trpi na pomanjkanju podjetnosti in energije. On je v pravem pomenu besede «večni cincar».

Nekateri nevrasteničarji so skrajno boječi in plašljivi. Boje se med drugim iti ponoči po temačnih in samotnih cestah in poteh, boje se peljati z železnico. Njihova razdražena domišljija jih svari pred groznimi železniškimi nesrečami. Taki ljudje so tudi nezmožni javnih nastopov, predavanj in temu podobno.

Moramo pa omeniti, da večkrat nevrasteničar ne trpi samo na kaki domišljavi boleznii, ampak da večkrat tudi v resnici boleha. Vendar organ, o katerem toži, da je bolan, ne kaže v svojih delih nikakih bolezenskih sprememb. Bolni in preveč čutni so le živci dotičnega organa. Tako slišimo večkrat o nervoznem srcu, ki spravlja večkrat nevrasteničarja naravnost v obup misleč, da boleha za srčno napako. Srce mu po vsakem tudi, malenkostnem razburjenju začne močno in nepravilno utripati. Zdi se mu, da se je njegovo srce nenadoma ustavilo, da mu več ne bije. Zbada ga na levi strani prs in podobno. Slika, kot opisana, je precej podobna oni prave srčne napake, čeprav po svojem bistvu nima nikake skupnosti s slednjo. Drugi organ, ki kaj često zboli živčno, je želodec. Tudi tu se znaki živčnega obolenja dajo težko ločiti od onega pravega. Bolnik toži, da mu želodec takoj po jedi postaja težak in zdi se mu, da je že po nekaj grižljajih popolnoma poln. Tak želodec je skrajno muhast. Vsaka prenapetost živčevja, vsaka močna razburjenost, vsaka velika bojazen, pride do izraza v slabopočutenju želodca. Želodec je v toliki meri občutljiv, da se kaj rad upre. Vendar nadloge, ki tarejo s te strani nevrasteničarja, niso nikakor odvisne od jedil samih. Bolnik lahko v redu prebavlja tudi najtežjo hrano.

Tudi črevje postane z lahkoto živčno bolno. Včasih je gibanje črevja in pretakanje črevesne tekočine tako glasno, da dotičnika naravnost občutno moti. Ali je pa črevje v toliki meri občutljivo, da na vsak bodisi neprijeten ali pa tudi prijeten splošen dražljaj odgovarja s prolivom, z drisko. Marsikateremu generalu je pred odločilno bitko črevo popolnoma odpovedalo. In marsikateri učenec ali študent nè samo tik pred izpitom trepeče ko šiba na vodi ampak se mu zgodi lahko še kaj hujšega. Nervozni ljudje nadalje kaj radi za vsako malenkost porude od-

nosno pobledijo. Se kaj radi potijo. Roke in noge so jim večkrat mrzle.

Nadloge, ki tarejo nevrasteničarja, so mnogobrojne in različne in mnogokrat jih je težko ločiti od znakov, ki jih kažejo druga telesna obolenja. Nadloge, ki tarejo nevrasteničarja in nad katerimi se pritožuje, so vse edinstvenega postanka in izvora. Za nje je odgovorno prenapeto in v svoji življenski sili oslajljeno živčevje. Bolni so edinole živci ne pa morda posamezni organi v sestavnih delih, čeprav bi se dalo sprva misliti o nasprotnem. Znaki bolezni bodo pa tudi od slučaja do slučaja različni, bodisi v kakovosti ali pa jakosti. Odvisni bodo ne samo od vzrokov, ki so izzvali obolenje, ampak tudi od osebnosti, od značaja posameznika, ki prihaja v prvi vrsti v poštev tudi pri zdravljenju. Lažje bo zdraviti človeka, kateremu so živci odpovedali n. pr. radi prejakega telesnega ali duševnega napora, radi dolgotrajnih drugih obolenj, radi velikih duševnih udarcev, n. pr. radi velike in dolgotrajne žalosti, kot pa onega ki je že po naravi nervozen in, ki je po poznejših kvarnih vplivih uničil svoj živčni sestav. Ono, kar je prirojeno, se da le s težavo odstraniti in še to v nepopolni meri.

V kakih mejah se more neki gibati zdravljenje nevrastenije in kake zdravstvene mere so primerne od slučaja do slučaja, naj odloča zdravnik, ki bo edini znal pravilno presoditi vsak posamezni slučaj. Od moralnega vpliva, ki ga ima zdravnik na bolnika je večinoma odvisna usoda bolnika. Zdravnik bo nadalje najbolje vedel in znal v koliko se slehernik lahko še nadalje bavi z duševnim delom. V izvestnih slučajih, ako so mu živci popolnoma odpovedali, se bo bolnik moral popolnoma, za krajši ali daljši čas odpovedati svojemu poklicnemu delu. Nahajamo pa na drugi strani nevrastenične ljudi, posebno one, ki so v večni skrbi za telesno poču-

tenje in ki si domišljajo, da vidijo in čutijo na sebi znake najrazličnejših obolenj. Takim ljudem moramo le priporočati in jih siliti, da se poprimejo kakega rednega posla in da v delu pozabijo misliti na domišljene težave. Pri izredno težkih slučajih boleznih vodi edinole zdravljenje v kakem zdravilišču do uspeha. Pri zdravljenju nevrastenije je glavno to, da bolnik zadobi s primernimi merami zopet zaupanje sam vase, da gleda na svojo bolezen kot na nekaj prehodnega, na nekaj, kar bo minilo. Ako kje velja, da premaga močna volja vse ovire, velja to gotovo in v zvišani meri za nevrastenijo.

Bolnik se mora ogibati vsega onega, kar njegovo živčevje slabi. Tu ne pomaga prav nič jemati razna zdravila ali se lečiti na razne druge za to obolenje primerne načine, obenem pa ne imeti toliko volje in zdravega razuma, da opustimo vse navade in razvade, o katerih vemo, da nam delajo naše živčevje bolno. Med te razvade moramo med drugimi prišteti nekatere, za gotove ljudi sicer sladke strupe, kot so to: alkohol, nikotin, kofein. Posebno o kavi gre pri nekaterih glas, da živce pomirja, kar pa seveda niti z daleka ne odgovarja resnici. So ljudje, ki so mnenja, da jim čašica močne črne kave ob priliki kakega močnega razburjenja ali slično ne samo pomiri glavobol ampak da obenem naravnost blagodejno vpliva na živce. Koliko se ti ljudje motijo, ni treba, da bi na dolgo in na široko razlagal!

Ker je bolezen mnogostranska in od slučaja do slučaja različna, bodo tudi tej svrhi služeča zdravila morala biti različna. V slučajih, da nevrastenijo spremlja občutno telesno hujšanje, bomo skušali, z dobro primerno prehrano, s počitkom, s sredstvi, ki pospešujejo prebavo, okrepiti bolno telo in živce. Skušali bomo nadalje s primerno telovadbo, z mrzlimi odnosno mlačnimi kopelmi vplivati na ugoden potek boleznih. Pri-

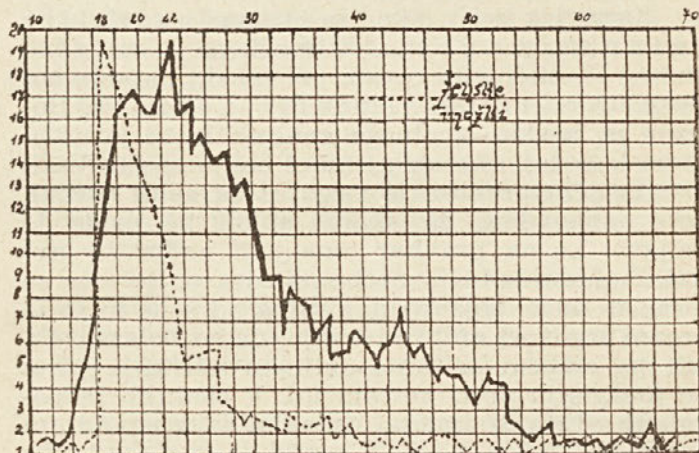
pominjam, da je mlačna kopel celega telesa tik pred počitkom izborna sredstvo proti nespečnosti. Hrana bodi želodcu primerna, vendar je odsvetovati preobilico mesne hrane. Posebno nezdravo je prašičje meso in močne mesnate juhe. Prav za prav ni treba za nevrasteničnega človeka, razen da ne jè preveč mesa, glede hrane drugih posebnih omejitev. Vendar bodi hrana v pretežni meri rastlinska. Živcem ne de dobro poper, paprika in očet pa naj si bo slednji tudi vinski. Omenjene začimbe dražijo živce.

Zdravila, sredstva, ki nam morejo krepiti odnosno pomirjevati naše živce so kot omenjeno mnogobrojna. Vendar naj o njih uporabi za vsak slučaj odloča zdravnik. Zato jih tu niti ne omenjam in ne navajam. Zastopam namreč stališče, da naj o zdravilnih sredstvih odloča le zdravnik t. j. ona oseba, kateremu namen in življenska naloga je lajšati bližnjemu bolečine. Nekateri ljudje že hočejo biti nekaki vsegavedneži in si domišljujejo, da se tudi, v zdravstvu dobro spoznajo. Pa kakor ne more zdravnik biti dober kovač ali drugo, tako tudi kovač ali drug obrtnik ne more popolnoma doumeti zdravstva.

Spolne bolezni

Kapavica

Kapavica je bila znana že v starem veku. Iz starih listin in spisov grških in latinskih pisateljev lahko posnamemo, da je bila kapavica med Grki, Rimljani, Arabci, Perzijci in drugimi narodi silno razširjena. Vendar pravo bistvo bolezni takrat še ni bilo znano. Šele leta 1879. je Neisser

Spolne bolezni in starostna doba,

našel v kapavičnem gnoju pod drobnogledom prave povzročitelje kapavice.

Kapavica je najbolj razširjena spolna bolezen. Številke celo govore, da je izredno malo število onih moških, ki tej bolezni uide. Slednje

je pa vsekakor malo pretirano. Toda kljub temu lahko trdimo, da se večina moškega spola kaj rada in pogostoma okuži s klicami kapavice.

Kapavica je kaj zavrata bolezen. Je sicer to bolezen, ki nudi, takoj spoznana, izredno dobre izgleda za popolno izlečenje. Ne samo dolgotrajna ampak življenju tudi nevarna postane tedaj, ako se okuženec iz malomarnosti ali nepoučenosti počne zdraviti šele pozneje, ko je bolezen že napredovala odnosno že zajela gotove organe. Nadalje se moramo zavedati sledečega dejstva: Večkrat se namreč zgodi, da bolezen po gotovem času le navidezno popolnoma preneha, da dotičnik torej ne čuti nikakih posledic, da pa še vedno obstoja možnost okužitve odnosno prenosa bolezni na drugo zdravo osebo.

Kapavica je gnojni in obenem nalezljivi katar sečne cevi. Pri moškem se navadno vname le omenjena cevka, pri ženski napade bolezen obenem tudi sluznico nožnice. Bolezen je izrazito spolnega značaja in se je nalezemo le tedaj, ako občujemo z bolno osebo. Vsak drugi način prenosa je vsaj pri odraslih osebah tako nenavaden, da skoraj sploh ne pride do veljave. Le na pravkar omenjeni način se prenaša bolezen iz bolne osebe na zdravo. Bolezen se torej ne more pojaviti kar sama od sebe in so le prazni izgovori onih, ki trdijo, da so bolezen dobili po slabem oziroma obilnem uživanju piva, po mokrenju proti vetrom itd. V slednjih in podobnih slučajih imamo opravka le z navadnim katarjem sečne cevi, z malenkostno razdraženostjo sluznice, ki kmalu poneha, in ki ni nikoli nalezljive narave.

Povzročitelji kapavice, tako zvani gonokoki, so majhna okrogla telesca, kojih premer ni večji od ene tisočinke mm. Kakor večina vseh ostalih bakterij se tudi gonokoki razmnožujejo na ta način, da se živa kroglica deli na dva dela, ki po svoji obliki precej ličita žemlji odnosno kavne-

mu zrnu. Gonokoki kaj kmalu poginejo na zraku in solncu. Oni morejo uspevati le na toplih in vlažnih mestih. Slednje navedeni pogoji so glicivam dani v sečni cevi, kjer vladati primerna toplota in vlaga in kamor solčna svetloba ne more prodreti. V gubah in raznih zarezah sluznice najdejo gonokoki nadvse primerna zatočišča.

Kakor povsod drugod tako se skuša tudi tu organizem zlepa in zgrda rešiti nepoklicanih gostov. Človeško telo pošlje v boj proti gonokoku, ki so vdrlji pod sluznico, cele armade belih krvnih telesc. Slednja iz vseh strani in z izredno srditostjo navale na sovražnika ter ga skušajo ugonobiti. Vzdolž dobršnega dela sečne cevi se bojuje ljut in srdit boj. Vsepovsod leže mrtva bela krvna telesca, odmrle kapavične klice in odkrušene sluznične stanice. Vsa ta gmota se izteka na izven v obliki zeleno-rumene gnojne.

Gonokoki pa ne ostanejo morda le na mestu prvotne naselitve, ampak lezejo počasi po sluznici naprej in kaj kmalu postane ves tako zvani prednji del scalne cevi bolezensko razdražen. Na enem mestu vnetje ponehava, na drugem se pa šele začinja.

Navadno pretečeta dva do tri dni, redko-kedaj več, po okužitvi, preden postane bolezen očitna. Okuženec sprva toži, da ga v scalni cevi nekaj šegeče in žge posebno takrat, ko gre na vodo.

Okuženec kaj kmalu opazi, da mu iz scalne cevi odteka gnoj, ki mu stalno maže perilo. Bolečine postanejo skoroda neznosne. Bolnik mora venomer na vodo. Izstisne po par kapljic in še to z veliko muko in po hudih bolečinah. Okolica spolnega uda, posebno ustje scalne cevke zardi, in se vname. Včasih se mu vnamejo tudi obkrajne žleze bezgavke in to v zrasteh. Vendar le redko-kedaj se vnete žleze pozneje tudi ognoje. Ako je vnetje, ki se zbira na sluznici scalne cevke, iz-

redno silovito, je gnojnemu izcedku primešano včasih tudi malo krvi. Sempatja opazimo, da ima okuženec vročnico, vendar pa telesna toplota ne presega 38° do 38.5° C.

Bolezen se pa ne javlja vselej in povsod z enako silovitostjo. Včasih poteka vnetje brez osebitih bolečin. Bolnika pač že nekoliko žge in peče, vendar se v večini slučajev slika boleznici krije z gori omenjenimi bolezenskimi pojavi. Nadalje opazimo, da krepke osebe mnogo bolj trpe na vnetju scalne cevi, da se pa nasprotno pri slabotnih ljudeh kapavica pojavi sicer v lažji obliki, ki pa postane težje izlečljiva in ki kaj rada postane kronična.

Po preteku enega, navadno dveh tednov doseže bolezen svoj vrhunec. Bolečine postanejo znosnejše in sčasoma popolnoma prenehajo. Izcedek ni več gnojen in tako obilen kot v prvih dneh boleznici, ampak postaja vedno bolj voden. Gonokokov je vedno manj, čeprav bo minilo še nekaj časa, preden izginejo slednji popolnoma iz sečne cevi.

Ves nadaljni potek boleznici je odvisen od tega, kedaj se je začel bolnik zdraviti in kako se je zdravil. Upati, da se bo bolezen izlečila sama od sebe je popolnoma zgrešeno. Vnetje bo pač enkrat utihnilo, toda kedaj in kako, tega ni mogoče predvidevati. Na vsak način je pa dotičnik, ki tako ravna, lahko gotov, da bo bolezen minila sama od sebe šele tedaj, ko bo zajela celo vrsto organov, ki leže v medenici.

Okuženec naj se brezpogojno preda v roke zdravniku. Pri zdravljenju kapavice se večinoma poslužujemo sredstev, ki vbrizgana v scalno cevko, zamorejo gonokoke uničiti. Zdravljenje traja vse dotlej, dokler gonokoki popolnoma ne izginejo iz sluznice scalne cevke. Bolezen se v ugodnih razmerah po preteku enega in pol do dve mesece v popolnoma izleči. Ne smemo si pa misliti, da je bolezen že minila takrat, ko je

izcedek postal več ali manj sluzast, ko torej ni več gnojen. Tudi v vodeno-sluzastem izcedku so še klice kapavice. Le zdravnik more dati po ponovnih preiskavah izcedka pod drobnogledom pacientu končno in toliko zaželjeno zagotovilo, da je popolnoma ozdravil. Ne smemo torej prestatiti z zdravljenjem vse dotlej, dokler nismo popolnoma gotovi, da je postala sluznica naše scalne cevke popolnoma prosta vseh bolezenskih klic.

Bolnik naj se točno ravna po navodilih, ki mu jih predpiše zdravnik. Naj ne opravlja težkih in napornih del, naj mnogo ne hodi, posebno ne pogoerah, naj, kar je najbolj glavno in kar ni treba posebej poudarjati, spolno ne občuje, da na ta način obvaruje sebe hudih posledic in druge pred tostransko okužitvijo. Bolnik naj nadalje ne kolesari, naj ne pije ne vina, posebno pa ne piva. Slednje pijače mu le razdražujejo že tako preobčutljivo scalno cevko. V istem smislu delujejo na scalno cevko nekatera jedila odnosno začimbe kot so to: Paprika, poper, paradiznikova konzerva in drugo.

Vnetje, ki smo ga ravnokar opisali, se zbira le na sluznici, ki openja prednji del scalne cevke. Scalno cev namreč delimo v dva dela, v prednji in zadisnji del. Prednji del imenujemo oni, ki leži izven medenice, zadisnjega pa onega, ki leži v medenici sami in ki se končuje v scalnem mehurju. V zadisnji del scalne cevke, visoko gori tik pod scalnim mehurjem, se izlivata oba semenovoda, ki prihajata iz moda in obmodka. Nadalje se izteka v ta del cevi za kostanj velika žleza, tako zvana sečna žleza ali prostata in pa dvoje niže ležečih malih žlez. Iz tega kratkega opisa scalne cevi lahko spoznamo, kolike važnosti je za nadaljnji potek kapavice, da se vnetje ne razširi na zadisnji del cevi, ki je v ozkih in tesnih zvezah s pravkar omenjenimi

žlezami. Kajti vnetje, ki je zajelo zadišnji del scalne cevi, bo imelo prost dostop do vseh gori omenjenih žlez.

In na žalost se to večkrat dogaja, bodisi, da je vnetje samo na sebi dovolj silovito, da se širi vedno bolj navzgor v medenico, bodisi tudi in to je največkrat vzrok, da se okuženec slabo in nepravilno zdravi, da ne upošteva v dovoljni meri vseh za to bolezen veljavnih predpisov. Pa naj si bo vzrok ta ali oni, dejstvo je, da zajme kapavica kaj često tudi zadišnji del scalne cevi. Vnetje v tem predelu sečne cevke se javlja šele nekako po treh tednih od začetka bolezni. Znaki vnetja zadišnjega dela scalne cevke niso tako jasni in večkrat tudi ne preveč očitni in zato nam more v teh slučajih le zdravnik izreči končno veljavno sodbo. Vendar lahko omenimo samo sledeče:

Eden glavnih znakov je ta, da mora bolnik v e n o m e r n a v o d o. Bolnik s svojo voljo nima na scalni mehur nikakega vpliva. Vode ne more zadržati. Nadalje ima bolnik občutek, da ga nekaj žge odnosno tišči ob spodnjem delu trebuha, tam, kjer se nahaja sečni mehur. Včasih je vnetje v tem predelu scalne cevi tako hudo, da zapre zabrekla sluznica vodi naravnost pot.

Iz zadišnjega dela scalne cevi se kapavično vnetje najrajši razširi na imenovano sečno žlezo. Bolnik ima pri količkaj hudem vnetju omenjene žleze neznosne bolečine. Posebno sedenje mu povzroča bolečine. Zdebelela in otekla žleza pritiska na danko, tako da naravnost trpi bolnik, kadar gre na stran. Otekla žleza se sčasoma večkrat ognoji, nakar si gnoj utre pot navadno skozi danko na izven.

Pri vnetju zadišnjega dela scalne cevi je gonokokom dana priložnost vdreti skozi s e m e n o v o d e do s e m e n j a k o v odnosno še dalje do m o d. Vendar se vnetje le redkokedaj loteva mod samih, ampak se gonokoki najrajši in najpogo-

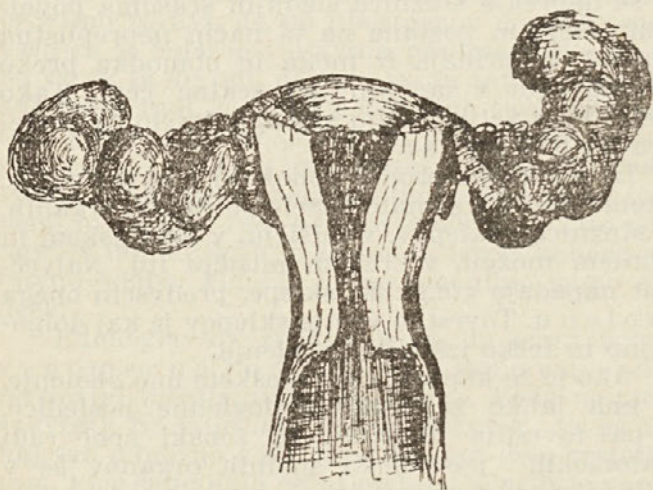
steje nasele na območju. Obmodek, ki pokriva v obliki kapice moda, v tem slučaju silno nabrekne. Bolnik ima grozne bolečine tako, da niti hoditi ne more. S pomočjo mrzlih obkladkov se vnetje obmodka sčasoma poleže. Vnetje obmodka in semenovodov krije pa v sebi to nevarnost, da se nabrekla sluznica slednjih sčasoma popolnoma zlepi in postane na ta način neprepustna semenu, ki prihaja iz moda in obmodka preko semenovodov v zadišnji del scalne cevi. Tako vnetje bo v veliki večini slučajev imelo za posledico neplodnost.

Le izjemoma prodro gonokoki v krvni obtok, potom katerega se nato nasele po raznih organih, na sluznicah sklepov, v mišičju, v lobanjskem in hrbtnem mozgu; v srčnem mišičju itd. Največkrat napadajo gonokoki sklepe, predvsem onega v kolenu. Tovrstno vnetje sklepov je kaj dolgotrajno in težko izlečljivo obolenje.

Ako je že kapavica pri moškem ono obolenje, ki ima lahko za osebo nedogledne posledice, je pa tovrstna okužitev za ženski spol radi anatomskih posebnosti spolnih organov še v zvečani meri nevarna in obenem usodna. Kapavica ženski ne napada samo scalne cevke, ampak se obenem pojavi tudi na nožnici, na zunanjih spolnih organih in pa ob zunanjem ustju maternice. Bolezenska slika se vsaj v začetnem štadiju krije z ono, ki smo jo opisali pri vnetju moške scalne cevke. Kadar pa kapavica preide iz zunanjih spolovil in scalne cevke na notranje spolne organe, na maternico, na jajcevod na jajčnik, postane bolezen težje narave in tudi težje izlečljiva. Da, in včasih se vnetje širi dalje, proti trebušni votlini.

Najpogosteje se pri bolni ženski, ako se bolezen takoj ne počne zdraviti, vnameta jajcevod. Ta dva organa, ki v normalnih razmerah predstavljata izredno tanko in ozko cev, ki

veže na obeh straneh jajčnik z maternico, se radi kapavičnega vnetja silno povečata. V njih se zbirajo gnoj. Omenjeni gnoj odteka ali skozi maternico in nožnico na izven, ali pa si utre pot do jajčnika in do njega sosesčine ali pa še celo vdre skozi odprtino v trebušno votlino. Gonokoki, ki

Gnojno vnetje jajcevodov.

so se naselili na sluznici jajcevoda, jo mestoma popolnoma razjedo radi česar se pozneje že itak izredno ozki kanal, po katerem prihaja jajčece iz jajčnika v maternico, mestoma zlepi. Posledice bodo seveda neizbežne. Žena bo postala za vedno neplodna.

Vnetje jajcevodov je, kot omenjeno, dolgotrajno obolenje in večkrat prav za prav nikoli popolnoma ne potihne. Okuženka hira celo življenje. Vnetje sicer za nekaj časa lahko potihne, toda se večkrat znova pojavi. Pri vnetju jajcevodov in jajčnika čuti ženska bolečine v stranskih in spodnjih delih trebuha. Teh in sličnih bolečin

reši okuženko ali dolgotrajno in strogo zdravljenje odnosno pozneje operacija.

Z ozirom na pravkar opisano lahko razberemo, kake nevarne posledice ima posebno za žensko kapavica in da je v večini slučajev ravno to obolenje vzrok neplodnosti.

Rekli smo že, da se bolezen prenaša skoraj izključno le neposredno in da je vsak drugi način okužitve posebno pri odrastlih osebah skoroda izključen. Edinole le otroci, če spe pri bolnih starših ali pa ako se okužijo z umazanim perilom, inficirajo svoje spolne organe s klicami kapavice. Tudi starejše osebe prenesejo včasih po umazanih in okuženih prstih rok bolezen na očesni veznici. Navadno si pa na ta način okužijo oči novorojenčki, kojih vidni organi za časa poroda prihajajo v neposreden dotik z okuženo nožnico mater. Kapavično vnetje očesnih veznic se javlja v izredni redosti in v obširnem gnojenju. Ako bolezen takoj ne spoznamo, in se ji s primernimi sredstvi takoj ne upremo, se kaj čisto zgodi, da postane otrok za vse življenje popolnoma slep.

Bolezen, ki je nismo takoj začeli zdraviti, se kaj kmalu pretvori v kronično. Pri moškem štejejo ono kapavico za kronično, ki traja več kot tri do štiri mesece. Vzroki, da postane bolezen kronična, so mnogostranski, vendar eden glavnih vzrokov je: nepravilno in površno lečenje. Bolezen se zavleče v tem slučaju mesece in leta. Seveda je slika bolezen manj jasna in očita nego li v njenem akutnem štadiju. Kronično vnetje, posebno pri moškem, poteka lahko brez vsakoršnih bolečinskih občutkov. Bolnik ima včasih le občutek, da ga na tem ali onem meštu scalne cevi pri puščanju vode nekaj žge in peče. Ako je vneta ob enem še sečna žleza, prostata, tedaj so bolečine že malo bolj hude in bolnik ima občutek, kot da bi ga v danki nekaj venomer tišča-

lo. Kar pa je pri kroničnem vnetju bodisi prednjega ali zadnjega dela scalne cevi najbolj opazljivo je to, da opazi okuženec zjutraj ob ustju scalne cevke belkasto kapljico, ali pa sti ustnici ustja zlepljeni. Oba pravkar omenjena znaka kažeta, da bolezen še ni izlečena in da je treba ponovnega zdravljenja in vseh ostalih varnostnih mer. Pragtako kot se pri ženski v okuženih jajcevodih kaj rade zlepijo stene že tako drobne cevke, se tudi pri moškem primeri, da se scalna cevka, ki je izstavljena večnim dražljajem s strani gonokokov mestoma tako zoži, da najde voda le s težavo pot navzven.

Zdravljenje kapavice spada v področje zdravnika. Je to mestoma posebno pri ženskem spolu dolgotrajno obolenje, ki zahteva precejšnjo mero potrpežljivosti s strani bolnika kakor tudi s strani zdravnika samega. Vsaka kapavica, ako pravilno zdravljena, je v dokaj kratkem času ozdravljiva. Večinoma je vzrok kroničnega obolenja pri moških in dolgotrajnega, večkrat celo doživotnega hiranja pri ženskah, nepravilno oziroma prehitro opuščeno zdravljenje takoj v početku bolezni. In vendar nam samo bolezen v začetku, ako pravilno zdravljena nudi vse pogoje za povoljen uspeh. Moramo si biti v svesti, da kapavice kot bolezni ni vzeti na lahko, ne smemo si misliti, da je to pač nekako manjše zlo, ki nikakor ne more roditi zlih posledic. Nasprotno, iz gornjega opisa bo vsakomur razvidno, kaj vsega lahko rodi bolezen, ki je nismo bodisi iz nepoznanja takoj opazili, ali pa ki je radi lahkomišljenosti nismo upoštevali tako, kot bi jo morali. Ponavljam, da je ravno pri ženskah slednje krivo, da se bolezen pogostokrat prelevi v kronično hiranje. Ženska je že po ustroju spolnih organov v zvišani meri podvržena prodirajočemu kapavičnemu vnetju. Dolgotrajno belkasto, odnosno zeleno umazano perilo mora vsako žensko, ki le količkaj sumi, na tostransko oku-

žitev pripraviti do tega, da vpraša zdravnika za svet. V takih življensko važnih vprašanjih je pač vsak čut sramežljivosti odveč.

Obenem s primernim zdravljenjem, je treba pri kapavici gledati predvsem na snažnost. Omenil sem že, da zamore okuženec, ako je le količkaj nemaren in lahkomiseln, s ponesnaženimi prsti prenesti kapavični gnoj na svoje oči oziroma da okuži lahko z istim posredno druge. Zategadelj je skrajna snažnost in skrajna pazljivost neobhodno potrebna. Okuženec naj si po vsaki manipulaciji na sramu dobro izmije roke. Spati ne sme na postelji skupno z drugimi osebami, predvsem pa ne z otroci. Uporablja naj sam svojo obrisačo.

Ker je v prvih tednih bolezni, gnojni izcedek, ki teče iz scalne cevi, obilen, naj si okuženec pred ustje omenjene cevke da malo bate. Na ta način bo preprečil, da se mu perilo preveč ne ponesnaži. Čeprav gonokoki kaj hitro poginejo na zraku in solnčni svetlobi, je vendar dobro spraviti okuženčevo osebno perilo na poseben kraj, ločeno od ostalega domačih, in ga tudi posebej prekuhati.

Okuženec mora imeti počitek in mir, posebno pa še tedaj, ako se vnameta moda ali pa sečni mehur. Ako ni zapletljajev, lahko opravlja okuženec svoj vsakdanji posel. Seveda se pa mora čuvati vsakega težkega dela in napora. Važno je tudi, da se okuženec spolno ne razburja, bodisi z gledanjem raznih slik, ali pa s čitanjem raznih knjig tako zvane «lahke vsebine».

Hrana naj bo lahko prebavljiva. V glavnem se mora braniti onih jedi, pijač in začimb, o katerih vemo, da razburjajo sečne organe kot so to pivo, vino, papriciran golaž ali vampi, močni likerji (konjak in žganje), redkvice, špargeljni, česen, čebula itd. Večerja naj najmanj tri ure, preden gre spat in naj nadalje skrbi, da bo njegova prebava v redu.

O posebnem zdravljenju, to je o vbrizgavanju razkužilnih tekočin v skalno cevko, sem že prej nekaj omenil. Posebnih navodil in nasvetov na tem mestu ne bom podajal. O tem naj odloča zdravnik.

Zdravljenje traja toliko časa, dokler ni izginila iz sečne cevi zadnja kapavična klica. Naravno je, da bo zdravljenje tem dolgotrajnejše, čim več organov odnosno žlez, ki se izlivajo v skalno cevko, oziroma pri ženski, ki so v zvezi z maternico, je bilo od kapavičnega vnetja zapadenih. Pri lažjih slučajih, ko se vnetje omejuje le na prednji del sečne cevi, odnosno pri ženski, na sečno cev samo in na zunanja spolovila, bo zdravljenje trajalo približno mesec ali dva. Bolnik naj si nikar ne misli, da je že popolnoma zdrav, kakor hitro mu mine gnojni izcedek. Le zdravnik lahko da po ponovni preiskavi okuženca zagotovilo, da je popolnoma ozdravel.

Oni, ki boleha na akutni ali kronični obliki kapavice, naj se ne dà zavesti od brezvestne reklame, ki nam v dnevnem časopisju ponuja najrazličnejša zdravila proti kapavici. Zdraviti se moramo po navodilih zdravnika, ki je našo bolezen dodobra proučil in ki najbolj ve, katero zdravilo je za dani slučaj najbolj primerno.

Kdor je pazljivo prebral opis bolezní in vse iz nje izvirajoče neugodne zapletljaje, ne bo omalovaževal kapavice in ji prisojal le malo pomena. Žal je slednje mnenje še dandanes pri večini ljudi ukoreninjeno. Kapavico smatrajo za navaden in prehoden katar scalne cevke in ji ne pripisujejo one važnosti, ki tej bolezni na vsak način gre. Ponavljam, da kapavica ni nikako obolenje lahke narave kot si to marsikdo misli in predstavlja. Njene posledice so lahko tako težke, da boleha za njim človek lahko celo svoje življenje.

Mehki čankar

Mehki čankar je čir, ulje, nekaka razjeda, ki ima za posledico delno zgubo tkiva in ki seza več ali manj v globino kožne površine. Na dnu razjede se zbira gnoj. Vsak človek se je v svojem življenju vsaj enkrat seznanil s kakim uljesom, ki mu je na kakem mestu zunanje površine telesa razjel kožo. Po dolgotrajni hoji nam čevelj lahko tako oguli kožo, da nastane na tem mestu najprej z vodeno tekočino izpolnjen žulj. Ko se isti predre, opazimo na ranjenem mestu enega, ali več, plitkih odnosno globokejših čirov. Do tvorbe čirov pride na primer tudi na ta način, ako nam kaka zunanja sila, recimo sekira, nož in podobno, posname nekaj kože. Nastalo bo plitko ulje, ki bo seveda sčasoma tudi zginilo.

Skoraj vsa uljesa se ozdravijo ne da bi zato morali iskati zdravniške pomoči. Mehki čankar pa poteka nekoliko drugače, in se nikdar sam od sebe ne ozdravi. Mehki čankar je nalezljiva bolezen, katere se nalezemo le po spolnem občevanju z bolno osebo. Na lahko ranljivem spodnjem ud, odnosno na zunanjih ženskih spolovilih in na nožnici, se najprej pokaže neznaten brbonček ali pa mali mehurček. Iz slednjih nastane na okuženem mestu mala, ostro obrobljena vdolbina, iz dna katere se izceja gnoj. Soseščina uljesa zardi, se vname. Čiri postajejo z dneva v dan obširnejši in se vedno bolj pogrezajo v globino kože. Dno uljesa je grapasto in rado krvavi. Na otip so ostronazobčani robovi in dno uljesa mehki, in zategadelj tudi naziv mehki čankar.

Mehki čankar ne povzroča osobitih bolečin. Okuženec ima le nekak občutek, da ga na razjedenem mestu malo žge, posebno pri ribanju in dotiku ob obleko. Posamezna uljesa rinejo vedno bolj zdravo soseščino in se na ta način širijo.

Navadno se na sramu pokaže več takih razjed, vendar tudi eno ulje samo ni nič nenavadnega.

Mehki čankar je kot omenjeno nalezljiva spolna bolezen. Prenaša se skoroda izključno le spolnim potom. Vsak drug način prenosa je skrajno neobičajen. Bolezen povzroča posebni povzročitelj tako zvani Ducreyev bacil. Bolezen se pojavi nekaj dni po spolnem občevanju. Bacili mehkega čankarja se pa ne zadovolje samo z razjedanjem zunanje površine srama, ampak prodrejo tudi do mezgovnic in mezga jih odloži v obkrajnih bezgavkah, v tem primeru v onih, ki se nahajajo v zrastéh. Okužene žleze nabreknejo, in se večinoma tudi ognoje. Gnoj si bo v tem slučaju utrl svojo pot skozi kožo nazven. Z Ducreyevimi bacili okužene žleze bezgavke, ki so v normalnih razmerah komaj otipne, dosežejo včasih velikost jabolka. Govorimo tedaj o b u b o n i h. Tak bubon poln gnoja se sam od sebe le redkokdaj poleže. Treba ga je prerezati in izčistiti. Kaj radi se taki buboni pojavljajō na osebah, ki so ali slabotne ali pa le preveč vdane pijači. Posebno rade otečejo žleze bezgavke v zrastéh onim osebam, ki morajo naporno delati, ali pa, ki so primorane mnogo hoditi.

Bolezen, ako odvezamemo nevšečne bubone, ni nikoli tako silovita, da bi okuženec bil primoran odtegniti se svojemu vsakdanjemu poslu. Bolezni seveda pa nikakor ni vzeti na lahko, in jo prepustiti sami sebi. Omenil sem, da se tovrstna uljesa sama od sebe nikoli ne ozdrave, ampak da se širijo dalje in da razjedajo vedno večja okrožja kože. Mehkega čankarja pa še iz sledečega razloga ne smemo omalovaževati, ker sličijo razjede, ki se pojavljajo po tej nalezljivi bolezni, v marsičem onim pravega sifilisa. Pri slednji bolezni imamo sicer opravka s takozvanim trdim čankarjem, z razjedo torej, ki je na otip trda v nasprotju z ono, ki je običajna pri mehkem čankarju. Vendar včasih razlike niso tako

očitne, da bi jih mogel neizkušen človek pravilno doumeti. Kogar je zadela zla usoda, da se je okužil z Ducreyevimi bacili, ta naj gre takoj k zdravniku, ki mu predpiše tej bolezni primerno zdravilo in ki mu da potrebna navodila, kako se ravnati. V splošnem rabimo pri zdravljenju mehkega čankarja jodoformijev prah, ki ga večkrat na dan posipljemo na razjedena mesta.

Mehki čankar je ozdravljiva bolezen, ki ne pušča za seboj nikakih posledic. Bolezen navadno, po pravilnem zdravljenju, mine v dveh do šestih tednih. Seveda traja pri zastarelih uljesih zdravljenje temu primerno dalje časa.

Le v izredno redkih in zastarelih nezdravljenih slučajih prodro Ducreyevi bacili v kri. Posledica te obče preplave organizma bo splošno zastrupljenje.

Sifilis

Kapavica in mehki čankar so bolezni, ki so večinoma le krajevnega značaja, ki se torej omeje na oni telesni del, ki je bil neposredno prvi okužen; le v izjemnih slučajih napada eno izmed omenjenih obolenj kak drugi telesni del odnosno postaja bolezen splošna. V čisto drugačni luči se nam kaže tretja izmed nalezljivih bolezni, sifilis ali lues. Povzročitelji luesa pridejo pri spolnem občevanju s sifilitično osebo v malo neznatno ranico na površju spolovil. Povzročitelji sifilisa vniknejo torej skozi neznatne ranice in rezice kože in sluznice v naš organizem. Spirohete, povzročiteljice luesa, pa ne ostanejo za dalje časa v ranici, na mestu prvotne naselitve, ampak si polagano utrejo pot v kri, s katero krožijo po vsem človeškem telesu. Bolezen je torej splošna in ne zadevlje morda, kot se to dogaja pri kapavici ali mehkem čankarju, samo spolovil.

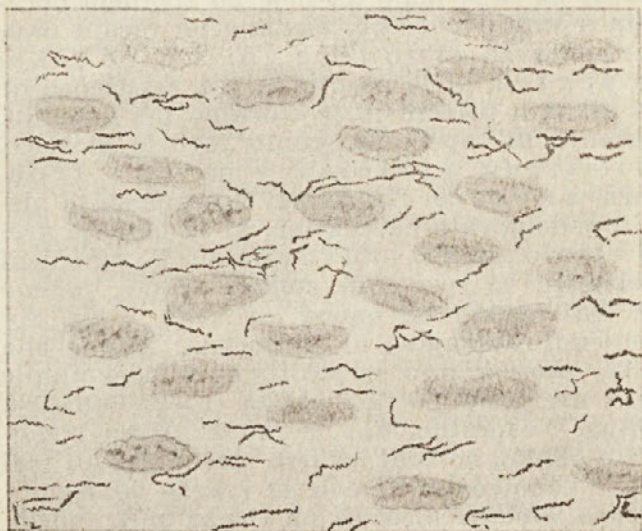
Kedaj da je bolezen prav za prav prvič začela razsajati po evropskih deželah, to nam še

danes ni popolnoma znano. Najbolj verjetna utegne biti ona razlaga, ki trdi, da je sifilis prenesel iz Amerike v Evropo Krištof Kolumb in njegovo moštvo. Vemo nadalje da do leta 1493. v Evropi te bolezni niso poznali. Pravo leglo luesa se je v tedanjih časih nahajalo edinole na otoku Haiti, odkoder se je pozneje bolezen razširila na obmorske prebivalce današnje Mehike. Ko je šel leta 1494. francoski kralj Karel VIII. na bojni pohod v Italijo, je bila sestavljena njegova armada po večini iz samih španskih najemnikov. Toda, ker je med moštvom njegove vojske izbruhnila strašna epidemija sifilide, je moral Karel VIII. prekiniti svoj nameravani pohod. Ako čitamo spiske o vojnah v 16. in 17. stoletju, doznavamo, da je zahteval med bojujočimi se armadami sifilis skoroda več žrtev nego li meč sam. Kake so bile tedanje zdravstvene razmere in na kak krut način je bilo v tedanjih časih ljudstvo od te šibe božje prizadeto, nam vè povedati naš pisatelj Ivan Pregelj v svoji knjigi «Plebanus Joannes». V teku zadnjih štirih stoletij je sifilis dokaj utrpel na svoji grozovitosti in krutosti. Danes bolezni ne poznamo več v oni strašni obliki, ki je bila znana prednamcem.

Že dolgo časa so se razni znanstveniki zaman in brezuspešno bavili z iskanjem pravega povzročitelja te nalezljive bolezni. Šele Poljaku Schaudinnu se je leta 1905. posrečilo, da je v sifilitičnih razjedah našel povzročitelje bolezni v obliki tako zvane *blede spirohete*, izredno gibljivega in špiralasto zavitega prabitja. Spiroheta sliči izredno tanki in ozki nitki. Število njenih zavojev je približno 20. Spirohete nahajamo povsod tam, kjer nastajajo sifilitične razjede in pa v notranjih organih okuženca. Povzročitelji luesa se iz mesta prvotne naselitve že po nekaj urah pojavijo v notranjosti organizma.

Bolezen se prenaša iz bolne osebe na zdravo na dva načina: Sifilitični oče ali mati lahko pre-

neseta bolezen na še ne rojenega otroka. Sifilis je namreč dedna bolezen. Sifilitični starši bodo imeli luetične potomce. Najbolj pogost in nevaren je pa drugi način prenosa in sicer oni s spolnim občevanjem z bolno osebo. Bolj redko je izvenspolno okuženje. Do okužitve pride, ako pridemo neposredno v stike z bolnikom ali pa posredno s predmeti, ki so bili onesnaženi

Povzročitelji sifilisa.

s sifilitičnim izcedkom. Ker se pojavijo v poznejšem štadiju bolezni sifilitične razjede kaj pogosto na ustnicah, na jeziku, in splošno v ustih bolne osebe, bo prenos bolezni s poljubom nekaj čisto vsakdanjega. Na prav isti način se okuži zdrava oseba, ako pije iz kozarca, ki ga je pred njo uporabljal bolnik. Tako izvenspolno okuženje imenujemo «sifilis nedolžnih». Na ta način okuži mož ženo in otroke, ženin nevesto itd. Pa tudi nemaren brivec lahko z nerazkuženo britvi-

jo okuži nič hudo slutečega klijenta. Pravtako je potrebna skrajna pazljivost pri izberi dojlje. Bolna dojlja prenese skoraj vedno bolezen na dojenčka, zgodi se pa lahko tudi obratno, da sifilitični dojenček okuži zdravo dojljo. Izvenspolno se nadalje okužijo pri preiskavah bolnih oseb zdravniki in babice.

Približno štiri tedne, včasih malo preje, večkrat pa rajši malo kasneje po spolnem obče-
vanju s sumljivo osebo, nastane na mestu oku-
žitve mala, za zrno leče velika, rdečkasta
pegica, ki je na otip trda. Okuženec ne
čuti nikakih bolečin in le slučajno pri kopanju,
mokrenju itd. opazi na sramu zardelo ploščico.
Sifilitična ploščica je na otip trda,
hrustančasta. Zategadelj imenujemo to niz-
ko in podolgovato nabreklino, ki se pozneje pre-
levi v pravo razjedo, trdičankar. Po omenjeni
posebnosti, to je gotovi stopnji trdote, ločimo
tudi trdi čankar od onega mehkega. Toda, kot
omenjeno, zamenjava ni izključena. Ako je bila
ranica, skozi katero so sifilitične klice vniknile
v telo, neznatna, bo tudi oblika trdega čankarja
majhna. Nasprotno, ako je imela ranica podol-
govato obliko, bo tudi na tem mestu nastali trdi
čankar podolgovat. Včasih se v kožo odnosno v
sluznico vdelana ploščica ob obleki toliko obrib-
lje, da nastane na tem mestu mala in plitka
razjeda, ki izceja nekaj gnoja.

Prvi znaki sifilitične okužitve, to je trda plo-
ščica, se pokažejo povsod tam, kjer so spirohete
vniknile v telo. Na spolovilih nahajamo mesta,
ki se pri spolnem obče-
vanju vsakikrat čeprav
le neznatno, ranijo, in tam bomo tudi po okužbi
našli zatrdelo, sifilitično ploščico. Ranice nastanejo
predvsem na kapici moškega spolnega uda,
pri ženski pa na zunanjih spolovilih.

Omenil sem že, da čankar ni večji od leče in
da ga zategadelj kaj lahko prezremo. Razen tega
ne povzroča hrustančasta ploščica nikakih bole-

čin. Zategadelj ni nikaka redkost, da gre okuženec šele tedaj k zdravniku, ko so se približno po dveh mesecih od dneva okužitve pokazali prvi znaki drugega štadija bolezni. Neprijetno pa je poleg vsega tega še to, da trdi čankar čez nekaj časa, to je po nekaj tednih, tudi brez vsacega zdravljenja, popolnoma zgine. Na prejšnjem mestu ostane le mala, včasih komaj vidna brazgotinica.

Spirohete pa, kot omenjeno, ne ostanejo trajno na mestu prvotne naselitve, ampak si kaj kmalu preko mezgovnic utrejo pot v notranje organe. Sifilitične klice se najpopreje ustavijo v žlezah bezgavkah, v z r a s t è h. Omenjene žleze, ki so v normalnih razmerah malo otipne, nabreknejo do velikosti fižola. Zdebelele žleze na otip n i s o b o l n e. Žleze bezgavke v zrasteh zabranjujejo sicer nekaj časa z vso močjo nepoklicanim gostom nadaljnji pohod v notranjost, toda žal vsa njihova borba je brezuspešna. Spirohete so preveč bojovite in krvoželjne, da bi se dale na svojem pohodu premagati. Iz omenjenih bezgavk se širi sifilitični strup po bezgovnih vodih vedno dalje in globlje, dokler niso skoroda vse žleze bezgavke okuženca luetično vnete. Vse sifilitično vnete žleze so n a o t i p t r d e, n i s o b o l n e in se tudi nikdar n e o g n o j e. V sedmem do devetem tednu po okužitvi, je večina bezgavk vnetih in tedaj se pričinja drugi štadij bolezni.

Iz nabreklih in bolezensko spremenjenih žlez se spirohete vsipajo v kri, po kateri poplavijo vse organe. Pred njimi ni noben organ varen, vsak je več ali manj prizadet. Najbolj je pa v tem oziru prizadeta koža. Na koži se pojavijo izpuščaji, najrazličnejše oblike. Kakor pri vseh kužnih boleznih, kot na primer pri ošpicah ali škrlatinki, spremlja izbruh izpuščaja več ali manj visoka vročnica. Pravtako se javlja večinoma za časa sifilitičnega izpuščaja ne previsoka mrzlica. Večkrat boli v začetku drugega štadija bolezni

okuženca grozovitó glava, posebno ponoči. Bolnika nadalje trga po udih in po vsem životu, nima prave slasti do jedi, čuti se skrajno zbitega. Pri drugih okužencah zopet ne opazimo nikakih znakov slabopočutenja ali kakih bolečin. Večkrat taki ljudje šele pri umivanju ali kopanju opazijo, da jim je koža lisasta.

Sifilitični izpuščaji se pojavijo najprej na koži trupa, po prsih in trebuhu, pozneje se pričenjajo izrivati tudi po rokah in nogah, rjave, bakrenordeče lise, ki se po velikosti odnosno obširnosti, medsebojno razlikujejo, ki pa ne presegajo velikosti leče. Tam pa kjer je koža radi obilice potu vedno več ali manj vlažna, tam nastopa sifilitični izpuščaj v obliki malih, črez površino kože vzbočenih, mozoljev. Posebno radi še taki rdečkasti mozolji zbirajo v pazhi in ob komolcu. Najdemo jih tudi na glavi. Znani pod imenom «venerin venec» so oni mozolji, ki obkrožajo v obliki venca zgornjo plat čela. Včasih se ti mozolčki tudi ognoje.

Ravnotako, kot izgine prvotni trdi čankar na mestu okužbe sam po sebi, brez nikakega zdravljenja, pravtako izgine tudi izpuščaj na koži. Človek je navidezno popolnoma zdrav, in vendar se v njegovem telesu nahaja še vedno na milijone sifilitičnih klic. Kako se je neki to zgodilo? Da izpuščaj gineva, gre v prvi vrsti zasluga tako zvanim protistрупom, ki jih proizvajajo za časa vsesplošne preplave iz strani spirohet naše telo. Protistrupi imajo nalogo, uničiti strupe spirohet, ovirati jih v njihovem razmnoževanju in njihovi delavnosti. Čimbolj se bolezen razvija, čim več je sifilitičnih klic v krvi, tem večja je tudi množica protistрупov, ki jih proizvajajo bolno telo. Takrat ko se je po vsem životu pojavil sifilitični izpuščaj, takrat se med strupi in protistrupi v notranjosti organizma bije, ne da bi se mi tega zavedali, ljut in neizprosen boj na življenje in smrt. V tem boju ostanejo protistrupi zmagoviti

in spirohete, kolikor jih ni uničenih, zapuste varna zatočišča, ki so jih doslej imela v koži, ter se umaknejo in poskrijejo v notranjih organih, kjer jim protistrupi ne morejo do živega.

Okuženec je po nehanju izpuščaja postal navidezno popolnoma zdrav. Pravim navidezno, kajti bolezen se nikakor ni izlečila, ampak ni samo več očitna, je skrita. Bolezen je stopila v tako zvani latentni štadij. Ako pa bolnik tudi po preteku drugega štadija boleznini ne pride do edino pravega spoznanja, da se mora podvreči temeljitemu lečenju, tedaj se izpuščaji na koži od časa do časa zopet ponove. Toda ti izpuščaji, ki se ponavljajo v večkratnih presledkih, niso več onega lahkega značaja, kot prvi. Mesto lis se pojavijo veliki, rdečkasti mozolji, kojih premer znaša včasih celo tri centimetre. Pri prvem nastopu izpuščaja je obraz postal prost, pri ponovnem pa rdečkasti mozolji kvarijo lice in ga začasno iznakazujejo. Na mestu mozoljev pa ostanejo večkrat večje ali manjše bakreno-rdeče brazgotine. Večkrat tudi opazimo, posebno rado pri ženskah, da jim postane koža na vratu lista sto bela. Sifilitični strupi so mestoma uničili kožno barvilo, zato bo tudi koža neenakomerno barvana. Pa tudi na koži glave se pojavijo vidni znaki sifilide, v obliki ko leča velikih golin. Okuženec odnosno okuženka postaneta mestoma plešasta.

Enaki bolezenski pojavi kot na zunanji površini kože, se vrše tudi na sluznicah. Kakor na koži se tudi tu v drugem razdobju sifilide pojavijo lise, mozolji in razjede. Posebno na ustnicah, na jeziku, v ustih samih in na stenah goltanca, postanejo znaki sifilide očitni, kaj rado oboliti v tem času tudi goltni bezgavki. Vnamejo se tudi glasilke, kar ima za posledico hripavost.

Vse to se dogaja v prvih štirih letih. Skoraj redno se javlja v tem razdobju na koži v

presledkih treh mesecev izpuščaj. Nekaj časa prevladujejo sifilitični strupi in zato tudi vsi gori omenjeni znaki drugega štadija, drugič zopet dobe nadvlado protistrupi in okuženec se čuti popolnoma zdravega in brez kakih posebnih znakov bolezni.

Ako okuženec niti v tem deloma latentnem razdobju ne poišče zdravniške pomoči, preide bolezen v tretji štadij. Tretji štadij bolezni se le v izredno redkih slučajih javlja že po preteku nekaj mesecev od dneva okužitve. Večinoma se sifilitične spremembe tretjega razdobja pojavijo šele čez leta, da, največkrat šele celo čez desetletja, v času torej, ko je človek že davno pozabil na mladostni greh, v času ko se čuti najbolj zdravega in krepkega. In v tem ravno tiči vsa žaloigra bolezni, da bolezen za leta in desetletja popolnoma, ali navidezno potihne, da pa pozneje ko, se človek čuti najbolj varnega pred njo, izbruhne na dan z nezmanjšano silovitostjo.

Ni ga v človeškem telesu organa, katerega bi v tretjem razdobju bolezni sifilis ne mogel napasti. V tem pogledu je sifilis podoben tuberkulozi. A najsi sifilis napade ta ali oni organ, bolezenske spremembe bodo vedno ene in iste vrste. Na mestih sifilitičnega vnetja, nastane neke vrste nova tvorba v obliki večje ali manjše nabreklina, koje rast in razvoj ni spremljan po bolezenskih občutkih. Nabreklina je lahko opazljiva le tedaj, ako nastane na zunanji površini telesa. Sifilitična nabreklina doseže včasih velikost oreha. Ker se iz teh nabrekliin, ali bul, odteka lepilu slična tekočina, jih imenujemo gume. Takšna guma čez nekaj časa razpade, nastane ulje, ki se polagoma v obliki zvezdnate brazgotine zaceli. Torej v tretjem razdobju sifilide se pojavijo nabreklina, bule, ki razpadejo in se znova zacele.

Oglejmo si nekoliko natančnejše organe, ki so napadeni po sifilitičnih gumah. Razen na zuna-

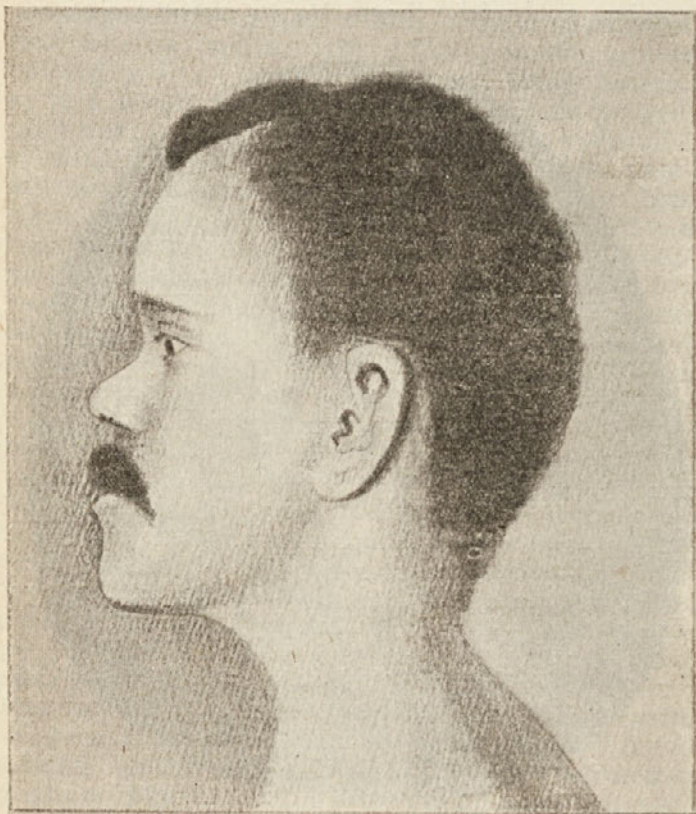
nji površini telesa, na koži, se gume posebno rade lotevajo notranjih sluznic. Guma, ki je zrastle na sluznici, prodira v globino in uničuje vsa pod sluznico ležeča tkiva kot na primer hrustanec, mišice in dr. Tudi kost se jim ne more uspešno postaviti v bran. Na ta način nastanejo

Težke razjedline naglavnih kosti.

grozne razjede, tako predvsem na licih, na nosu, na očesu itd. Guma, ki je nastala na sluznici nosa sčasoma izje njegovo hrustančasto in koščeno ogrodje. Posledica vsega tega bo, da se bosta nosne kosti vdrli in da bo nos dotičnika zadobil s e d-

lasto obliko, kot jo kaže slika. Guma, ki se poraja na sluznici trdega neba, razje sčasoma kost, radi česar nastane večja ali manjša odprtina. Nosna odprtina bo po tej luknji spojena z

Sedlast nos vsled dednega sifilisa.

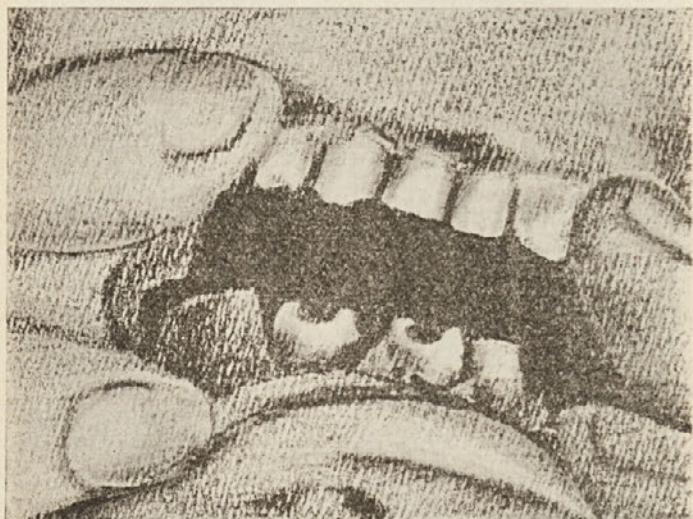
ono ustno. Gumaste razjede so posebno pogoste na kosteh noge in na onih glave. Guma ima radi svoje razjedajoče dejavnosti večkrat za posledico nevarne kostolome. Včasih se bolnik niti ne za-

Delno odmretje čelnice.

veda, kako mu kost razpada in si kar na lepem brez posebnega vzroka ali povoda zlomi nogo.

Še velika večja nevarnost pa preti človeku, ako si sifilis v poznejšem štadiju izbere za torišče svoje razdirajoče dejavnosti notranje organe. Življenju so posebno nevarne gume, ki nastanejo v lobanjskem in hrbtnem mozgu ter na stenah žilja. Žile postanejo radi tega krhke in mehke, ne morejo prenašati pritiska krvi, se izbočijo v

Pokvarjeni zobje, ki kažejo na dedni sifilis.

obliki yrečic, ki o priliki vsakega zvečanega pritiska krvi lahko počijo in s tem povzročajo smrtne krvavitve. Posebno pogosto je v tem oziru prizadeta glavna žila odvodnica, tako zvana aorta, in pa žilje možgan. Ako zrahljana in bolezensko spremenjena aorta počí, nastopi radi izliva krvi takojšnja smrt. V slučaju, da počí kakšna možganska žila, sledi izlivu krvi kap. — Še bolj nevarno je pa sifilitično obolenje

živčevja. Znani sta posebno dve bolezni in sicer progresivna paraliza in tabes. Omenjena zapletljajava v poteku sifilide nastopita šele 10 do 20 ali pa še več let po okuženju. Progresivna paraliza je bolezen, ki zadeva možgane. Po naše bi ji lahko dali naziv: o m e h č a n j e m o ž g a n o v. Človeku začenjajo pogostoma pešati njegove duševne zmožnosti. Bolnik postane nesposoben za vsako duševno delo, v pismih in računih se mu vrivajo napake, z najenostavnejšim računom se muči ure in ure in ga ne more pravilno rešiti. V družbi do svojcev nima tak človek nikakih obzirav, nima niti trohice sramu in moralnega čuta. Tak človek konča dni svojega življenja navadno v norišnici, potem ko sta njegov razum in njegovo telo popolnoma shirala. Tabes, s u š i c a h r b t n e g a m o z g a, bolniku sicer ne stre njegovih duševnih sil, ampak povzročča mu neznosne bolečine. Bolnika mučijo strašni krči po črevju in po nogah, ki ga vržejo na postelj. Pri nobeni bolezni, kar jih poznamo, niso bolečine tako neznosne kot ravno pri sušici hrbtnega mozga. Kadar se pojavijo bliskoviti krči, se človeku zdi, kot da bi ga nekdo pri živem telesu zbadal s samimi ostrimi noži in žarečimi iglami. Ni čuda, da bolnik v takih trenutkih zgubi razsodnost in izvrši samomor. Večkrat tudi popolnoma oslepi.

Naštel sem samo nekaj organov, ki so v presežni meri podvrženi sifilitičnim spremembam tretjega razdobja. Predaleč bi pa zašel, ako bi hotel navesti vse bolezni, katerih izvor moramo iskati v davno pozabljenem mladostnem grehu.

Oglejmo si še nekoliko, kako vpliva sifilis staršev na potomce! Že sveto pismo pravi, da se bodo grehi starišev pokazali na njihovih otrocih. To velja predvsem za sifilis, kajti bolezen je dedno prenosljiva. Od sifilitičnih staršev ne smemo v nobenem slučaju pričakovati zdravega in nepokvarjenega zaroda. Otrok se okuži

že v materinem telesu s strupi sifilide, ki mlademu in še nerojenemu bitju že iz vsega početka izpodkopujejo življenje. Zato so tudi splavi, odnosno predčasni porodi pri bolnih materah tako pogosti. Narava sama se z vsemi svojimi razpoložljivimi silami brani manj vrednega in že iz vsega početka okuženega bitja. Ako se pa starši podvržejo primernemu zdravljenju, tedaj je po nekaj letih pričakovati zdrav in neokužen zarod. Če se pa starši niso zdravili in če je usoda nanesla, da se je otrok rodil živ, bo tak otrok že ob rojstvu nosil vse znake sifilide. Koža sifilitičnega novorojenčka je umazano rujava, obraz mu je starikav, nos sedlast in slabo je razvit. Sifilitičnega otroka je treba takoj zdraviti, kajti v nasprotnem slučaju postane tako dete v življenju manj vredno, bodisi umsko ali telesno.

Sifilis, kakor opisano, ni nikakor obolenje lokalnega, to je krajevnega značaja, ampak je bolezen splošna. Krajevne spremembe na mestu prvotne okužitve so naravnost malenkostne v primeru z onimi, ki se dogajajo pozneje v najrazličnejših organih našega telesa. V sedmem ali osmem tednu je že ves organizem prepojen s sifilitičnimi klicami in le od pravičnega in pravočasnega zdravljenja smemo pričakovati, da se bo naše telo v doglednem času oprostilo neljubih gostov. V nasprotnem slučaju bodo sifilitični strupi v poznejših letih, v najlepši moški dobi, dokončali svoje, v zgodnji mladosti, započeto razdiralno delo.

Iz vsega tega je razvidno, kake izvanredne važnosti je takojšnje spoznanje bolezni. Kakor hitro opazimo, da na naših spolovilih ni nekaj v redu, posebno ako sumimo, da je oseba, s katero smo spolno občili, spolno bolna, vprašajmo zdravnika za svet. Kajti edinole naša lahkomiselnost bo kriva, ako razje bolezen v poznejši dobi naše organe in nam postane usodna. Vsak izpuščaj na

koži, za katerega postanek in razvoj ne moremo najti nadvse gotove in pravilne razlage, vsak trdovraten glavobol, ki nam posebno po noči ne

Podedovani sifilis: Izraz obraza je podoben onemu starca, da miru, nam mora pokazati pot do zdravnika in do gotovosti, posebno ako vemo, odnosno sumimo, da smo kdaj spolno občevali z bolno osebo.

Edinole v tem slučaju nam ne bodo naše napake in zablode, ki smo jih zagrešili v mladosti, v moški dobi in v starosti grenile življenja. Danes so nam na razpolago sredstva, s katerimi ne samo, da takoj doznamo, ali so bolezenske spremembe, ki so se pojavile na sramu, sifilitičnega značaja, ampak nam je po njih dana ob enem možnost, izslediti bolezen tudi kasneje, v drugem in tretjem štadiju in kar je najbolj važno, tudi takrat, ko se čutimo popolnoma varne in zdrave. Nadalje nam je po tako zvani Wasmannovi reakciji možno v vsakem času ugotoviti uspeh zdravljenja.

Sifilis je izredno nalezljiva bolezen. Vendar se možnost prenosa iz bolne osebe na zdravo v posameznih razdobjih bolezní občutno spreminja. Najbolj je bolezen nalezljiva v prvem in drugem štadiju, torej v dobi, ko se poraja na okuženem mestu spolovil sifilitična ploščica in pa ob času, ko so zunanja površina kože in notranje sluznice pokrite z sifilitičnim izpuščajem. Nalezljivost je manjša le za časa sifilitičnih razjed v tretjem razdobju bolezní.

Preden se nekoliko pobavimo z zdravljenjem sifilide, moramo najprej odločno pritrđiti dejstvu, da je sifilis ozdravljiva bolezen. Danes so nam na razpolago sredstva, s katerimi spirohete lahko popolnoma iztrebimo iz človeškega organizma. Ne dà se pa bolezen popolnoma izlečiti, ampak samo izboljšati pri onih ljudeh, ki pridejo k zdravniku prepozno ali pa ki se zdravijo le od časa do časa, kadar se jim zljubi, in še to v nepopolni meri. Tudi sifilitične izjedline, obolenja na srcu in živčevju, sčasoma ozdrave, toda večinoma le nepopolno. Do pred kratkim niso poznali zdravniki proti sušici mozga in proti progresivni paralizi nobenega leka. Bolnik je bil že iz vsega početka obsojen na smrt. Danes poznamo po zaslugi dunajskega zdravnika Wagner-Jauregg-a sredstvo, ki znà biti do gotove meje

kos tabesu in progresivni paralizi. Vendar je tudi tu kot drugod prvi pogoj ta, da se bolnik čimprej podvrže zdravljenju. Iz vsega tega izhaja, da je neresnična trditev onih, ki trdovratno mislijo, da je sifilis neozdravljiva. Dejstva, in ta so za nas najbolj važna, govore nasprotno.

Nadvse važno je torej, da gre okuženec takoj, ko zapazi še tako neznatno ranico, četudi mu ista ne povzroča nikakih bolečin, k zdravniku. Danes ve zdravnik po svojstveni preiskavi krvi, dati pacientu točen in jasen odgovor, jeli bila okužba sifilitične narave ali ne. In ako je bila, tedaj naj se bolnik slepo zaupa zdravniku, ter naj se zdravi točno po danih mu navodilih. Sifilis zahteva od bolnika skrajni mir in potrpežljivost in slepo zaupanje v zdravnika. Zavratnost boleznici se namreč kaže ravno v tem, da izginejo po gotovem času lečenja vsi znaki sifilitičnega obolenja kot so to trdi čankar, razne vrste izpuščaja na koži, gume itd. in da se čuti človek popolnoma čilega in krepkega. Toda zavedati se moramo dejstva, da vkljub vsemu temu brani bolno telo v sebi še neštivilne kužne klice. Šele takrat, ko zapusti zadnja spiroheta naše telo, ko postane Wassermanova preizkušnja krvi večkrat zaporedoma negativna, šele tedaj se bo bolnik lahko smatral za popolnoma zdravega in se mu ne bo več treba bati, da ga bolezen znova napade. Dve ali tri injekcije salvarsana navidezno sicer ozdrave bolnika, ali da se iztrebi iz telesa vse kužne kali, zato treba vztrajnosti in dolgotrajnega zdravljenja.

Da je sifilitičarju vsako spolno občevanje najstrožje zabranjeno, to menda ni treba posebej poudarjati. Le zdravnik mu lahko po ponovnih preizkušnjah krvi, pove, kdaj se bo imel zopet spolno udejestvovati, kdaj se lahko poroči, ne da bi pogreznil v obup in žalost sebe, ženo in otroke.

Bolnik mora paziti na redno življenje. Naj v prvi vrsti ne prihaja v neposredno dotiko z zdravimi osebami, posebno ne z otroci. Telesni in duševni naporji škodujejo, ker se radi njih manjša odpornost organizma. Slabotno telo pač ne bo moglo v dovoljni meri in množini proizvajati toliko potrebnih protistrupov, kot ono krepko in žilavo. Posebno nevaren je v tem oziru alkohol. Pri alkoholikih so tudi vsi sifilitični pojavi težji in usodepolnejši nego pri abstinentih.

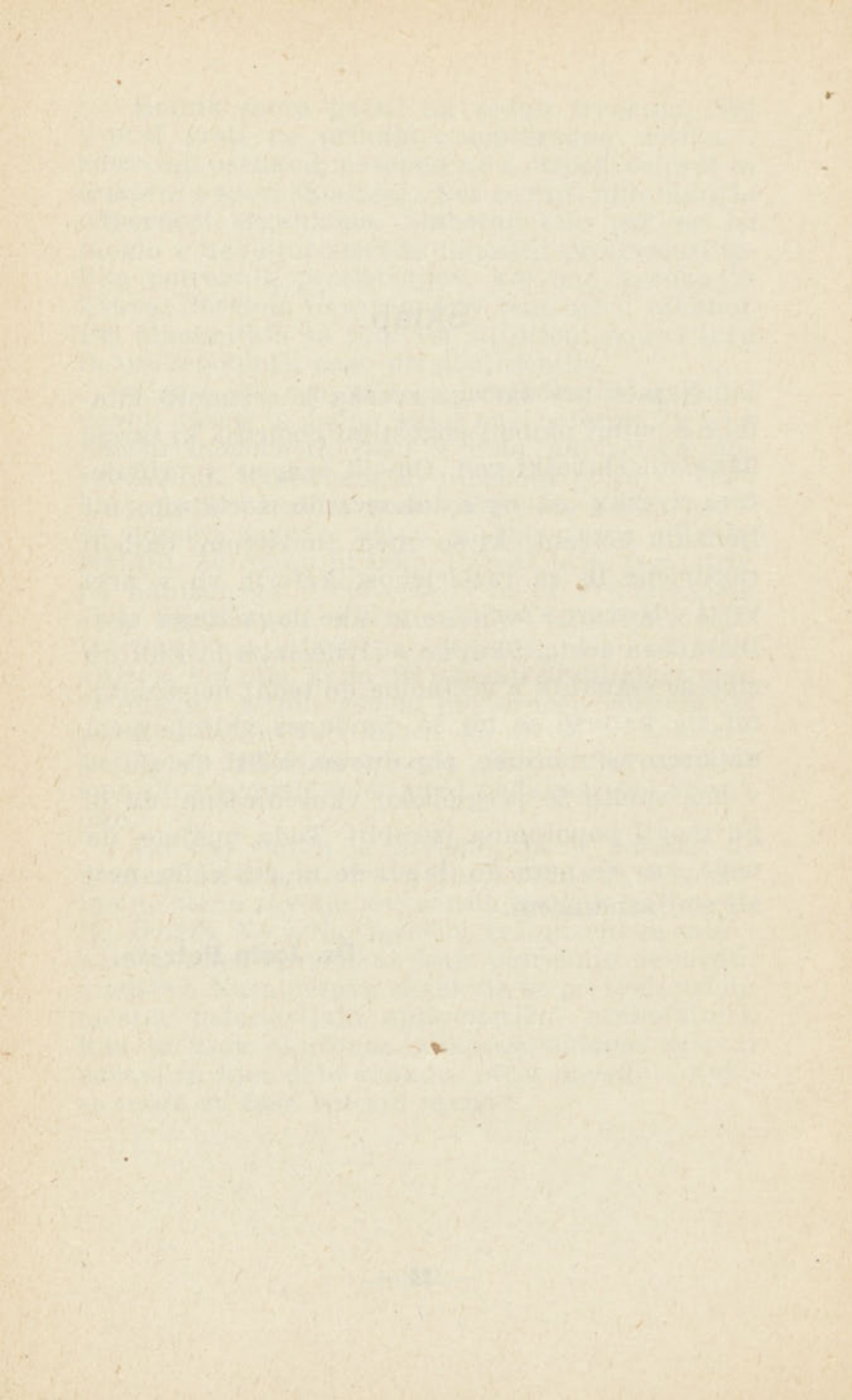
Upam, da sem iz tega kratkega opisa podal dovolj jasno in točno sliko one bolezni, ki bi v našem modernem času v dobi največjega napredka na tehničnem in umskem polju, v času ko je prosvitljenost vsakega posameznega naroda dosegla gotovo višino, morala sama od sebe izginiti. Žal temu ni tako. Preveč je še tega strupa nanizanega v človeštvu, da bi v doglednem času smeli upati, na skorajšnje izginotje istega. Da današnja sifilitična obolenja niso več tako grozna, kot ona, ki so jih poznali prednamci, sem že omenil. A tudi uspehi modernega zdravljenja postajajo vidni šele danes, ko ni več po bolnicah najti onih težkih in groznih sifilitičnih razjed, ki smo jih srečavali še do pred nedavna lahko vsak dan.

Od nas samih je odvisno, da se bolezen ne prenese na druge zdrave ljudi. Zdraviti se moramo ne samo zavoljo nas samih, ampak tudi zavoljo drugih. Ne veljaj izgovor, češ, nisem se mogli zdraviti, ker mi primanjkuje potrebnih denarnih sredstev. Naša država skrbi, da se po vseh večjih mestih ustanavljajo antivenerični ambulatorji, kjer se vsak okuženec lahko popolnoma zastoj zdravi in kjer dobi vsakdo točna navodila, kako se mora za časa bolezni ravnati.

Sklep

Namen pričujočega zvezka je seznaniti čitatelje z onimi najbolj pogostimi obolenji, ki tarejo današnji človeški rod. Omejil sem se v pričujočem zvezku na opis takozvanih socialnih, ali ljudskih bolezni, ki so med ljudstvom najbolj razširjene in za razširjenost katerih so v prvi vrsti odgovorne socialne prilike današnjega civiliziranega sveta. Skupno s civilizacijo in kulturo smo se seznanili z večinoma do tedaj nepoznanimi zli, katerih se mi še dandanes vkljub vsem naporom ne moremo, popolnoma rešiti. Ta zla so v nas samih še pregloboko vkoreninjena, da bi jih mogli popolnoma iztrebiti. Toda upajmo, da uspe, kar se nam do danes še ni posrečilo, prej ali slej zanamcem.

Dr. Josip Potrata.

Vsebina :

Ljudske bolezni

Jetika - tuberkuloza	Str.	3
Pljučna jetika odraslih	"	15
Tuberkuloza dece	"	24
Zdravljenje jetike	"	31
Kako se ubranimo jetike	"	42
Rahitika	"	52
Pcvapnenje žil	"	64
Nevrastenija	"	79
Spolne bolezni		
Kapavica	"	93
Mehki čankar	"	105
Sifilis	"	107

Slike na straneh 37., 39., 41., 43., 45., 47. so delo akademskega slikarja Franceta Goršeta.

Studijski oddelek

Domč 613

POTRATA J.

Zdravje

1388/5

613/614

70014463